

T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KUR'AN-I KERİM'E GÖRE HZ. MUHAMMED'E İTAAT

Tezi Hazırlayan
Alaattin TÜRKOĞLU

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Erdoğan PAZARBAŞI

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Tefsir Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

KAYSERİ - 2007

Prof. Dr. Erdoğan PAZARBAŞI danışmanlığında Alaattin TÜRKOĞLU tarafından hazırlanan "Kuran-ı Kerim'e Göre Hz. Muhammed'e İtaat" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

14/06/2007.

JÜRİ:

Danışman :Prof. Dr. Erdoğan PAZARBAŞI

Üye :Prof. Dr. Ahmet COŞKUN

Üye :Doç. Dr. Habil NAZLIGÜL

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 13.07.2007 tarih ve 19 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

13.07.2007

Prof. Dr. Ali İsmail TÜRKMEN 7.
Enstitü Müdürü
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖNSÖZ

Kuran'ın değişik açılardan farklı tanımları yapılmıştır. Kuran, insanların mutlu olması için yol gösteren bir hidayet rehberidir. Bu amacın gerçekleşmesi için Kuran, kendisinin okunmasını, düşünülmesini ve anlaşılmasını istemektedir.

Kuran'ı anlamak için her devirde çalışmalar yapılmıştır. Her araştırmacı, Kuran'dan mutlaka birtakım bilgiler öğrenmiş onu anlamaya çalışmıştır. Bu çalışmalar esnasında, çeşitli tefsir ekolleri ve Kuran'a farklı bakışlar ortaya çıkmıştır.

Hadis ve Sünnet, İslam âlimleri tarafından dinin Kuran'dan sonra ikinci aslı olarak kabul edilmiştir. Bunda Kuran'ın, Hz. Peygamber'e verdiği mevkinin önemli bir rolü olmuştur. Bu nedenle sünnet, Kuran'la birlikte İslam'ın temelini oluşturmaktadır. Hz. Peygamberin söz, fiil ve takrirlerinden oluşan sünnet, henüz O hayatta iken zihinlere, hafızalara ve kalplere yerleşmiş, bir kısmı da yazı ile tespit edilmiştir. Peygamberimizden sonra, nesilden nesile intikal ederek korunmuştur.

Bu araştırmanın hedefi, itaat kavramının Kuran çerçevesinde incelenmesidir. Çünkü bu kavramla bireyin hem Allah ve Resulü ile hem de insanlar arasındaki ilişkilerde yol gösterici ilkeler belirlenmektedir. Böyle önemli bir kavramın doğru anlaşılması düşüncesi, bizi bu konu üzerinde çalışmaya sevk etmiştir. Konuyu, imkânlarımız ölçüsünde, ulaşabildiğimiz temel kaynak eserlere inmek suretiyle araştırdık ve değerlendirmeler yaptık.

“Kuran'ı Kerim'e Göre Hz. Muhammed'e İtaat” isimli bu çalışmamızda, genelde peygamberlere itaat ve özelde de Hz. Peygamberin sünnetinin Kuran'da nasıl yer aldığını, hangi kavramlarla ifade edildiğini ve müslümanlara ne tür bir sorumluluk yüklediğini araştırmaya çalıştık.

Kuran'da, resul'e itaat, ona tâbi olmak, resulün hüküm vermesi, resulün beyanı, resulün en güzel örnek oluşu gibi tabirlerle ifade edilmesinden dolayı çalışmamızı “Kuran-ı Kerim'e Göre Hz. Muhammed'e İtaat” olarak adlandırdık.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde itaat kavramı ve bu kavramın odak noktasından hareketle ilgili kavramları ve Hz. Peygamberin uygulamaları olan sünnetin mahiyeti ve bağlayıcılık yönünü inceledik. İkinci bölümde ise peygamberlik, peygamberlerin özellikleri ve fonksiyonları ile birlikte peygamberlere karşı müslümanın sorumluluğunu ve Kuran'da Hz. Muhammed'e itaati işleyen ayetleri incelemeye çalıştık.

Bu araştırmamda her türlü rehberlik ve yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Erdoğan PAZARBAŞI başta olmak üzere, diğer tüm hocalarıma ve bana yardımcı olan aileme ve bütün meslektaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Alaattin TüRKOğLU

Kayseri 2006

KUR'AN-I KERİM'E GÖRE HZ. MUHAMMED'E İTAAT

Alaattin TÜRKOĞLU

ÖZET

Allah'ın Hz. Muhammed'le, onun da inananlarla ilişkisinin boyutlarına ilişkin bilgi veren Kur'an'ın Hz. Muhammed'e itaat meselesine bakış açısını tespit, tezimizin konusunu oluşturmuştur. Hz. Muhammed'e itaat etmenin veya etmemenin sonuçları ve bu sonuçların da ne şekilde olacağı araştırmamızda yer almıştır.

Bu bağlamda İslami ilimlerin oluşumundan başlayarak günümüze kadar geçen süreçte Hz. Muhammed'e itaatin anlaşılması meselesini inceleme konusu yaparak, bu anlayışların Kur'an'la bağlantılarını tespit etmeye çalıştık.

Hiz. Muhammed'e itaatin açıklığı kavuşturulmasındaki güçlüklerin neler olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan bu araştırma, dökümantasyon metot ve teknikleriyle tarama metodu kullanılarak yapılmıştır. Araştırmanın amacında açıklanan sorunlara cevap teşkil edebilecek veriler;

a-temel kaynaklardan

b-çağdaş yorumlardan mukayeselere gidilerek toplanmıştır.

Var olan durumu ortaya koymaya yarayacak veriler yazılı metinlerin taranması, belgelerin incelenmesi, başka araştırmaların bulgularının değerlendirilip bütünleştirilmesi yoluyla sağlanmıştır.

Kur'an'da Hz. Muhammed'e itaati ele alan ayetler tespit edilmiş ve bunlarla ilgili yorumlar literatürümüzde önemli yere sahip olan Kuran tefsirlerinden yararlanılarak incelenmiştir. Ayrıca çağdaş İslam yorumcularının bakış açıları da dikkate alınarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Araştırmamızın ana konusunu teşkil eden itaat, her şeyden önce iman ve amelle ilgili bir kavramdır. Bu sebeple zaman ve mekân kaydı aranmaksızın bütün müslümanları yakından ilgilendirmektedir. Biz konuyu Kuran ayetleri çerçevesinde incelemeye çalıştık.

İtaatin, dolayısıyla peygambere bağlılığın, temel bir kulluk tavrı olduğu ve kişi hürriyetini kısıtlamadığı, tam aksine hayatı sünnete göre tanzim ettiği ve başıboşluktan kurtardığı ulaştığımız neticedir. İtaatte itidal vardır. Sünnete sarılarak yaşanacak bir İslâm, mutedil ve dengeli bir müslümanlık demektir. İtaat edenler gerektiğinde azimeti, gerektiğinde ruhsatı tercih etmişlerdir. İtaat, körü körüne uymak ve bağlanmak değil, bilinçli bir şekilde Hz. Peygamber'e uymak, onu örnek almaktır. Bunun sonucunda Resulullah'a tâbi olan ve onu örnek alan ferdin, gerçek dine yönelmesi, kötülüklerden temizlenmesi, dengeli bir şahsiyete

ulaşması tabiidir. Sahabelerin itaati, bir anlamda sünnete bağlananların ana özelliklerini vermektedir.

“And olsun ki Resulullah'ta sizin için, Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnek vardır” âyetinde işâret edildiğine göre Hz. Peygamber'i örnek alma konusunda bir sınırlama bulunmamaktadır. Ancak onun kimlere örnek olduğu belirtilmiş, “sizin için” denilerek bütün müslümanlar kastedilmiştir. Sünnete uygun davranışlar da kişiyi iyiliğe yöneltir, güzel duygular kazandırır. Çünkü gerek ilke gerekse uygulama olarak sünnet, her dönemdeki bireyler /toplumlar için ortak değerler kaynağıdır. Peygambere itaat, hem müslüman kimliğinin sürekliliğinin korunması, hem de dinin peygamber uygulamalarıyla yaşanması demektir.

Bu araştırmanın neticesinde, araştırma konusuna ait örneklerin sunulduğu ayet/ayet grupları, Kuran'ın bizzat kendisi ve Hz. Peygamber'in uygulamaları ışığında bütün ayrıntılarıyla tespit edilmeden, peygambere itaatin İslâm toplumu için taşıdığı önemi yeterince kavramanın ve yorumlamanın mümkün olamayacağı kanaatine ulaşmış bulunmaktayız.

Anahtar Kelimeler: İttiba, Tebliğ, İsyân, Sünnet, Hadis.

THE OBEDIENCE TO PROPHET MUHAMMAD ACCORDING TO QURAN

Alaattin TÜRKOĞLU

ÖZET

Determining the point of view of Quran - giving us knowledge about the dimensions of the relationship between Allah and Muhammad, Muhammad and human being - to the issue of the obedience to Prophet Muhammad includes the subject of our thesis. The results of obedience or disobedience to Muhammad and how these results occur take part in our research.

In this respect, taking as a research subject of the issue that being understood of the obedience to Muhammad in the period starting from the existence of Islamic sciences up to now, we try to determine the connections between Quran and these comprehensions.

This research, which is studied to determine what the difficulties are in understanding the obedience to Muhammad, is prepared by using documation method and techniques with scanning method. The datums that can include answers for the explained questions in the purpose of the research have been collected by:

a-main sources,

b-reaching comparisons from contemporary comments

The datums to expose the current situation have been provided by scanning the written texts, researching the documents, evaluating and uniting other researchers' findings.

Quran's verses dealing with the obedience to Muhammed have been found out. Comments about these verses, by making use of Quran interpretations which have important roles in our literature, have been researched. In addition, contemporary Islam interpreters' point of views have been taken into consideration and subjected to evaluation.

The obedience, forming the main subject of our research, is first of all a concept of belief and deed. Because of this, it concerns all Muslims without needing the condition of time and place. We have studied to research on this subject in the light of Quran verses.

It is the reached result that the obedience, that is directly dependence to the prophet, is a basic slaver attitude and does not limit personal freedom, oppositely, it sets life according to sunnah and saves it from undisciplined way. The obedience includes moderation. An islamic life surrounded by sunnah means a mild and balanced Islam. The ones who obey the Prophet are the ones that choose the whole rules or concessions when they are necessary. The obedience is not blindly obeying or being fastened. It is consciously taking Muhammad as a model and obeying him. As a result of this, It is natural tending to the real religion, being purified from badnesses, reaching to a balanced personality, for the invidual who is obedient to the

Messenger of Allah and taking him as a model. In a way, Prophet's companions' obedience shows us the main features of the ones who are obedient to sunnah.

There is no limitation in taking Prophet Muhammad as a model in the light of the verse; *“You have an excellent model in the Messenger of Allah, for you who put their hope in Allah and the Last Day and remember much Allah.”* But it is clear that for what kind of people he is a model, and “for you” refers all the Muslims. The behaviours suitable for sunnah direct the individuals towards goodness and cause to get nice feelings. Because sunnah, theoretically and practically, is a common values source for individuals / societies in all ages. Obedience to the Prophet means being saved of the continuity of the Muslim identity and also being lived of the religion by the Prophet's applications.

As a result of this research, we have the opinion that it is impossible for the Islam world sufficiently perceiving and commenting on the importance of the obedience to Prophet, unless it is determined in the light of Prophet Muhammad's applications, Quran as a whole and verse / the group of verses in which the examples concerning research subject are presented.

Key words: Conforming, Transmission, Rebellion, Sunnah, Tradition.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	3
İÇİNDEKİLER.....	9
KISALTMALAR.....	11
GİRİŞ.....	12

BİRİNCİ BÖLÜM

I. TERİMLER VE KAVRAMLAR

A- İTAAT.....	14
a-Boyun Eğmek.....	15
b-Hoşlanarak, İsteyerek Yapmak.....	15
c-Tabi Olmak, Gönüllü Olarak Uymak.....	15
d-Kabul Etmek, Onaylamak, Görüşüne Katılmak.....	16
e-Kolaylaştırmak, Cesaretlendirmek, Teşvik Etmek.....	16
f-Nafile İbadet Yapmak, Gönülden İyilik Yapmak, Farz Olanı Üstlenmek.....	16
g-Güç Yetirmek.....	17
B-İSYAN.....	18
C-TEBLİĞ.....	20

II. SÜNNETİN BAĞLAYICILIK YÖNÜ

A- Sünnetin Mahiyeti.....	23
B- Vahiy Olarak Sünnet.....	24
a- Sünnetin Vahiy Mahsulü Olduğu Görüşü.....	24
b- Sünnetin Vahiy Sayılmasına Karşı Çıkanların Görüşü.....	25
c- Bu İki Görüşü Uzlaştıranlar	25
C-Bağlayıcı Olması Yönüyle Sünnet.....	27

İKİNCİ BÖLÜM

KURAN'DA HZ. PEYGAMBER'E İTAAT

A- Peygamberlerin Beşer Oluşu ve İnsanlık Hali.....	30
B- Peygamberlerin Masum Oluşu.....	36
C- Peygamberlerin Tebliğ Görevlisi Oluşu.....	43
D- Nebi-Rasul Ayırımı.....	45
E- Peygamberlerin Görevi.....	51
F- Kuran’da Hz. Peygamber’e İtaati Emreden Ayetler.....	53
a- Resulün Görevi Sadece Tebliğdir.....	55
b- Allah ve Rasulünü Hakem Kılmak.....	60
c- Peygamber’e İtaat Edenin ve Etmeyenin Alacağı Karşılık.....	61
SONUÇ.....	107
BİBLİYOGRAFYA.....	109

KISALTMALAR

a.e.	: Aynı eser
Age.	: Adı geçen eser
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
F.	: Fakülte
H .	:Hicri
M.	:Miladi
Ö.	:Ölümü
S.	:Sayfa
TDK	:Türk Dil Kurumu
TDV	:Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
Trc.	:Tercüme
Ü.	:Üniversite
Yay.	:Yayınları

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Kur'an'da Hz. Muhammed'e itaat meselesini işleyen ayetler bulunmaktadır. Bu ayetlerin muhtevasını ise itaatın boyutları, ortaya konuluş şekli, Allah'a itaat ile Hz. Muhammed'e itaatın farklı veya içiçe düşünülmesi oluşturmaktadır.

Allah'ın Hz. Muhammed'le, onun da inananlarla ilişkisinin boyutlarına ilişkin bilgi veren Kur'an'ın Hz. Muhammed'e itaat meselesine bakış açısını tesbit, tezimizin konusunu oluşturacaktır. Hz. Muhammed'e itaat etmenin veya etmemenin sonuçları ve bu sonuçların da ne şekilde olacağı araştırmamızda yer alacaktır. Çünkü Hz. Muhammed'e itaat Kur'an'da çeşitli vesilelerle ele alınmış ve İslam alimlerinin önemle üzerinde durduğu konulardan biri olmuştur.

Kur'an'ın birçok ayeti Hz. Muhammed'e yaklaşım tarzının nasıl olması gerektiğinin temel prensiplerini bize bildirmektedir. Çalışmamızda konunun daha açık bir biçimde ortaya konulmasına yardımcı olması düşüncesi ile şu ayetler üzerinde de duracağız; Hz. Muhammed'e isyan etmenin yasak olduğunu bildiren ayetler, onun keyfine göre konuşmayacağını ifade eden ayetler, onun görev sınırı ve yetkilerinin çerçevesini belirleyen ayetler, ona Kur'an'ı tebliğ görevinin verildiğini bildiren ayetler ve insanı doğru yola ilettiğini ifade eden ayetler.

Bu bağlamda İslami ilimlerin oluşumundan başlayarak günümüze kadar geçen süreçte Hz. Muhammed'e itaatın anlaşılması meselesini inceleme konusu yaparak, bu anlayışların Kur'an'la bağlantılarını tespit etmeye çalışacağız.

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Hz. Muhammed'e itaatın açıklığa kavuşturulmasındaki güçlüklerin neler olduğunu tespit etmek amacıyla yapılan bu araştırma, dökümantasyon metot ve teknikleriyle tarama metodu kullanılarak yapılacaktır. Araştırmanın amacında açıklanan sorunlara cevap teşkil edebilecek veriler;

a-Temel kaynaklardan

b-Çağdaş yorumlardan mukayeselere gidilerek toplanacaktır.

Var olan durumu ortaya koymaya yarayacak veriler yazılı metinlerin taranması, belgelerin incelenmesi, başka araştırmaların bulgularının değerlendirilip bütünlüştirilmesi yoluyla sağlanacaktır.

Kur'an'da Hz. Muhammed'e itaati ele alan ayetler tespit edilecek ve bunlarla ilgili yorumlar literatürümüzde önemli yere sahip olan Kuran tefsirlerinden yararlanılarak incelenecektir. Ayrıca çağdaş İslam yorumcularının bakış açıları da dikkate alınarak değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

İncelememizi yaparken Hadis, Kelam, İslam Hukuku ve İslam Tarihi temel kaynaklarının da konuya getirdiği yorumlar tespit edilerek konu bir bütünlük içinde ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Çalışmamızın birinci bölümünde konunun anahtar terimleri tezimize bir zemin oluşturabilmesi amacıyla incelenecektir. Buradan hareketle Kur'an ve sahabeye göre Hz. Muhammed'in peygamberliğinin çerçevesi ortaya konulacaktır. Bu amaçla literatür tespiti yapılarak öne sürülen teoriler ele alınıp günümüze kadar geçen süreç incelemeye tabi tutulacaktır. Hz. Muhammed'e itaat bağlamında Kur'an-Sünnet ilişkisi ve Kur'an'ı yorumlamada sünnetin işlevi, dini bir hüküm koymadaki durumu anlaşılmasına çalışılacaktır. Sünnet geleneğinde konunun yönleri ortaya konulacak ve ele alınan yaklaşımlar açısından mukayeselere gidilecektir.

İkinci bölümde ise peygamberlik, peygamberlerin özellikleri ve fonksiyonları ile birlikte peygamberlere karşı müslümanın sorumluluğunu ve Kuran'da Hz. Muhammed'e itaati işleyen ayetleri incelemeye çalışacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

I. TERİMLER VE KAVRAMLAR

Araştırmamıza konu olan itaat kavramının öncelikle kelime yapısını sözlüklere dayanarak inceleyeceğiz. Daha sonra bu açıklamalara göre kavramın mana analizi üzerinde duracağız.

A - İTAAT

İtaat sözcüğü طاع fiilinden türemiştir. Muzarisi يطوع, meçhulü بطاع şeklindedir. Lazım fiildir. طاع¹ fiili طوع kökündendir ve masdarı طوعا'dır. طاع fiili اطاع şeklinde de kullanılır. Muzarisi يطيع, mastarı اطاعة'dir. Fakat طاع له harfî cer ile kullanılır. اطاع ise harfî cersiz kullanılır.² Buna göre:

طاع , muzarisi يطوع, mastarı طوعا'dır.

اطاع ; muzarisi يطيع, mastarı اطاعة'dir.

İbn Düreyd'e göre طاع nın masdarı الطاعة'dür.³

Misbahu'l-Münir'de ise الطاعة ismi failidir. Rubaisi مطيع, sülasisi طاع şeklinde verilir.⁴

Tezhibü'l-lüga'da ise طاع nın ismi failinin طاع şeklinde olduğunu görüyoruz.⁵

Lisanu'l-Arab'ta طاع nın veya اطاع nın ismi failini طاع şeklinde olduğunu, bununla beraber مطواع kelimesinin de ismi fail olarak kullanıldığını görüyoruz.

طاءع , cemisi طوع şeklindedir. Gönüllü olarak itaat edenler anlamındadır.

طوع fiilinin muzarisi يطوع , masdarı تطوع şeklindedir.⁶

تطوع, mazi fiildir. Muzarisi يتطوع şeklindedir. Te harfî tı harfine idgam edilmiştir. Manası gelecek zamanı kapsar. Uğraşır anlamındadır.

تطوع kendine farz olmayan bir şeyi yapmaktır. تفاعل kalıbından isimdir.⁷

طاع ile اطاع aynı anlamdadır.⁸

¹ Ragıb, Ebu'l-Kasım el-Hüseyn b. Muhammed el-İsfehani (h.502), el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an, Beyrut 1992, 310. İbn Manzur, Ebu'l-Fazl Cemaluddin Muhammed (h.711/1311), Lisanu'l-Arab, Beyrut 1993, 1413, 3. baskı, VIII/219.

² Ragıb, 310.

³ İbn Düreyd, Muhammed b. Hasan, Cemheratü'l-lüga, Daru'l-İlm Li'l-Melayin, Beyrut, 1987, II/912.

⁴ Feyyumi, Ali el-Mekkari, Misbahu'l-Münir, Lübnan 1978, II/450.

⁵ Ezheri, İbn Mansur Muhammed b. Ahmet(h.370), (tahkik: Dr. Abdulhalim en-Neccar), Tezhibü'l-Lüga, Mısır 1964, III/104.

⁶ İbn Manzur, VIII/219.

⁷ İbn Manzur, 220

⁸ İbn Düreyd, III/1330; Ezheri, III/105; İbn Manzur, VIII/219.

İtaat kavramının manalarını tespit edebilmek maksadıyla ilk Arap sözlüklerine, Arap şiirine, son dönem Arapça Sözlüklere ve Arapça- Türkçe Lügatlere bakmak gerekir.

طوع kökünden türeyen طاع fiilinin⁹ anlamlarını sözlüklere göre yedi kategoride toplayabiliriz.

a) Boyun eğmek:

Ağaç meyvesini verdi, devşirilmeye imkân verdi.

Yumuşak başlı at, boyun eğen at.

Falanca elinin altındadır, sana boyun eğendir.

Hurma meyvesini verdi.¹⁰

Bu cümlelerde اطاع daha çok, karşı çıkma imkânı olmayan, hayvan, bitki ve diğer varlıklar için ‘boyun eğdi’ anlamında kullanılmaktadır.

‘Ona boyun eğdiğinde itaat etmiş olur’ cümlesindeki اطاع له kelimesi boyun eğdi anlamında hayvan bitki ve cansız varlıklar için kullanılmaktadır.¹¹

Yine Arapça Lügatlerde şu anlama gelmektedir: Mera, hayvanların otlamasına imkân verdi, manevi olarak boyun eğdi¹² manasında kullanılan اطاع kelimesidir.

b) Hoşlanmak, isteyerek yapmak:

Hoşlanmamak, istememek manasına gelen kürh kelimesinin zıddıdır.¹³

İbn Manzur’da geçen ‘falanca zorlanmadan isteyerek geldi’ sözündeki طاع ifadeyi isteyerek hoşlanarak yapmak anlamındadır.¹⁴

طوعا cümlesindeki طوعا وكرها, istekli olarak, zorlanmadan muvafakat etti.¹⁵

c) Tâbi olmak, gönüllü olarak uymak:

تابع manasındaki kelimedir. ‘Dili ona uymuyor.’¹⁶

‘Onun sözüne giderse (uyarsa) ona itaat etmiş olur’¹⁷

⁹ İbn Manzur, VIII/219; Firuzabadi, Muhammed b. Yakup(h.816), Kamusu’l-Muhit, Mısır 1952, II. Baskı, III/62.

¹⁰ İbn Manzur, VIII/220; Ragıb, 310.Firuzabadi; III/62.

¹¹ İbn Manzur, VIII/219.

¹² Ma’lûf, Louis, el-Müncid fi Lügatil-A’lam, Tunus 1989, 30. Baskı, 475.

¹³ İbn Manzur, VIII/219. Ragıb, 310. Abdülbaki, Muhammed Fuad, el-Mu’cemül Müfehres li Elfazi’l-Kur’ani’l-Kerim, Çağrı Yay, İst 1990 s: 802.

¹⁴ İbn Manzur, VIII/219.

¹⁵ Ma’luf, 475.

¹⁶ Ma’luf, 475.

İşte buradaki اطاع kelimesi uydu, tâbi oldu anlamlarında kullanılmıştır.

d) Kabul etmek onaylamak görüşüne katılmak:

طوع ve وافق görüşüne katıldı, uyuştu, kabul etti, muvafakat etti anlamlarına da gelmektedir.¹⁸

‘Kadın kocasının görüşüne katıldı’¹⁹

‘Görüşüne katılınca itaat etmiş olur’²⁰

İtaat, görüşüne katılmak, uyuşmak, anlaşmak anlamlarına da gelir.

Zorlanmaksızın, görüşüne katılmak, kabul etmek, uygun görmek anlamındadır.²¹

e) Kolaylaştırmak cesaretlendirmek teşvik etmek:

‘Nefsi ona kardeşini öldürmede yardım etti, teşvik etti.’ طوع nefsi ona uydu cesaretlendirdi, kolaylaştırdı, boyun eğdirdi, müsamaha gösterdi anlamlarındadır.²²

طوع müteaddi fiildir, muzarisi يطوع “yutavvi’u”, mastarı تطويعا şeklindedir. Ona yaptırdı anlamındadır. طوعت له نفسه ayetinde bu işi yapmaya nefsi onu cesaretlendirdi, izin verdi, kolaylaştırdı, süsledi, boyun eğdirdi manasındadır.²³

f) Nafile ibadet yapmak, gönülden iyilik yapmak, farz olmayanı üstlenmek:

طوع “tatavvu” ‘Kim isteyerek bir hayır yaparsa o kendisi için yapmıştır’²⁴ Farzlar dışında yapılmış olan nafile ibadetler için kullanılır.²⁵

Firuzabadi ‘Her hayrın nafilisi gönüllü olanıdır’ demiştir.²⁶ Buna göre itaatın gönüllü olması gerekir.

Teberru ve teneffül kelimelerine karşılık gelen kavram Bakara 184.ayette ‘kim gönülden iyilik yaparsa, o iyilik kendisinedir. طوع istekle iyilik yapmak’ anlamındadır.²⁷ Mecbur olmadığı halde iyilik yapmaktır.²⁸

¹⁷ Ezheri, III/104.

¹⁸ Ezheri, III/104; İbn Manzur, VIII/220; Firuzabadi, 62.

¹⁹ İbn Manzur, VIII/219.

²⁰ İbn Manzur, VIII/219.

²¹ Ma’luf, 475. Abdülbaki, 149.

²² İbn Manzur, VIII/220. Ragıb, 311. Ezheri, III/105.

²³ Ma’luf, 475. Abdülbaki, 149.

²⁴ Ragıb, 310.

²⁵ Ezheri, III/104.

²⁶ Firuzabadi, III/62; Ragıb, 310.

g) Güç Yetirmek:

استطاع kelimesi استفعال kalıbındadır. İnsanlar için güç yetirmek, takat anlamlarında kullanılmıştır. Bazen ت harfi ط harfine idgam edilerek استطاع olarak ta kullanılır. Kehf suresi 97. ayette استطاع şeklinde geçmektedir.²⁹

İtaat kavramının yedi ayrı şekilde kullanımının olduğunu görüyoruz. Bunlardan, ‘boyun eğdi’ manasındaki itaat, hayvan, bitki ve cansız varlıklar için, yani iradesi olmayan varlıklar için kullanılmaktadır. Diğerlerinde ise طوع “tav’un” köküne ilintili olarak isteyerek, gönülden uymak anlamları vardır.

استطاع, mastarı استطاع dır.³⁰

استطاع fiilindeki ت harfi ط ya hazfedilerek استطاع şeklinde de kullanılır.³¹ استطاع sadece insanlar için kullanılır ve insanın güç yetirmesi anlamındadır.³²

Son dönem Arapça sözlüklerde, itaat kavramının anlamları eski sözcüklerdekiyle aynıdır. Eski sözlüklerdeki bütün manalar, yeni Arap sözlüklerinde de vardır.

İtaat, kulun yaratıcı karşısında olması gereken durumunu açıklayan çok önemli bir kavramdır. İnsan, kul olarak yaratıcısının karşısında ne yapacaktır? Onun rolü nedir? Allah ondan ne gibi davranışlar beklemektedir?

Allah, yarattığı ve nimetlere gark ettiği kullarından isyan etmelerini değil, itaat etmelerini istemektedir. Eğer insan tek ve gerçek ilah olan Allah’a itaat etmeyecek olursa başka ilahlara itaat edecektir. Allah kendisine itaat etmeyi emretmesinin yanında kendi adına bazı kimselere itaat etmesini kullarına işaret etmiştir. “Ey iman edenler! Allah’a, peygamberine, sizden olan emir sahiplerine itaat edin”³³

Allah’ın adıyla ve onun amirleri doğrultusunda iş yapan bütün yetki sahiplerine dinin sınırları içerisinde kalmak şartıyla itaat edilir.³⁴ Müslümanları yöneten, idare eden kişiler günah işlemeyi emrederlerse ya da Kuran’a aykırı hükmü kabul etmeyi isterlerse, onlara itaat edilmez.³⁵

Müslümanlar, emir sahipleri bile İslam’a aykırı olanı yani günahı emrederlerse uymayacaklarına göre kâfir ve müşriklerin emirlerine hiç itaat etmezler. Onlara uymazlar ve

²⁷ Ma’luf, 475.

²⁸ Abdülbaki, 150

²⁹ İbn Manzur, VIII/220; Ragıb, 310; Ezheri, III/104.

³⁰ Ma’luf, 475.

³¹ Ma’luf, 475.

³² Abdülbaki, II/150.

³³ Nisa, 4/59.

³⁴ Buhari, Ahkâm 4, 9/79; İbn Mace, Cihad, 39, hadis no:2859, 2862, 2/954

³⁵ İbn Mace, Cihat 40, hadis no: 2863, 2865, 2/955.

örnek almazlar. Kuran müslümanları şöyle uyarıyor: “Ey iman edenler! Eğer kendilerine kitap verilenlerden herhangi bir gruba itaat edecek olursanız sizi imanınızdan sonra kâfir yaparak dininizden geri çevirirler”³⁶ Müminler kâfirlere itaat ederlerse kâfirler onları dinlerinden döndürürler kendileri gibi yaparlar. O zaman da müslümanlar kaybetmiş olur.³⁷

B - İSYAN

İtaatsizlik, emre karşı gelme, başkaldırı, serkeşlik ve asilik anlamlarına gelir.³⁸

Allah’ın kanunları çerçevesinde üzerine düşeni yapmaktan kaçınma hali ve günahkâr manaları da verilebilir.

Kuran, insanın dünya ve sonrası mutluluğunu sağlamak için onlara bir takım emir ve yasaklamalar getirerek, bir toplum modelini işaret eder. Bu modelde insana düşen görev, emredilene yapması, Allah’a itaat ve isyan sınırlarının dışına çıkmamasıdır. “Sizi yarattık sonra da biçim verdik. Sonra da meleklerle ‘Âdem’e secde edin’ dedik, hepsi secde ettiler, sadece İblis etmedi. O secde edenlerden değil, isyan edenlerden oldu.”³⁹

Görüldüğü gibi Allah’a karşı ilk olarak şeytan isyan bayrağını açmış, bununla daha sonra Allah’ın meclisinden kovulmakla cezalandırılmıştır. O da Allah’tan dünya hayatı boyunca kendisine asilerden arkadaş edinmek için izin almıştır: “(Yüce Allah) buyurdu: Haydi, sen yerilmiş ve kovulmuş olarak oradan (cennetten) çık. Andolsun ki insanlardan sana kim uyarsa bilin ki sizin hepinizle cehennemi dolduracağım. Azdıran sizler de, size uyup yoldan çıkan insanlar da cehenneme gireceksiniz.”⁴⁰

Allah’ın emirlerini dinlememe hali ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem’le başlamıştır. Bütün peygamberlerin tek gayesi, bu emir ve yasaklar çerçevesinde insana daha yaşanabilir bir hayat modeli çizmek olmuştur.

“Allah ve Resulü bir işte hüküm verdiğiğinde, artık inanmış erkek ve kadına, o işi kendi istek ve heveslerine göre seçme hakkı yoktur. Kim Allah ve Rasulü’ne karşı gelirse apaçık bir sapıklığa düşmüştür.”⁴¹

Bu ayet mümin-kâfir sınırını kesin bir şekilde çizer. Müslüman olmak, kendi düşünce ve seçme özgürlüğünü Allah’a teslim etmek demektir. Düşünen hiçbir insan için iki karşıt

³⁶ Ali İmran, 3/100.

³⁷ Ali İmran, 3/143.

³⁸ Mucem’ül-Vasit, Komisyon, Mektebetü’ş-Şuruku’d-Düveliye, Kahire 2004, 606.

³⁹ Araf, 7/13.

⁴⁰ Araf, 7/18.

⁴¹ Ahzab, 33/36.

davranış olan iyiyi ve kötüyü birleştirmesi beklenemez. Müslüman olarak yaşamak isteyen kişinin Allah ve Rasulü'ne isyan etmemesi gerekir.⁴²

“Babacığım şeytana tapma. Çünkü şeytan Rahman'a isyan edip asi olmuştur”⁴³

“Benim yapabileceğim sadece Allah'tan (bana vahyolunanları) size duyurmak ve O'nun elçilik görevlerini yerine getirmektir. Artık kim Allah'a ve Rasulü'ne baş kaldırırsa ona içinde sürekli kalacağı cehennem ateşi vardır.”⁴⁴

“Kim de Allah'a ve Peygamberine karşı gelir, O'nun sınırlarını aşarsa Allah onu ebedi kalacağı ateşe sokar. Onun için alçaltıcı bir azap vardır.”⁴⁵

Kuran'da bu konuyla ilgili birçok ayette zikredilen isyan ve asi kavramları Allah'ın emirlerine karşı gelen, ona itaat etmeyen anlamlarında kullanılmıştır. Hadis-i Şeriflerde de Kuran ayetlerine paralel olarak aynı manalarda kullanılır:

“Her kim O'na(peygambere) itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Her kim de O'na isyan ederse Allah'a isyan etmiş asi olmuş olur.”⁴⁶

“Bize karşı silah çeken (isyan eden, başkaldıran) bizden değildir.”⁴⁷

İnsanın Allah'a ve Rasulü'ne isyan bayrağı açması demek, İslam'dan uzaklaşması ve Allah'ın koyduğu kanunları hiçe sayması demektir. Allah'tan başka ilahlar edinmek ve İslam'dan başka yollar edinerek İslam'ı hor görmek şirktir, küfürdür. Bütün mesele Allah'a isyandan kaynaklanmakta, insanın heva ve hevesi doğrultusunda şeytanın yolunda olmasında düğümlenmektedir.

İsyanın sözlük anlamı, bir şeyi âsâ (değnek) ile engellemek demektir. Bu kelime zamanla her türlü karşı çıkmak, itaatsizlik etmek, karşı koymak anlamlarına bürünmüştür.⁴⁸

İsyan edene asi denilir. Bu noktada Allah'ın emirleri ve ilkeleri çerçevesinde üzerine düşeni yapmaktan kaçınma, Allah'ı dinlememe ahlaki isyandır. Meşru bir yönetime itaat etmeyerek karşı çıkan, kanunlarını dinlemeyenlerin yaptığı da isyandır.

Hz. Musa'nın değneğinin adı da asa idi. Yani isyan kelimesinin kökü. Aslında Hz. Musa'nın asası hem değnek hem de Firavun'a karşı, O'nun haklı olan isyanını sembolize ediyordu.⁴⁹

Hz. Musa Firavun'un tanrılık iddiasına ve saltanatına isyan etmişti. Çünkü Firavun yoldan çıkıp tanrılık yapmaya kalkışmıştı.

⁴² Mevdudi, Ebu'l-Ala, Tefhimü'l-Kuran-Kuran'ın Anlamı ve Tefsiri, (çev: Y. Karaca, N. Şişman, İ. Bosnalı, A. Ünal, H. Aktaş) IV/377, İnsan Yay, II. Baskı, İst 1991.

⁴³ Meryem, 19/44.

⁴⁴ Cin, 72/23.

⁴⁵ Nisa, 4/14.

⁴⁶ Buhari, İ'tisam/2.

⁴⁷ Tirmizi, Hudud/26.; Nesai, 37/26; İbn Mace, 20/19.

⁴⁸ Mucemü'l-Vasit, 606.

⁴⁹ Yunus, 10/91; Naziat, 79/21.

Şeytan, Allah'ın "Âdem'e secde edin"⁵⁰ emrine karşı gelerek ilk defa isyan edenlerdendi. Yani Allah'a karşı geldi. Demek ki isyan hem olumsuz mana için hem de olumlu bir mana için kullanılır. Hz. Âdem'in yasak meyveyi yemesi isyandı, ama O hatasını kabul edip tevbe etti. Ancak şeytan isyanını sürdürdü. Öyle ki isyanını ilah haline getirdi.

C - TEBLİĞ

Tebliğ ilan, bildiri⁵¹ açıklama, ulaştırma⁵² anlamlarına gelmektedir.

Terim olarak tebliğ Allah Teala'nın emirlerini insanlara ulaştırmak, bildirmek ve açıklamaktır.⁵³

Allah Teala'nın emirlerini apaçık bildirmek, insanlara ulaştırmak, sadece peygamberlere has olan sıfattır. Peygamberler tebliğ edip etmeme hususunda, susma, gizleme, nakletmeme hakkına sahip değildirler. Onlar, ilahi mesajı Allah'tan aldığı şekliyle insanlara ulaştırmak durumundadırlar. Tebliği tam ve mükemmel olarak yerine getirmek peygamberlik görevidir ve peygamberlerin ayrılmaz bir sıfatıdır. Onlar, vahye ne bir ilavede bulunur, ne de herhangi bir hususu gizler.⁵⁴

Kâfirlerin ve müşriklerin eziyet ve işkenceleri peygamberleri tebliğlerinden vazgeçiremez. Ölüm pahasına da olsa peygamberler tebliğlerini yaparlar. Yüce Allah Kuran'da Nuh kıssası ile ilgili olarak şöyle buyuruyor:

"De ki: Ey kavmim! Bende herhangi bir sapıklık yoktur. Fakat ben âlemlerin rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim. Size rabbimin vahyettiklerini tebliğ ediyorum. Size öğüt veriyorum ve sizin bilmediklerinizi Allah'tan gelen vahiyle bildiriyorum."⁵⁵

Şuayb kıssası ile ilgili olarak ta Araf Suresi 93. ayette şöyle denilmektedir:

"(Şuayb) Onlardan yüz çevirdi ve dedi ki: Ey kavmim! Ben size rabbimin gönderdiği gerçekleri duyurdum ve size öğüt verdim. Artık kâfir bir kavme nasıl acınırım!" Bütün peygamberler Allah'tan aldıklarını, her ne pahasına olursa olsun insanlara tebliğ etmişlerdir.

Allah Teala Rasulullah'a şöyle hitapta bulunuyor:

"Ey Rasul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez."⁵⁶

⁵⁰ Bakara, 2/34.

⁵¹ Mucemü'l-Vasit, 69-70; İbrahim, 14/52; Araf, 7/62.

⁵² Maide, 5/67; Nur, 24/59.

⁵³ Ünal, Ali, Kuran'da Temel Kavramlar, s:85, Beyan Yay, İst 1985.

⁵⁴ Gölcük, Şerafettin, Kelam, Tekin Kitabevi, Konya 1991, s:283.

⁵⁵ Araf, 7/61-62

Peygamberler, Allah Teala'nın kendilerine bildirdiğini, hiçbir eksiltme ve ziyade yapmadan duyurmak zorundadırlar. Aksi takdirde emanete ihanet etmiş olurlar.

Peygamberlerin tebliğ ve davetlerinin özelliklerine gelince, peygamberlerin çağrısı evrenseldir. Kendi toplumlarının dili ile gönderilmeleri, davetlerinin bütün insanlığa yönelik olmadığı anlamına gelmez. Zira davetin umumiliği, risaletin getirdiği ilkelerin genel oluşuna bağlıdır. Peygamberin özel lisanına bağlı değildir.⁵⁷

Peygamberler tevhidi telkin ederler ve insanların gayba olan imanlarını kuvvetlendirirler. Bunlar peygamberlerin tebliğlerinin merkezini oluştururlar.

Peygamberlerin Allah'a imandan sonra üzerinde ısrarla durdukları diğer bir husus ise ahirete imandır. Ahiretteki ceza ve mükâfatı da göz önünde bulundurarak, insanları doğruya, iyiliğe, adalete, haktan ayrılmamaya davet ederler. Zira inanan insanın hareketleri büyük ölçüde inancı doğrultusunda seyreder. Ahirete iman, insanın kendi kendisini hesaba çekmesini sağlar. Peygamberler ahiret hayatını telkin etmek suretiyle insanları ıslah etmeye çalışırlar.⁵⁸

Peygamberler dini Allah'a has kılarak sadece O'na ibadet etmeye çağırırlar. Bu bütün peygamberlerin davetinin özelliğidir. Tek olan ilaha kulluk ve ibadet etmenin çok olan ilahlara ibadet etmekten daha kolay olduğunu telkin ederler.⁵⁹ Kuran'da sıkça şu mesajla karşılaşırız: "Allah'a kulluk ediniz. O'ndan başka ilahınız yoktur."⁶⁰

Onların çağrıları rabbânî'dir. İnsanların kendi kafalarından ürettikleri birtakım fikirler gibi değildir. Bilakis ilahi vahiy mahsulüdür.⁶¹

Peygamberler insanları maddi refaha çağıramazlar. İnsanlara lüks hayat, makam, mevki gibi gerçekleşmesi zor olan bir takım boş vaatlerde bulunmazlar. Onlar şüpheli şeylere çağırmazlar. Çağırdıkları belli, tebliğleri de açıktır. Onlar tebliğlerine karşılık ta bir ücret istemezler. Kazançları Allah'a aittir:

"De ki: Ben bu tebliğime karşılık, Rabbine doğru bir yol tutmayı dileyen dışında sizden bir ücret istemiyorum."⁶²

Allah, azapla karşı karşıya kaldıklarında insanların ileri sürecekleri bir bahaneleri ve mazeretleri kalmasın diye kendilerine resul gönderir. Kuran'da şöyle buyrulmaktadır:

"Biz bir peygamber göndermedikçe kimseye azap edecek değiliz."⁶³

⁵⁶ Maide, 5/67.

⁵⁷ Araf, 7/158.

⁵⁸ Maun, 107/1-7.

⁵⁹ Yusuf, 12/39; Zümer, 39/2-3; Beyine, 98/5.

⁶⁰ Araf, 7/59, 65, 72, 85.

⁶¹ Araf, 7/62, 68; Ahkaf, 46/23.

⁶² Furkan, 25/57; Kehf, 18/110; Sa'd, 38/86.

Başka bir ayette de şöyle buyrulmaktadır:

“Rabbin kendilerine ayetlerimizi okuyan bir peygamberi, memleketlerin ana merkezine göndermedikçe, o memleketleri helak edici değildir”⁶⁴

Bu ayetlerde de anlatıldığı gibi tebliğin amacı, Allah’a karşı insanların uydurabilecekleri bir bahanelerinin ve özürlerinin kalmaması ve din hususunda insanların tamamıyla bilgilendirilmeleridir.

⁶³ İsra, 17/15.

⁶⁴ Kasas, 28/59.

II. SÜNNETİN BAĞLAYICILIK YÖNÜ

A- Sünnetin Mahiyeti

Eskiden beri sünnetin konumunun (temellendirmenin) yanı sıra mahiyeti de tartışılmaktadır. Kuran bazında sünnetin konumu ile ilgili tartışmalar, daha ciddi ve seviyeli yapılmıştır. Sünnetin mahiyeti daha sık tartışılmış, mahiyeti ile ilgili farklı görüşler öne sürülmüştür. Bu bölümde Hz. Muhammed(sav)'in yaşantısının bağlayıcılık yönünü kavrayabilmek amacını güderek sünnetin mahiyeti ile ilgili tartışmayı ve farklı görüşleri kısaca dile getirmeye çalışacağız.

Sünnetin mahiyetinden kastımız, sünnetin bilgi kaynağıdır. Kendisine itaatle yükümlü olduğumuz peygamberin söz ve fiillerinin kaynağı nedir? Peygamber'in söz, fiil ve takrirlerinin tümü, peygamberliğin bir sıfatı olarak mı gerçekleşiyor, yoksa beşeri vasfı yönüyle mi? Kısaca peygamberin söz, fiil ve takrirleri vahiy mahsulü mü, yoksa peygamberin kendi şahsından mı kaynaklanıyor?

Sünnetin mahiyeti hususundaki tartışmalardan önce Kuran'a nispetle sünnetin hükümlerinin durumu nedir, bu konuyu açıklayalım. Hz. Peygamber'in sünnetine baktığımızda genelde üç kısma ayrıldığını görmekteyiz:

a) Sünnet, Kuran'daki hükümlere uygun hükümler ihtiva eder. Bu hükümler kuran hükümlerini teyit edici niteliktedirler. Namazın kılınışı, ramazan orucu, zekâtın verilmesi, hac farızasının yerine getirilmesi, şirkten nehyetme gibi hükümler bu cinstendirler. Hem Kuran'da hem de hadislerde mevcuttur.

b) Sünnet, Kuran'ın mücmel ve müşkil lafızlarını tefsir, umum hükümlerini tahsis, mutlak hükümlerini takyit eden açıklayıcı hükümler getirir. Allah bu ameliye için Hz. Peygamber'e teybin görevini vermiştir.⁶⁵ Allah, Kuran'da mücmel bir şekilde 'namaz kılınız' der, peygamber de namazın nasıl kılınacağını, rekât sayısını ve rükünlerini beyan eder.

c) Sünnet, Kuran'da hükmü bulunmayan meseleler hakkında hükümler getirir. Mesela, muhsan zaninin recmedilmesi, evlenme akdinde şahitlerin gerekliliği, kadının halası, teyzesi, kız kardeşinin kızı üzerine nikâhlanamaması, erkeklere ipek giymenin ve altın yüzük

⁶⁵ Nahl, 16/44.

takmanın haramlığı gibi hükümler Kuran'da olmayıp Hz. Peygamberin koyduğu hükümlerdir.⁶⁶

İmam Şafii, sünnetin bu üç şeklinden ilk ikisi üzerinde bir ihtilafın olmadığını, fakat üçüncü şekil üzerinde insanların farklı görüşlerde olduğunu söyler.⁶⁷ Bu ihtilafın kaynağı şudur: Acaba kendisine itaat gerektiği söylenen Hz. Peygamber Kuran'da olmayan bir hüküm verirken neye dayanak veriyor? Kaynağı nedir? Daha açık bir ifade ile bu hususta Peygamberin sünneti vahiy ürünü müdür, yoksa kendi içtihat ve yorumuna dayalı bir hüküm müdür? Sünnete itaatin yani Hz. Peygamber'e itaatin lüzumunu görmek açısından vahiy açısından sünnet nedir, ne değildir bu bölümde incelemiş olacağız. Âlimler bu sorulara üç farklı cevap vermişlerdir. Bu görüşler sırası ile şunlardır:

B- Vahiy Olarak Sünnet

a) Sünnetin Vahiy Mahsulü Olduğu Görüşü

Sünnetin tamamıyla vahiy mahsulü olduğunu söyleyenler, vahyi metluv (okunan, kendisiyle ibadet edilen vahiy) ve vahyi gayrı metluv (okunmayan, kendisiyle ibadet edilmeyen vahiy) olmak üzere ikiye ayırırlar.⁶⁸ Tilavet olunan vahiy, Kuran; tilavet olunmayan ise Sünnettir. Kuran'ın hem lafzı hem de manası Allah'tan olduğu için O Kitabullah'tır, onunla ibadet edilir. Sünnetin lafzı vahiy olmadığından onunla ibadet edilmez, fakat manen vahiydir.

Sünnete vahiy denilmesinin sebebi, sünnetin hakiki vahiy olan Kuran'ın cüzüyatından olması, kitabın bütününde sünnetin bütün ahkâmının mündemiç olmasıdır. Dolayısıyla sünnet vahiyyle aynı menş'e denildiğinden, zımnen sünnete de vahiy denilmiştir.⁶⁹

Sünnetin vahiy mahsulü olduğunu söyleyenlerin başında İmam Şafii gelir. O, bu görüşüne şu hadisi delil getirir: "Cebrail (as) kalbime rızkını tamamıyla almayıncaya kadar hiçbir nefsin ölmeyeceğini ilka etti. Öyleyse rızkınızı güzelce isteyiniz."⁷⁰ Peygamberin kalbine ilka olunan, onun sünnetidir. Bu da Allah'ın Kuran'da zikrettiği hikmettir.⁷¹

⁶⁶ Şafii, Muhammed b. İdris(150–204), er-Risale, İst 1985, (Kahire 1969 Seyyid Kılanı baskısının tıpkıbasımıdır) s.52.

⁶⁷ Şafii, 52.

⁶⁸ Nedvi, Seyyid Süleyman, Asrı Saadet (Rasulullah'ın Tebligatı ve Talimatı, I-V cilt), (Çev: Ali Genceli), Sebilürreşat Neşriyat, İst, 1967, s.118.

⁶⁹ Nedvi, 119.

⁷⁰ Buhari, İmam Ebi Abdullah Muhammed b. İsmail (ö:256 h.), Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi, (Çev: Ahmet Naim, Kamil Miras) Diyanet Yay, Ank, 1982, c.1, s.3.

⁷¹ Şafii, 53

Bu konuda İbn Hazm da Şafii'nin görüşünü paylaşır. O, “Evlerinizde okunan Allah’ın ayetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphesiz Allah haberdar ve latif olandır”⁷² ayetini kendisine delil getirerek şöyle der: “Bu ayette de belirtildiği gibi Kuran ve Sünnet, her ikisi de Allah katındandır. Allah birine Kuran, diğerine hikmet adını vermiştir. Rasulullah kendi hevasından konuşmaz, konuştukları vahiydir. Çünkü Allah, Kuran’da ‘O, kendi arzularıyla konuşmaz ve konuştuğu ancak kendisine vahyolunan bir vahiydir’⁷³ diyor.⁷⁴ İmam Gazali, Evzai, İbn Kayyim el-Cevzi bu görüşü savunan âlimlerdendir.⁷⁵

b) Sünnetin Vahiy Sayılmasına Karşı Çıkanların Görüşü

Sünnetin vahiy sayılmasına karşı çıkanlar, ilahi vahiy ile peygamberin sünnetinin birbirine karıştırılmaması gerektiğini söylerler. Peygamberin kendi sözleriyle, Kuran ayetlerinin net bir şekilde ayrı tutulmasının gerektiğini ifade ederler. Teşrideki yerini kabul edip de sünnetin vahiy sayılmasına karşı çıkanlardan birisi, Suphi es-Salih’tir. O, İbn Hazm’ın sünneti vahiy olarak nitelenmesine karşı çıkar. Fakat İmam Şafii’nin “hikmet, sünnettir” görüşünü de kabul eder. Suphi es-Salih, hikmeti Kuran gibi vahiy olunan bir vahiy olarak görmez.⁷⁶

Ahmet Akbulut⁷⁷ ve Mehmet Soyalan⁷⁸ Peygamberin sünnetinin kendi içtihat ve yorumu olduğunu, vahiy mahsulü olmayacağını söylerler. Şayet Peygamberin söz, fiil ve takrirleri vahiy mahsulü olsaydı, onları da yazdırır ve bizi onlardan sorumlu tutardı. O zaman sünnetin, bizim için bağlayıcı yönü olurdu. Sünnet, Kuran gibi yazdırılıp, insanlar bu hususta sorumlu tutulmadığına göre sünnete vahiy mahsulü diyemeyiz.

Bu görüşte olanların kimisi sünnetin teşrideki yerini kabul ederken,(Suphi Salih gibi) kimisi de kabul etmiyor.

c) Bu İki Görüşü Uzlaştıranlar

Bu görüşte olanlar, sünneti vahyin yanı sıra peygamberin içtihat ve yorumu olarak ta görürler. Hadislerde vahiy unsuru görüldüğü gibi, insani bir unsur da görülür. “Hadisler, bazen vahiy

⁷² Ahzab, 33/4.

⁷³ Necm, 53/3–4.

⁷⁴ İbn Hazm, Usulu’d-Din (Dinin Kaynaklarına Bir Bakış) (Çev: İbrahim Aydın), İnsan Yay, İst 1991, s.45.

⁷⁵ Koçkuzu, Ali Osman, Rivayet İlimlerindeki Haberi Vahitlerin İtikat ve Teşri Yönlerinden Değeri, Diyanet Yay, Ank 1988, s. 40.

⁷⁶ Salih, Suphi, Hadis İlimleri ve İstılahları,(Çev: Yaşar Kandemir), Diyanet Yay, Ank 1981, s.258–259.

⁷⁷ Akbulut, 69–79.

⁷⁸ Soyalan, Mehmet, Müslümanların İslam Anlayışları Hakkında Kısa Bir Tenkit Yazısı, İktibas Dergisi, Şubat, Ankara 1991.

yoluyla bir imla, bazen de bizzat peygamberin benliğinde bir pırıltı, bir tecelli şeklinde meydana gelir.”⁷⁹

Peygamberin içtihadı, diğer insanların içtihadı gibi değildir. Peygamber masum ve Allah’ın gözetiminde olduğu için onların içtihatlarında hata olmaz. “Peygamberin içtihadı ilham, hikmet; melekesi nübüvvet ve nebevi fehimden farklı bir şey değildir. Dolayısıyla buna vahiy diyemeyeceğimiz gibi, herhangi bir âlimin içtihadı ve yorumu gibi de nitelendiremeyiz.”⁸⁰

İslam uleması, peygamberin ilahi vahyin gelmediği bazı meselelerde içtihatla bulunduğunu ve kendi görüşü ile hüküm verdiğini ittifakla kabul etmişlerdir. Peygamberin içtihatlarında yanılması halinde, bu yanılığının ilahi vahiy ile tashih edildiği göz önünde bulundurulursa, peygamberlerin içtihatlarında tamamıyla yalnız bırakılmadığı rabbi tarafından daima kontrol edildiği, hatalı içtihatlarının düzeltildiği, isabet ettiklerinin de tasvip edildiği görülür ki, bu da sünnetin vahye müstenit olduğunu teyit eder.⁸¹

Peygamber’in verdiği hükümler, az veya çok, dolaylı veya dolaysız Kuran’a dayanır. Hz. Aişe’nin peygamberin ahlakını Kuran olarak nitelendirmesi de bu görüşü teyit eder.

Peygamberin söz ve fiillerinden yanılıp ta Allah’ın vahyi ile düzeltiltiği hataları vardır.⁸² Küçük te olsa bu hatalar, peygamberin söz ve fiillerinin tamamı ile vahiy olmadığını gösterir.

Peygamberin sünnetinin tümünün vahiy unsuru olduğunu nefyeden bu düzeltilmiş hataların yanında peygamberin sünnetinin kısmen de olsa vahiy unsuru olduğunu gösteren ayetler de vardır. Kuran’da Kuran dışı vahye (sünnete) işaret eden ayetlerden birisi şudur:

“Siz Rabbinizden yardım talep ediyorsunuz. O da: ‘Şüphesiz ben size birbiri ardınca bin melek ile yardım ediciyim’ diye cevap vermiştir.”⁸³ Kuran’da Allah’ın peygambere verdiği bu cevabı bulamıyoruz. Yine peygamber, eşlerinden birine gizli tutulması gereken bir sır söylemişti. Eşi de bu sırrı tutamayıp diğer eşlerinden birine söylemişti. Allah’ta, peygambere durumu vahiy ile bildirir.⁸⁴ Allah’ın Rasulü’ne bildirdiği bu vahyi Kuran’da bulamıyoruz. Bu, Kuran dışı bir vahiydir.

Peygamber ve müslümanlar Mekke döneminde ve Medine döneminin ilk on altı ayında Mescid-i Aksa’ya yönelerek namaz kılıyorlardı. Peygamberin Mescid-i Aksa’ya doğru namaz kılması için Kuran’da herhangi bir emre rastlamıyoruz. Bu Allah’ın emri olmasaydı ve bu iş

⁷⁹ Koçkuzu, 42.

⁸⁰ Nedvi, 26.

⁸¹ Koçyiğit, Talat, Hadis İstılahları, Ankara Üniversiteleri İlahiyat Fakülteleri Yay, Ankara 1985. s.402.

⁸² Bakınız: Tahrir 66/1; Abese 80/1–10; Enfal 8/67; Tevbe 9/43; Yunus 10/99.

⁸³ Enfal 8/9.

⁸⁴ Tahrir 66/3. Bakınız: Buhari, Tecrid-i Sarih Tercemesi, c.11, s.208.

Rasule bırakılmış olsaydı, Kuran'da belirtildiği gibi, Mescid-i Haram'a yönelerek namaz kılardı. Çünkü onun isteği bu doğrultuda idi.⁸⁵

Sonuçta peygamberin sünnetinin hem vahiy unsuru olduğu ve hem de peygamberin içtihat, yorum ve uygulamaları olduğunu gördük. Sünneti ne tamamı ile vahiy mahsulü olarak ve ne de tamamı ile vahiy dışı olarak niteleyemeyiz. Peygamber, ne melek gibi iradesi olmayan biridir, ne de içtihat, yorum ve takrirleri ile herhangi bir insan gibidir. Resulün sünnetini tamamı ile vahiy olarak nitelersek, onun beşeri yönünü; tamamı ile vahiy dışı, sıradan bir insanın ki gibi sayarsak, bu sefer peygamberlik yönünü göz ardı etmiş oluruz.

Bu açıklamalardan sonra şunu belirtmekte fayda vardır: Peygamber'in Kuran dışında aldığı vahiyleri tespit etmek, onları sınırlandırmak oldukça güç bir meseledir. Bu hareketi vahiydir, içtihadıdır gibi ayırma gidemeyiz. Bundan ötürü üçüncü görüş, ilk iki görüşten daha kapsamlı ve daha doğru olan bir görüştür. Ancak meselenin bir de sünnetin bağlayıcılığı yönünden incelenmesi gerekir ki, bu da Hz. Peygamber'e itaatin gerekliliğini ortaya koymasından dolayı elzemdir.

C- Bağlayıcı Olması Yönüyle Sünnet

Sünnetin vahiy olup olmaması meselesinin ardından sünnetin bağlayıcı olup olmamasını incelememiz gerekmektedir. Çünkü bağlayıcılığı olmayan bir konuda itaatin olması da düşünülemez. İşte bundan dolayı sünnetin bağlayıcılık yönünü bu bölümde inceleyeceğiz.

Sünnetin nasları belirli yollarla gelmiştir.

Bunlardan ilki; icmal ve tafsil açısından Kuran'a muvafık ve onu destekleyici olarak gelmesidir. Namaz, zekât, oruç ve haccın vucubiyetini şart ve rükünlerine değinmeyerek, bu manayı ifade eden hadislerdir ki, bu konularda gelen ayet-i kerimelere muvafık olarak gelmiştir.

Bir diğeri; Mutlağın mukayyet, mücmelini tafsil etme, müşkilini izah, umumunu hususileştirme, müphemini beyan etme gibi fonksiyonlarını yerine getirmek suretiyle, Kuran'ın hükümlerini beyan ve tefsir edici olarak gelmesidir. Mesela: ayette geçen siyah iplikten beyaz ipliğin ayrılmasından maksadın, günün beyazlığı ve gecenin karanlığı olduğu, altın ve gümüşü stok etmekten muradın, zekât vermeme anlamına geldiği, hırsızın elini kesmekten kastın, sağ el veya bilekten olduğu veya ayette 'onlar imanlarını zulüm ile giymezler'den kastın şirk ile giymezler anlamlarına geldiğidir. Sünnetin çoğu bu türden

⁸⁵

Bakara 2/144.

olduğu için, Kuran'ı beyan etme vasfını kazanmıştır. Bu iki türün gelişi konusunda, ilim adamları arasında ihtilaf yoktur.

Bir diğeri; Kuran'ın susup ne vacip saydığı ne de nefyetmediği konuda sünnetin hüküm getirmesi. Örneğin: Mut'a nikâhı ve evcil eşeğin etinin haramlığı gibi konular.

İşte bu türden gelen sünnetin hüküm koymadaki bağımsızlığı konusunda, acaba burada sünnet, yeni hükümler karar kılarken, yasadaki bağımsızlık yoluyla mı yoksa tevil yoluyla olsa da Kuran naslarının altına zımnen girme yoluyla mı karar kılar? Ancak şu delillerden anlaşıldığı gibi ilk görüş daha tercihe şayandır:

“Fakat hayır, Rablerine yemin olsun ki, onlar aralarında çekiştikleri şeyler hakkında seni hakem yapıp, sonra da verdiğin hükümden dolayı, içlerinde hiçbir sıkıntı duymadan, tam bir teslimiyet göstermedikçe, iman etmiş olmazlar.”⁸⁶

“Peygamber size neyi getirdi ise alınız. Neyden kaçındırdı ise ondan da sakınınız.”⁸⁷

“Peygamberin emrine muhalefet edenler, kendilerine bir fitnenin isabet etmesinden veya acıklı bir azaba düşer olmaktan sakınsınlar.”⁸⁸

“İşte bunlar yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı olarak buldukları ümmi nebi'ye, Resul'e tabi olanlardır. O Rasul onlara iyiliği emreder, kötülükten nehyeder. Onlara iyi ve temiz olan şeyleri de helal kılar.”⁸⁹

“Kendilerine kitap verilenlerden, Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyenlerle, Allah'ın ve Rasulünün haram kıldığını haram saymayanlarla ve hak dini din edinmeyenlerle, boyun eğip kendi elleri ile cizye verinceye kadar savaşın.”⁹⁰

“Allah ve Resulü bir şeye hükmettikleri zaman mümin erkek ve mümin kadının, kendi işlerinde artık başka bir şeyi seçmeye hakları yoktur.”⁹¹

Peygamberin emrettiği ve yasakladığı konularda ona uyma ve itaatin vücubiyetine delalet eden Kuran'daki naslar, onu beyan ve teyit eden sünnet ile müstakil hüküm getiren sünnet arasında bir ayırım yapmamıştır. Bilakis bazı ayetler bu bağımsızlığı sünnete teslim etmektedir. “Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygambere itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de...”⁹²

⁸⁶ Nisa, 4/65

⁸⁷ Haşr, 59/7.

⁸⁸ Nur, 24/63.

⁸⁹ Araf, 7/17.

⁹⁰ Tevbe, 9/29.

⁹¹ Ahzab, 33/36.

⁹² Nisa, 4/59.

Sünnetten delillere gelince, ister teyit eden, ister beyan eden, isterse de müstakil olarak gelsin, sünnetin bağlayıcılığını gösteren hadislerin tamamı buna delil olmaktadır. Mesela: “ Size sünnetimi tavsiye ediyorum”⁹³ hadisi. Bu tür hadislerin çokluğu bu geneli kesinleştirmektedir. “Bana Kuran ve onunla birlikte bir misli verildi. Karnı tok ve yastığına dayanmış bir adamın: ‘Size gerekli olan Kuran’dır. Onda neyi helal bulduysanız onu helal ediniz. Neyi de haram bulduysanız onu haram ediniz’ demesi yakındır. Allah Rasulünün haram ettiği şeyler, Allah’ın haram etmesi gibidir.”⁹⁴

Sonuçta sünnet, Kuran’dan sonra müslümanların başvuracağı önemli bir kaynak ve sünnetin büyük bir kısmının vahye dayandığı, az bir kısmının ise vahye girmediği anlaşılmıştır. Ayrıca vahye dayanan sünnetin teşriattaki yetkisi ve bağlayıcılık cihetiyle de müstakil olarak bazı hükümler vazedebileceği ortadadır. Binaen aleyh Hz.Peygamber’e itaatin gerekliliğini de buradan anlamış oluyoruz.

⁹³ Ebu Davud, Sünen, no: 4607; İbn Mace, Sünen, no:42.

⁹⁴ Ebu Davud, no: 4604.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAN'DA HZ. PEYGAMBER'E İTAAT

Kuran'da Hz. Peygamber'e itaat başlığı altında öncelikle, genelde Peygamberlerin, özelde de Hz. Peygamber'in özelliklerinden bahsetmek gerekir. Çünkü Hz. Peygamber'i diğer insanlardan ayıran özellikler nelerdir, bunlara bakmak gerekiyor. Biz de öncelikle beşeriyet, masumiyet, tebliğ görevliliği yönlerinden incelemeyi uygun gördük ve arkasından da Kuran-ı Kerim'de Hz. Peygamber'e itaati işleyen ayet/ayet gruplarını inceleme alanımız olarak ele aldık.

A-Peygamberlerin Beşer Oluşu ve İnsanlık Hali

Öncelikle peygamberler, Allah'ın insanlar arasından seçtiği ve elçilik görevi verdiği kimselerdir. Peygamberlerin insan oluşları bir vakıdır. Bu husus naslarda ve insanların zihinlerinde bir gerçektir. Yüce Allah bu hususta şöyle buyuruyor:

“Senden önce de kendilerine vahyettiğimiz kişilerden başkasını göndermedik”⁹⁵

“Nitekim biz size ayetlerimizi okuyacak ve sizi her türlü kötülüklerden arıtacak, size kitabı ve hikmeti öğretecek ve bilmediklerinizi bildirecek aranızdan bir peygamber gönderdik”⁹⁶

Ayette de belirtildiği üzere, insanlara kendi içlerinden peygamber gelmesi, insanlar için büyük bir lütf sayılmıştır. Allah'ın vahyetmesi haricinde diğer insanlardan bir farkı yoktur. Ama peygamberler vahiy almakla da beşeri vasfın dışına çıkmazlar. Melek veya ilah olmak gibi vasıflar onlar için söz konusu değildir. Yahudilerin Hz. Üzeyir'i, Hıristiyanların da Hz. İsa'yı Allah'ın oğlu olarak nitelermeleri de onların kuruntularından ibarettir.⁹⁷

Kuran'da Hz. Muhammed'in iki yönü anlatılır. Bunlardan biri de onun herkes gibi bir insan olduğu hususudur. Bizlerin anne ve babası olduğu gibi, onunda anne ve babası vardır. Alış-veriş yapar, yemek yer ve pişirir, insanlarla beraber olurdu. Başkasından ayrı tutulmayı sevmezdi. Bu durumda yine peygamber, komutan, arkadaş, aile reisi, babaydı. Kimse ondan sıkılmazdı. Sahabe, mümin kardeşine gösterdiği hürmeti, Hz. Peygamber'e de gösterirdi. Zira mümin her işinde samimi olandır. Hz. Peygamberin ve sahabenin özelliği de buydu.⁹⁸

⁹⁵ Nahl, 16/43.

⁹⁶ Bakara, 2/151. ve ayrıca bkz: Al-i İmran, 3/164.

⁹⁷ Tevbe, 9/30.

⁹⁸ Atay, Hüseyin, Kurana Göre İslam'ın Temel Kuralları, Gelişim Yay, Ankara 1981, s:15-16.

“De ki: Ben yalnızca sizin gibi bir beşerim. (Şu var ki) Bana ilahınızın, sadece bir ilah olduğu vahyolunuyor...”⁹⁹

Allah insanlara bir melek te gönderebilirdi. Fakat bu, insanlara çok zor gelirdi ve o zaman insanların ‘biz insanız, bizden olan birinin bize peygamber olarak gelmesi gerekmez miydi?’ diye itiraz etmeleri doğal bir şey olurdu. Yüce Allah bu hususta şöyle buyuruyor:

“Eğer yeryüzünde yerleşmiş, gezip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten peygamber olarak melekler gönderirdik.”¹⁰⁰

Peygamberlerin taklit edilmesi, onlara itaat edilmesi, örnek alınması için insan olması mecburidir. İnsan olmayan bir varlığın insanlara örnek olması ve insanların onu taklit etmesi mümkün değildir. Örnek alınan ve örnek alanın taklit edilen ve taklit edenin ayrı cinsten olmaları, eşyanın tabiatına aykırıdır.¹⁰¹

Allah’ın Kuran’da peygamberlerin beşer olduğunu açık bir şekilde ilan ettiğini müşahade ediyoruz. Peygamberlerin konumunu anlamayanlar, ondan insanüstü isteklerde bulunmuşlar, elçi, melek olmalı değil miydi demişlerdir.

Peygamber, bir beşer olmasından dolayı belirli güç ve kuvveti haizdir ki, bu durum hiçbir zaman, ilahi takdirin üstünde ve önünde olamaz. Bu durum Kuran’da şöyle ifade edilmiştir:

“De ki: Ben kendim için Allah’ın dilediğinden başka ne bir faydaya ne de bir zarara muktedirim.”¹⁰²

“Ey Muhammed! Şüphesiz ki sen sevdiğini hidayete erdiremezsin. Fakat Allah dilediğini hidayete erdirir. O hidayete erecekleri çok iyi bilir.”¹⁰³

Peygamber, nübüvvet görevini yüklenmekle Allah tarafından insanlara tebliğ ettiği vahiyden muaf tutulmamış, aksine O vahyin ilk uygulayıcısı olmuştur. Pek çok ayet vardır ki Resulullah’ın Yüce Allah karşısında bir mükellefiyete sahip olduğunu, vahiyden muaf tutulmadığını göstermektedir.¹⁰⁴

Vahiy almak ve tebliğ etmek, peygamberin yegâne gayesidir. “Kendi içlerinden bir peygamber göndermekle iyilikte bulunulmuştur. Hâlbuki onlar önceleri açık bir sapıklıktaydılar.”¹⁰⁵

Peygamber de diğer insanlar gibi ölümü görecektir. Çünkü insan fanidir ve hayatta ebedi kalması mümkün değildir. “Şüphesiz sende öleceksin, onlarda ölecekler.”¹⁰⁶ “Senden önce hiçbir insanı ölümsüz kılmadık, sen ölürsün de onlar baki kalır mı?”¹⁰⁷

⁹⁹ Kehf, 18/110. Ayrıca bkz. Enam, 6/8–9; İsrâ, 17/94.

¹⁰⁰ İsrâ, 17/95.

¹⁰¹ İslamoğlu, Mustafâ, İman Risalesi, Denge Yay, İst 1993, s:274–276.

¹⁰² Araf, 7/188. Ayrıca bkz. Maide, 5/41; Yunus, 10/49.

¹⁰³ Kasas, 28/56.

¹⁰⁴ Tevbe, 9/73; Hicr, 15/98–99; Ankebut, 29/45

¹⁰⁵ Al-i İmran, 3/164.

Peygamberin ölümlülüğünü bildiren Kuran, peygamberin ölümünün dinin bir özelliği olmadığını bildiriyor: “Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi O ölür veya öldürülürse, siz gerisin geriye (eski dininize) mi döneceksiniz. Kim geri dönerse Allah’a hiçbir şekilde zarar veremez. Allah şükredenleri mükâfatlandıracaktır. Allah’ın izni olmadan kimseye ölüm yoktur.”¹⁰⁸

Bu ayetlerde peygamberin insani boyutu ele alınmaktadır. Hz. Peygamberden önce de peygamber geldiği, o peygamberlerin de aynı özelliklerde olduğu Kuran’da sarahatle belirtilmiştir. “Ey Muhammed! Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de şüphesiz yemek yerler, sokaklarda gezerlerdi.”¹⁰⁹

Onlar da eş ve çocuk sahibiydiler. Ölümsüz ve doğaüstü özelliklere sahip değillerdi. “Biz onları yemek yemez bir ceset kılmadık ve onlar ölümsüz de değillerdi.”¹¹⁰

Peygamberler vahiy almakla, muhakkak ki ödüllendirilmişlerdi. Ama kulluktan çıkarılmayıp tebliğ ettikleri dini uygulama yönünden de diğer insanlar gibi sorumlu tutulmuşlardır. “Andolsun ki kendilerine peygamber gönderilenleri sorumlu tutacağız. Peygamberleri de sorumlu tutacağız.”¹¹¹

İnsanları, içlerinde buldukları sıkıntıyı bertaraf edip, kendilerini iki cihanda saadete kavuşturacak olan peygamberler yine kendi cinslerinden olmalıdır derken delil olarak “Andolsun ki size kendinizden öyle bir peygamber geldi ki sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O size çok düşkün, müminlere karşı çok merhametlidir”¹¹² ayetini getiririz.

Allah’tan gelen vahyin ve bunların ihtiva ettiği hikmet ve kavramların zihinlerde bir karışıklığa, şüpheye meydan vermeyecek şekilde insanlara ulaştırılması yönünden de peygamberlerin, insanlardan gönderilmesi zorunludur. Çünkü onlar içinde yaşadıkları toplumların ve toplumu oluşturan kişilerin, eşyanın özünü bilme ve kavramadaki kudret ve yeteneklerinin derecesini en iyi bilen, en isabetli şekilde değerlendiren seçkin kimselerdir. Ayrıca her varlık kendi cinsine meyleder ve kendi cinsinden olmayandan hoşlanmaz bir biçimde yaratılmıştır. Bu gerçeği tüm varlıklarda görmemiz mümkündür. Bu yaratılışın bir gereğidir. İşte bundan dolayı Yüce Allah peygamberleri de daha çok yararlı olabilmeleri ve dolayısıyla gönderildikleri insanların da kendilerine karşı gereken saygı ve hürmeti göstermeleri, Allah’tan getirdiği şeyleri kabul edebilmeleri ve davetine herhangi bir şüphe ve

¹⁰⁶ Zümer, 39/30.

¹⁰⁷ Enbiya, 21/34.

¹⁰⁸ Al-i İmran, 3/44–45.

¹⁰⁹ Furkan, 25/20.

¹¹⁰ Enbiya, 21/8. Ayrıca bkz. Al-i İmran, 3/44; Araf, 7/6; İsra, 17/94–95; Hac, 22/75; Ahzab, 33/7–8.

¹¹¹ Araf, 7/6; Ahzab, 33/7–8; Cin, 72/20.

¹¹² Tevbe, 9/128.

tereddüde düşmeksizin icabet edebilmeleri için kendi cinslerinden olan insanlardan göndermiştir.

Her devirde cahil insanlar, bir insanın hiçbir zaman peygamber olamayacağını düşünmüşlerdir. Bundan dolayıdır ki, ne zaman bir peygamber gelmişse, onun normal bir insan olduğunu ve diğer insanlar gibi, etten ve kemiklerden yaratıldığını, yemek yediğini, içtiğini, çoluk çocuk sahibi olduğunu görür görmez kendisinin peygamber olmadığına kanaat getirmişlerdir. Aynı peygamber öldükten ve aradan belli bir zaman geçtikten sonra, ona tabi olanlardan bazıları, kendisinin peygamber olduğu için normal bir insan olamayacağını ileri sürmeye başlamışlardır. Neticede, bazıları onun tanrı olduğunu ilân etmiş, bazıları onun Allah'ın oğlu olduğunu sanmış ve bazıları da Allah'ın ruhunun ona girdiğine inanmıştır. Kısacası, peygamberlik ile insanlığın bir kişide toplanması cahiller için her zaman içinden çıkılmayacak bir bilmece olmuştur.

Mekkeliler için zaten bir insanın peygamber olması akıl almaz bir işti. Sakat fikirlerine göre, Allah'ın mesajını ve emirlerini etten ve kemikten yapılmış bir insan değil, bir melek getirmeliydi ki öyle bir varlıkta yaşayabilmesi için yemeye ve içmeye muhtaç olmasın. Yine de, eğer bir insan peygamber olacak idiyse, o zaman bu çok büyük bir adam olmalıydı. Bir hükümdar olmalıydı, şöhreti ve şanı her tarafa yayılmış bir kişi olmalıydı. Alelâde insanların ona yetişmeleri zor olmalıydı. Bu düşünceler nerde, Hz. Peygamber (a.s.) nerde? Onlara göre, adı sanı fazla bilinmeyen, herkes gibi yolları aşındıran, herkesin onunla görüşmesi, ona yanaşması kolay olan, üstelik olağanüstü herhangi bir yanı olmayan bu kişi peygamber olamazdı. Başka bir ifadeyle, bir peygambere, insanlara hidayet için değil, tantana, otorite, göz kamaştırıcı ve garip şeyler göstereceğini diye ihtiyaç duyuyorlardı. Onların düşüncesine göre, Hz. Muhammed (a.s.)'e hiç olmazsa bir melek refakat etmeliydi. Bu melek, elinde bir kırbaça halkı korkutmalı ve Peygamber (a.s.)'e itaat etmeyenlerin Allah'ın gazabına uğrayacağını belirterek onları cezalandırmalıydı. Onlar, Allah'ın bir peygamberini böyle sade, fakir, muzdarip ve mazlum olarak görmek istemiyorlardı. Bir peygamberin başkalarının hakaretine ve zulmüne uğramasını beklemiyorlardı. En son istekleri de, Allah'ın Rasûlünün maddi yönden rahat olması, iyi bir iş ve bol gelire sahip olmasıyla ilgiliydi. Allah'ın Peygamberinin alelâde kabile reislerinden az maddi imkânlarla sahip olması, evi, barkı, bağ, bahçesinin bulunmamasından yakınıyor ve böyle bir kişinin Allah tarafından gönderilen bir peygamber olamayacağına inanıyorlardı.

Bilgisiz ve budala kimseler, öteden beri, Allah'a erişmiş bir kişinin insanlardan üstün olduğuna inana gelmişlerdir. Bu kimseler, insanüstü güç ve yeteneklere sahip olması gereken bu kişinin her zaman garip ve şaşkıncı şeyler yapmasını beklemişlerdir. Düşüncelerine göre,

bu kişinin bir işareti, bir dağı altına dönüştürmesi için yeterli olmalıdır, işaret parmağını kaldırmasıyla, yerden defineler çıkmalıdır. Gözlerini kapadığında her insanın geçmişi ve geleceğini kitap gibi okumalıdır. Kaybolan şeyleri bulmalıdır. Bir hastanın ölüp ölmeyeceğini, bir hamile kadının erkek mi yoksa kız çocuğu mu doğuracağını bilmelidir. Böyle bir kişi her türlü insanlık zaafından yoksun olmalıdır. Bu cahil insanların fikrine göre, açlık duyan, susayan, dinlenme ve uyuma ihtiyacını hisseden, çoluk çocuk sahibi olan, günlük ihtiyaçlarını karşılamak üzere çarşı pazarda dolaşan, alışveriş yapan, başkalarından borç alan, parasızlıktan kıvranan bir kişi asla Allah'a erişmiş ya da peygamberlik mevkiine yükselmiş sayılmaz. Hz. Muhammed (a.s.) peygamberliğini ilân ettiği zaman çevresindekiler ve Arabistan'ın diğer ahalisi işte böyle düşünüyordu. Kendisinin Allah'ın peygamberi olduğunu duyunca, kendi akıllarına göre doğruluğunu ölçmek amacıyla ondan insanüstü söz ve hareketler beklerlerdi, gâipten haber vermesini isterlerdi, ama O'nun alelâde bir insan gibi davrandığını görünce hayrete düşerlerdi ve kendi kendilerine sorarlardı: Allah, Allah, bu ne biçim peygamberdir? Bunun karısı var, çocukları var ve bizim gibi sokaklarda yürür, çarşı pazarda alışveriş yapar? İlâhi zikir veya ilâhi mesajın bir peygambere gönderilmesinin hikmetini anlatırken, Cenab-ı Allah, Nahl suresinin 44. ayetinde şöyle der:

"Sana da (Habibim) insanlara kendileri için indirilen her şeyi açıklayasın diye zikri (Kuran'ı) indirdik".

Bu maksat için mutlaka bir insanın peygamber olarak gönderilmesi gerekiyordu. "Zikir" ya da Kur'ân-ı Kerim melekler vasıtasıyla da gönderilebilirdi, hatta bir kitap şeklinde bütün kullara birer nüshasının gönderilmesi de mümkündü. Ne var ki, Allah (c.c.)'ın güttüğü amaç sadece "zikir'in gönderilmesiyle tamamlanmayacaktı. Amaca varılmak için, bu zikrin üstün kabiliyetli bir insan tarafından getirilmesi gerekiyordu. Böylece bu insan, bu zikrin çeşitli bölümlerini kullara alıştırarak ve iyice anlatarak iletebilirdi. Bu insan, kulların anlayamadığı bazı mevzuları açıklayabilir, herhangi bir şüpheleri varsa onları giderebilirdi. İtirazları olanlara gereken cevabı verebilir, ikna edilmeleri gerekiyorsa onları ikna edebilirdi. Bu zikri kabul etmeyen, buna muhalefet eden ve direnenlere karşı da bir peygamberin şanına yakışır bir şekilde davranabilirdi. Ama bu zikri kabul edenlere de bütün ayrıntılarını açıklayabilir, gerektiği durumlarda gereken talimatı verebilirdi. Bunun yanı sıra, bu zikre göre kendi hayatını bir örnek olarak onlara sunabilir, bireysel ve toplumsal alanlarda onlara gereken eğitimi verebilirdi.

Peygamberin işi, Allah'ın kullarına Allah'ın mesajını iletmekle bitmiyor. Peygamberin görevleri arasında, bu mesaja göre insanları ıslah etmek de vardır. Bir peygamber, ilâhî ve ulvî usulleri insanların hayatına da uygulamalıdır. Bir peygamber bizzat kendi hayatıyla bu

usullerin nasıl tatbik edildiğini göstermelidir. O, sayısız insanların kafalarında, ilâhi mesaj ile ilgili doğan soruları tatmin edici bir şekilde cevaplandırmalıdır. Bu mesajı kabul edenlerin öğrenimini, eğitimini yapmalıdır ki böylece örnek bir toplum meydana gelsin. Kendisine ve Allah'ın mesajına (Kur'ân-ı Kerim'e) karşı çıkan ve direnenlere karşı çetin bir mücadele vermelidir; çünkü ancak bu şekilde şer kuvvetler mağlup edilebilir. Bütün bu işler, İnsanlar arasında ve İnsanlar için yapılacağından, insan değilse başka hangi yaratık gönderilmeliydi? Bir meleğin yapabileceği tek şey, mesajı insanlara ulaştırması olacaktı. Zira bir melek emir kuludur ve kendisine verilen emrin dışına çıkamaz. O, insanların akli ve zekâsıyla bir işi başarmaya kadir değildir. İnsanlar arasında insan gibi yaşayıp, insanlar gibi iş yapmak ve insanların hayatını Allah'ın rızasına göre ıslah etmek bir meleğin harcı değildir. Bunu yaparsa bir insan yapabilirdi. Nitekim öyle oldu.

"Sizi yarattık. Sonra size suret verdik. Sonra meleklerle, 'Âdem'e secde edin' dedik" (Araf, 7/11)

Burada Cenab-ı Allah demek istiyor ki, önce Âdem'i yaratma plânını hazırladı, sonra bu plânı gerçekleştirme safhasına getirdi, bu safhada insanın kıvamını hazırladı, bu kıvama insan vücudunun biçimini verdi ve bu varlık tam insan şeklini alınca ona meleklerin secde etmelerini emretti. Hz. Âdem'e secde edilmişse Âdem olması sıfatıyla değil, bütün insan ırkının temsilcisi olması bakımından edilmiştir. Bu husus, Kur'ân-ı Kerim'de bir başka yerde daha net bir şekilde ifade edilmiştir.

"Hani Rabbin meleklerle: 'Ben çamurdan bir insan yaratacağım! O'nu yapıp, içine ruhumdan üflediğim zaman ona secde ederek yere kapanın' demişti" (Sâd, 38/71–72)

Bu ayette de yukarıda bahsettiğimiz üç safha başka bir şekilde anlatılmıştır. Yani, ilk önce toprak veya çamurdan bir insan heykeli yapıldı, daha sonra yüz hatları, organları ve kuvvetleri arasında bir denge sağlandı ve en son Allahü Teâlâ ruhunu, içine üfleyerek canlı bir insan haline getirdi. Aynı konu, Hicr suresinde şöyle anlatılmıştır:

"O vakti hatırla ki, Rabbin meleklerle: 'Ben kuru bir çamurdan, şekillenmiş bir balçıktan bir insan yaratacağım. Ben onu yaptığım, ona Ruhumdan üflediğim zaman siz ona secde edin" (Hicr, 15/26–29)

Firavun ve onun yandaşları, Hz. Musa ile Hz. Harun (a.s.) hakkında şunları söylüyorlardı:

"Kavimleri bize hizmet ve kulluk eden, bizim gibi iki beşere iman mı edecekmişiz' dediler" (Mü'minûn, 23/47)

"Peygamberleri onlara: 'Evet biz de sizin gibi insanız. Lâkin Allah kullarından dilediğine (peygamberlik nimetini) ihsan eder' dedi" (İbrahim, 14/11)

Bu ayette, Allah'ın peygamberleri demek istiyorlar ki, "şüphesiz biz insanız. Ama Cenab-ı Allah bize Hak ilmini ve kâmil basireti ihsan etmiştir. Bunda herhangi bir marifetimiz yoktur. Bu Allah vergisi bir şeydir. Allah, kullarından kimleri isterse peygamberliğe getirebilir. Bize gelen ilahî bilgilerin tümünü ne size aktarabiliriz ne de onlara göz yumabiliriz."

"Onlar da: 'Siz de bizim gibi insansınız. Bizi babalarımızın ibadet ettiği şeyden çevirmek istiyorsunuz. Öyleyse, bize apaçık bir hüccet getirin'. (İbrahim, 14/10)

Burada, peygamberlere karşı olan, daha doğrusu, onların insanlık halini bir türlü kabul etmeyenlerin zihniyeti bir kere daha ortaya konmuştur. Bu adamlara göre, kendileri gibi insan olan, yediklerinden yiyen, içtiklerinden içen, uyuyan, kalkan, çoluk çocuklara karışmış olan, açlık duyan, susayan, hasta olan, acı ve sevinç duyan, kısacası her beşerî zaafa sahip olan, buna karşılık, fevkalâde bir tarafı olmayan bir kişi peygamber olamazdı. Allah ile kelâm ettiği düşünülemezdi, meleklerin ona gelmesi imkânsızdı!

Mekke kâfirleri, Hazreti Muhammed (a.s.)'in, bir insan olduğu için peygamber olamayacağını ileri sürüyorlardı:

"Ve kâfirler: 'Bu nasıl peygamber? Yemek yiyor ve çarşıda geziyor" (Furkan, 25/7)

"Zalimler aralarında gizli meşveret edip: 'Bu da sizin gibi bir insan değil midir? Artık göz göre göre sihre inanıyor musunuz?' derler" (Enbiya, 21/3)

Sonuç olarak peygamberler de bizim gibi insandır. Yerler, içerler, evlenirler, yaşlanırlar ve ölürler. Bizden farkları onlara vahyedilmesidir. Kendilerine vahyedilmesi, onlara itaatın gerekliliğini, bize işaret eden göstergelerden birisidir.

B-Peygamberlerin Masum Oluşu

Peygamberin masum olması onu diğer insanlardan ayıran temel özelliklerden birisidir. İtaat ancak kendisinden vasıf olarak ileride olan kişiye yapılacağından dolayı, peygambere itaatın bellikleridir. Bundan dolayı peygamberin masumluluğu konusunu burada incelemeyi uygun bulduk ki Hz. Peygamber'e itaatın gerekliliği anlaşılabilir.

Kuran'da masumiyetle ilgili doğrudan herhangi bir ayet veya hüküm göremiyoruz. Âlimler bu sıfatı, ayetlerin dolaylı anlatımından çıkarmışlardır. İsmet, Kuran'da menetmek ve korumak¹¹³, kurtarmak¹¹⁴, sınıksız sarılmak¹¹⁵ anlamlarında kullanılmıştır.

¹¹³ Er-Râzi, Muhammed b. Ebi Bekr, Muhtaru's-Sıhah (Mu'cemü'r-Râzi), asame maddesi, Çağrı Yay, İst 1980; Maide, 5/67.

¹¹⁴ Hud, 11/43.

¹¹⁵ Al-i İmran, 3/103.

Cürcânî, ismeti “işleyebilme kudretiyle beraber günahattan kaçınma melekesi” diye tarif etmiştir.¹¹⁶

Başka bir tarifte ise “Nefsin meyyal olup işleyebilme kudretine sahip olduğu bir takım günahlardan insanı koruyan ilahi bir melekedir”¹¹⁷ denmektedir.

Istılahta farklı tarifler yapılmış ama hepsinin ortak yönü, Allah’ın peygamberlerini çirkin davranışlardan, günah işlemekten, isyana düşmekten, yasak ve haramları irtikâp etmekten korumasıdır.¹¹⁸

Mutezile’ye göre peygamberler büyük ve küçük her türlü günahattan masumdur. Peygamberlerin günah işlemeleri aklen mümkün değildir.¹¹⁹

Haricilere göre ise peygamberler küçük veya büyük günah işleyebilir, günah işlemeye müsaittirler.¹²⁰

Şiaya göre peygamberlerin büyük veya küçük hiçbir günahı ne kasıtlı olarak ne de dalgınlıkla işlemeleri mümkün değildir.¹²¹

Ehli Sünnete göre peygamberler bütün günahlardan ve her türlü küfür ve şirkten uzaktırlar. Ehli Sünnet şu iki hususta ittifak halindedir:

1. Peygamber tebliğde günahsızdır.
2. Nübüvvetten önce ve sonra peygamber küfür irtikâp etmez.¹²²

Fahrettin Râzi “Peygamberler, elçilikleri süresince hiçbir günaha kasten düşmezler, bundan masumdurlar. Ancak dalgınlıkla düşmeleri mümkündür” der.¹²³ Maturidi, Mutezile ve Eşariler’e göre peygamberden dalgınlık sonucu küçük hatalar, ayak sürçmeleri sadır olabilir. Bu de peygamberliğe zarar vermez.¹²⁴

Peygamberlerin ismeti, günah işleme melekesinin tamamen yok edildiği anlamına gelmemelidir. Onların masum olmasının manası şudur: Kendileri, insanlığın bütün zaaf ve kuvvetlerini taşımalarına rağmen kasıtlı olarak hiçbir günah işlemeye yeltenmeyecek kadar nefislerine hâkim olup Allah’tan korkarlar. Vicdanları öylesine sağlam ve temizdir ki nefislerinin onları günaha itecek tüm isteklerine anında karşı koyabilirler. Şayet istemeyerek ve bilmeyerek küçük hata yaparlarsa da Allah tarafından ikaz edilir ve hataları düzeltilir.

¹¹⁶ Cürcânî, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed (h.816), Ta’rifat, s:150, Kahire 1970.

¹¹⁷ Mu’cemü’l- Vasit, asame mad, s:605.

¹¹⁸ Şimşek, Said, Kuran Kıssalarına Giriş, s:199, Yöneliş Yay, İst 1993.

¹¹⁹ Teftazani, Sadettin Mesut b. Ömer (h. 797), Şerhu’l-Akaid, (çev: Süleyman Uludağ) Dergâh Yay. İst 1991, s:302.

¹²⁰ Râzi, Fahrettin, Muhammed bin Ömer, Peygamberlerin Masumiyeti, (çev: Fehmi Ulus) İlim Yay, İst 1986, s: 19–20.

¹²¹ Râzi, Fahrettin, 21.

¹²² Gölcük, Şerafettin, 292–293.

¹²³ Râzi, Fahrettin, 22.

¹²⁴ Gölcük, 292; Râzi, Fahrettin, 21; Teftazani, 302–303.

Çünkü bir peygamberin en küçük hatası ümmetine pahalıya mal olur. Peygamber doğru yoldan zerre kadar sapmış olursa onun peşinden koşan kitleler tamamen yolunu sapırlar.¹²⁵

Hiz. Peygamberin diğler insanlardan farklı olarak vahyi Allah'tan alma ve aktarma görevi vardır. Peygamberin bu hususta hata yapmayacağı da Kuran'da mevcuttur. "Ayetlerimiz onlara açıkça okunduğunda bizimle karşılaşmayı umanlar, Muhammed'e: Bundan başka bir Kuran getir veya bunu değıştir dediler. De ki: Onu kendiliğimden değıştiremem. Ben ancak bana vahyolunana uyarım. Ben rabbime karşı gelirsem büyük günün azabına uğramaktan korkarım."¹²⁶

Kuran'da Hiz. Muhammed'in Allah'ın şiddetli bir ikazına muhatap olması, onun beşer yönünü ve hata yapabileceğini gösterir. " Muhammed'e yüzünü doğruya yönelmiş olarak dine çevir. Sakın puta tapanlardan olma. Sana fayda da zarar da veremeyecek olan, Allah'tan başkasına yalvarma. Öyle yaparsan şüphesiz zalimlerden olursun denildi."¹²⁷

Hiz. Peygamberin vahyi iletmede de herhangi bir ilavesi veya yanlışı olamazdı. Zira vahiy Allah'ın koruması altındaydı: "Eğer (Muhammed) bize bazı sözler isnat etmiş olsaydı biz onu kuvvetle yakalar ve onun şah damarını koparırdık, hiçbiriniz de onu koruyamazdınız."¹²⁸ "Ey Muhammed! Cebrail sana Kuran okurken unutmamak için acele edip onunla beraber söyleme yalnız dinle. Doğrusu vahyolunanı kalbine yerleştirmek ve onu sana okutturmak bize düşer."¹²⁹

İnsanlar için örnek bir şahsiyet olan peygamberlerin, günahlardan, çirkinliklerden korunmuş olmaları, kendilerine uyan insanlar açısından önem arz ediyor. Çünkü onlar taklit merciidirler. Peygamberler, Allah'ın gözetiminde olduklarından hataları anında düzeltilir. Kuran'daki ayetlere bakıldığında, peygamberin vahiy alanı dışındaki meselelerde hata yapabileceği görülür. Şüphesiz Yüce Allah onu insanlık tabiatından çıkarmak istememiştir. Eğer isteseydi onu beşer özelliklerinden soyutlayabilir ve ona insanüstü kuvvet verebilirdi. Vahye karşılık gelen konularda ise yanılması veya bilerek hata yapması düşünülemez.

Peygamberlerin, kişiliklerine zarar verici veya yüceliğini boşa giderecek yahut insanlık değerini alçaltacak her türlü şeyden sakınmaları, masiyetlerden uzak olmaları ve şehevî duygulara yeni arzu ve isteklerine göre hareket etmekten vazgeçmeleri suretiyle insanlığın bekası için seçilmiş olmaları onların özelliklerindedir...

Bundan dolayı Peygamberler -Allah'ın salât ve selâmı onların üzerine olsun- yaratılış yani huy veya ahlak bakımından insanların en mükemmeli, amel işleme bakımından insanların en zeki

¹²⁵ Mevduği, Ebu'l Ala, Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hiz. Muhammed'in Hayatı. (çev: Ahmet Asrar) Pınar Yay, İst 1992, I/55.

¹²⁶ Yunus, 10/15. Ayrıca bkz. Yunus, 10/103; Cin, 72/20.

¹²⁷ Yunus, 10/106.

¹²⁸ Hakka, 69/44-47.

¹²⁹ Kıyamet, 75/16-19.

olanı, nefislerine hâkim olma bakımından insanların en temiz olanı ve gidişatları ile metot bakımından insanların en güzel olanıdır. Çünkü onlar, insanlık için "güzel bir örnek" ve "güzel bir model" olan kimselerdir. İşte bundan dolayı Şanı Yüce Allah, insanlara; onlara uymalarını, onların ahlakıyla ahlaklanmalarını ve hayat şartlarının getirmiş olduğu her konuda onların metoduna göre hareket etmelerini emretmiştir. Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır:

"O (Peygamberler), Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. O halde (Ey Muhammed) Sen de onların dosdoğru yollarına uy."¹³⁰

Yüce Allah konuyla ilgili olarak şöyle buyurmaktadır:

"Andolsun ki sizin için, Rasulullah en güzel örnektir..."¹³¹

Yine Yüce Allah bu konuda şöyle buyurmaktadır:

"Doğrusu o (ismi daha önce geçen Peygamberler) katımızda seçkin ve iyi kimselerdendirler."¹³²

Âlimler, Peygamberlerin masumiyetinin peygamberlikten önce mi? Yoksa sonra mı? Ve masumiyetin yalnız büyük günahlardan mı? Yoksa hem büyük günah ve hem de küçük günahlardan mı olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir.

Bu konuda bazı âlimlerin görüşü şöyledir: Peygamberler için masumiyet, hem peygamberlikten önce hem de peygamberlikten sonra sabit olabilmektedir. Çünkü kişisel hareketler ve davranışlar -peygamberlikten önce olsa bile- gelecekte olan peygamberin davetine etki eder. Peygamberin, güzel bir gidişatı ve nefsinin tertemiz olması gerektiği bunun dışındadır. Böyle bir durum, peygamberin risâletine ve davetine zarar verici bir etki söz konusu değildir.

Bu görüşü savunan âlimler, buna; Yüce Allah'ın, peygamberleri, insanların en temiz olanından seçmesini ve onları küçüklüğünden itibaren bizzat kendisinin gözetmesini delil getirmişlerdir.

Yüce Allah, Hz. Musa (a.s) ile ilgili:

"(Ey Musa) Gözümün önünde yetişip (terbiye edilesin) diye."¹³³

¹³⁰ Enam, 6/90.

¹³¹ Ahzab, 33/21

¹³² Sâd, 38/47 Bu ve benzeri ayeti kerimelerde de görüldüğü üzere, Peygamberler ile onunla birlikte iman eden kimselerde, güzel örnekler vardır. Zira bunlar Sâd, 38/47. ayette de geçtiği üzere, seçkin ve iyi kimselerdirler. İşte tüm bu anlatılanlar, Müslüman bir kimsenin, onlara uymasını ve onları, güzel bir örnek ve model edilmesini zorunlu kılmaktadır. Zira insanlık için bir meşale ve bir ışık konumunda olan bu kimseler, örnek alınmadığında o zaman küfrün meşalesini taşıyanların örnek alınması gündeme gelir ki, bu da insanlığın kurtuluşu için bir felaket olur. Bundan kurtulmanın tek yolu ise, Peygamberler ile onlarla birlikte iman eden kimselerin örnek alınmasıdır. Çünkü Yüce Allah, onları, bize, örnek olarak göstermektedir. Bu örneklilik ise sadece bazı konularda olmayıp her konudadır. Sâbûnî, Muhammed Ali, Peygamberler Tarihi, Ahsen Yayınları, İst, 1999, 103.

¹³³ Taha, 20/39.

Ve ayrıca Yüce Allah'ın, Peygamberleri seçkin ve iyi kimselerden seçtiği ile ilgili, “Doğrusu onlar (Peygamberler) katımızda seçkin ve iyi kimselerdendirler”¹³⁴ ayetlerini, kendi görüşlerine delil getirmişlerdir.

Buna göre peygamberlerin, peygamberlikten önce ve sonra her türlü günahları; masumiyetleri ve çirkin fiilleri, işlemekten masum olmaları ve bunlardan korunmuş olmaları gerekmektedir. Diğer gruba gelince ise; bunlarda "Peygamberlerin, masum oluşunu sadece peygamberlikten sonra olacağını ve bu dönemde küçük ile büyük günahlardan masum olduklarını savunmuşlardır.

Çünkü insanlar, peygamberlikten önce peygamberlere tabi olmakla ve onlara uymakla emr olunmamışlardır. Tabi olma ve uyma, ancak peygamberlere vahyin inmesinden ve risalet ile emaneti yüklenmeleri suretiyle şerefli bir konuma geldikten sonra olur. Peygamberlikten öncesine gelince ise; peygamberler de ancak diğer insanlar gibidir. Bununla birlikte (peygamberlik öncesi) onların gidişatında masiyetler, günahlar veya kötü ve çirkin bir yola saptıklarında meydana gelecek bir durumda ikaz edilirler. Çünkü onlar, peygamberlikten önce masum değildiler. Fakat onlar, Allah'ın inayetiyle ve yaratılışlarındaki temiz halleri üzere korunmuşlardır.

Peygamberler, peygamberliğe seçilmeden önce iki farklı süreç üzeredirler:

1. Peygamberin daha sonra gelecek mutlak bir şeriat ile teklif olunmaması: Buna göre masumiyet, peygamberin kendisi hakkında konmuş bir özelliktir. Çünkü masiyetler ve Allah'ın emrine muhalefetlikler, ancak şeriat geldikten sonra olur. Mükellef olması da, kendisine gelen şeriat ile olur. Kabul edilen durum ise; peygamberin henüz getireceği şeriat ile mükellef olmamasıdır. Bundan dolayı henüz masumiyetin varlığından veya yokluğundan bahsetmeye gerek yoktur. Çünkü ortada peygamberin bir şeriat ile mükellef tutulması söz konusu değildir. Çünkü peygamberlik henüz gelmemiştir. Fakat peygamberin yaratılışının yüce olması, nefsinin temiz olması, ruhunun yüksek olması, aklının sağlam olması; kavmi arasındaki ahla-kının, muamelatının, güvenilirliğinin, akliseliminin, dosdoğru tabiatına ve nefret edilecek çirkinlikleri ve masiyetleri işlemekten uzak oluşu, O'nun örnek ve yüce olmasını gerektirir.

2. Peygamberin, önceki bir peygamberin şeriatı ile mükellef tutulması: Nitekim Hz. Lut (a.s) peygamberliğinden önce amcası Hz. İbrâhîm (a.s)'in şeriatına tabi idi. Yine Hz. Mûsâ'(a.s)dan sonraki İsrail oğullarının peygamberleri, kendilerine peygamberlik vahyolunmadan önce Hz. Mûsâ (a.s)'in şeriatına bağlıydılar. İşte bu durum; peygamberin, peygamberlikten önce, ne küçük bir günah ve ne de büyük bir günah işlemediğine kesin bir delildir. Fakat

¹³⁴

Sâd, 38/47.

peygamberlerin, peygamberlikten önceki hayatlarını nakleden tarihçiler, onların; insanların işlediği küçük ve büyük günahlar ve masiyetler gibi masiyetlerden ve günahlardan uzak olduğuna şahitlik etmişlerdir.

Eğer peygamberlerden -yukarıda anlatılanlardan- bir şey meydana gelse, bu, onlarda pek nadir görülen yanılma ve sürçmelerdir. Onların yaratılışlarının yüce olmasından, nefislerinin temiz olmasından, ruhlarının yüksek olmasından ve sonradan teklif olunacakları şeyin önemli olmasından dolayı, böyle bir şey onlara zarar vermez. Ancak onlardan kaynaklanan bu yanılmalar ve sürçmeler, onların; insanlar tarafından insanlık seviyesinin üstüne yükseltilmemeleri ve vasıflanmaları mümkün olmayan ilahi sıfatları yükletilmemeleri için insanların önünde normal bir insan gibi olmalarını ispat etmek için (bunlar) meydana gelmiştir. Bundan dolayı onların, peygamberlikten önceki ve sonraki halleri arasındaki fark ortaya çıkmaktadır. Onlar, Yüce Allah'ın seçkin kulları ve yaratıklarıdır."

Âlimlerin görüşlerinden çıkarılan sonucun sahih olanını kısaca şöyle özetleyebiliriz: "Peygamberler peygamberliklerinden sonra her türlü küçük veya büyük günahlardan ve masiyetlerden ittifakla korunmuşlardır. Peygamberlikten öncesine gelince ise; onların kişiliklerine zarar vermeyecek ve risâletine etki etmeyecek bazı basit aksiliklerin meydana gelmesinin ise ihtimali vardır.

Âlimler, peygamberlerin, büyük günahlardan ve her türlü toplu olarak eksiklik ve çirkinliklerden korunmuş olduklarına dair ittifak ettikten sonra, küçük günahın onlardan meydana gelip gelmeyeceği konusunda ise ihtilaf etmişlerdir.

Fıkıhçıların çoğu; peygamberler, büyük günahlardan korunmuş oldukları gibi -bunda icma vardır-, küçük günahların hepsinde de masumdurlar. Çünkü biz, peygamberlere, mutlak bir emir olarak davranışlarında, naklettiklerinde ve gidişatlarında bir delile dayanmaksızın tabi olmakla emr olunduk. Buna göre eğer biz onların küçük günah işlemelerini caiz görürsek, o zaman onlara uymak caiz olmaz. Çünkü peygamberlerin davranışlarının her birisinden maksat; yakınlık mıdır, mubahlık mıdır? Yoksa isyan tehlikesi olan bir davranış mı, masiyet mi olduğu açıkça bilinmez. Dolayısıyla kişinin, masiyet olabileceği şüphesi bulunan bir emre uymakla emr olunması doğru olmaz.

Peygamberlerden, günahlar meydana gelmez. Çünkü onlar, küçük ve büyük günahlardan masumdurlar. İşte onların mucize sahibi olmaları, bir delil olarak onların masum olmalarını gerektirir.

Ehli Sünnet âlimlerinden bazıları da konuyla ilgili olarak şöyle derler: 'Peygamberlerden, küçük günahlar meydana gelir'. Bu görüşün aslı yoktur. Zira Ehli-i sünnet âlimlerinden çoğuna göre; Peygamberlerden küçük günahların sadır olması caiz değildir.

Bazı son devir âlimler ise, konuyla ilgili olarak şöyle derler: 'Bu konuda şöyle demek en uygun olanıdır: 'Yüce Allah, peygamberlerin bazılarından günahların meydana geldiğini haber vermiş, onların günah işleyebileceğini belirtmiş, bu günahlardan dolayı onları ikaz etmiş; Peygamberler ise bu günahları kendilerinin işlemiş olduklarını söylemişler, işlemiş oldukları günahlardan dolayı sıkıntı çekmişler, bu günahlarından dolayı Allah'a tevbe etmişler. Bunların hepsi, yorumu gerektirmeyecek bir şekilde Kuran'ın birçok yerinde nakledilmiştir. Her ne kadar bazı ayetler, yorumu gerektirecek olsa da, Peygamberlere ait bu hallerin hepsi, onların makamlarına ve derecelerine zarar getirmeyecektir. Ancak peygamberlerde meydana gelen bu haller, hata ve unutmaya yönünde gelmiştir. Buna göre bu haller, başkalarına nispetle peygamberler için iyilik, makamlarının ve kadr-ü kıymetlerinin yüceliğine nispetle kendileri hakkında kötülüktür. Bu konuda en güzel söz şudur ki: " İyi kulların hasenatı, Allah'a en yakın olan kulların seyyiatı gibidir." Buna benzer şöyle bir söz daha vardır: "Bir iş yapmakla kalacaksa ecir, ondan sorumlu tutulur vezir."

Özellikle Hz. Peygamber(sav), eşya canibinden gelebilecek her çeşit tehlikeye karşı, zihin ve beden bakımından Allah'ın gözetim ve koruması altındadır. Bu yüzden O, ins ve cin şeytanlarından gelebilecek ve nefesine yönelik fiziki ve ruhi saldırılara karşı muhafaza altındadır. Her an Allah'ın maddi ve manevi desteği altında bulunduğu için Rasulullah, sadece Allah'a güvenmiş ve sadece rabbinden yardım beklemiştir. Bunun içindir ki O, risalet görevinde kesinlikle başarıya ulaşmış biricik peygamberdir.¹³⁵

Her ne kadar ayeti kerimeler, Peygamberlerin bazılarından günahların meydana geldiğini gösteriyorsa da, bu durum onların makamlarına zarar getirmez ve derecelerini de indirmez. Bilhassa Allah, onlardan her türlü kötülükleri ve masiyetleri gidermiş, onları, yarattıkları arasından seçmiş, onları hidayete erdirmiş, onların nefislerini kötülüklerden temizlemiş, onları diğer yaratıklara karşı seçkin ve mümtaz kılmıştır.¹³⁶

İnsanların peygamberlere itaat etmesi gerekliliği mevcudiyetini korumuş olmaktadır. İşte bundan dolayı Allah, insanlara; onlara uymalarını, onların ahlakıyla ahlaklanmalarını ve hayat şartlarının getirmiş olduğu her konuda onların metoduna göre hareket etmelerini istemiştir.

¹³⁵ Duman, Zeki, Vahiy Gerçeği, Fecr Yay, Ankara 1997, s:193–206.

¹³⁶ Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebubekir b. Farh el-Ensari, el-Câmiü li Ahkâm il-Kuran, Mısır 1950, I/308; Sâbûnî, 111–115.

C-Peygamberlerin Tebliğ Görevlisi Oluşu

Kuran şöyle diyor: “ Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilene duyur. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini tebliğ etmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphesiz Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.”¹³⁷

Peygamberin tebliğ görevlisi olması açısından onun sözlerinin, hayatının kendisine inananlar tarafından karşılanış tarzı çok önemlidir. Bu başlık altında Hz. Peygamber'in bir mübelliğ olarak kendisine tâbî olunma şeklini inceleyeceğiz.

Tebliğ görevi Hz Peygamber'e yüklenildiği gibi diğer peygamberlere de verilmiştir. Nuh(as) kavmine diyor ki: “ Size rabbimin risaletini tebliğ ediyorum. Ayrıca size öğüt veriyorum ve sizin bilmediklerinizi Allah'tan biliyorum.”¹³⁸ Aynı ifadeyi Hud(as), Salih(as), Şuayb(as)'da söylemişlerdir.¹³⁹ Ayrıca tüm peygamberler bu görevlerini layıkıyla yerine getirmişlerdir.¹⁴⁰

Tebliğ ile görevli tüm peygamberler, kendileri en güzel örnek olmak üzere, her türlü zorluklara, alaylara, eziyetlere rağmen bu görevlerinde daim oldular. Tehditlere aldırış etmediler. Zorbalarla, onlardan çekinmeden mücadele ettiler. En uygun metodu kullanarak insanlara ulaşmaya çalıştılar. Hatta canlarını bile verdiler. Tüm vasıflarıyla insanlara hidayet yolunu gösterdiler.

Bütün zor şartlara rağmen tebliğ görevini devam ettiren peygamberlerin hedefi sadece ilahi mesajı insanlara ulaştırmaktı. Bunun dışındaki şeyler onların sorumluluk sahasında değildi. Yani onlar tebliğ ettikleri şeylere insanları zorla inandıran veya zorla itaat ettiren kimseler değildi. İnsanlar üzerinde vekil veya bekçi değillerdi.¹⁴¹

Şu ayet bunu çok açık bir şekilde ifade etmektedir: “Artık sen öğüt verip hatırlat. Sen yalnızca bir öğüt vericisin. Onlara zor ve baskı kullanacak değilsin. Artık kim yüz çevirir ve saparsa, işte Allah en büyük azapla cezalandırır.”¹⁴²

Peygamberlerin tüm gayretlerine, uyarmalarına, korkutmalarına rağmen insanlar yine de yüz çevirip iman etmezlerse, peygamberlere düşen apaçık bir tebliğdir. Kuran bu gerçeği çok sık bir şekilde vurgulamaktadır: “...Eğer teslim olurlarsa gerçekten hidayete ermişlerdir. Fakat yüz çevirirlerse artık sana düşen tebliğdir...”¹⁴³

¹³⁷ Maide, 5/67.

¹³⁸ Araf, 7/62.

¹³⁹ Araf, 7/68, 79, 93.

¹⁴⁰ Ahzab, 33/39.

¹⁴¹ Enam, 6/107; Şura, 42/48.

¹⁴² Gaşiye, 88/21–24

¹⁴³ Al-i İmran, 3/20. Ayrıca bkz. Maide, 5/92, 99; Rad, 13/40; Yasin, 36/17; Tegabün, 64/12.

Merhamet sahibi olan Allah tarafından insanlara rahmet olarak gönderilen ilahi vahiy, yine rahmet sahibi elçiler eliyle insanlara en uygun tebliğ metoduyla ulaştırıldı. Hiçbir baskı yapmadılar bu görevlerinde. Zaten bu, tebliğ faaliyetine terstir. Ancak bu göreve mani olunursa, nebiler de en güzel mücadeleyi yaparlar ve yapmışlardır da. Bu hususta inkârcıların baskılarına boyun eğmek yoktur.¹⁴⁴

Şunu da hatırdan çıkarmamak gerekir ki, peygamberler yalnızca vahyi açıklayıp bırakan birer postacı değillerdir. Belki onlar, kendilerine tebliğ edildiği halde inanmayanlara karışmazlar. Ancak inanmayanlar tebliğe engel olurlarsa, inananlara zarar vermeye çalışırlarsa, peygamberler onlarla mücadele eder.

Tebliğ vahyin mesajını insanlara ulaştırmaktır. Bu görev en uygun metotla yapılır. Öyle ki en katı yürekli zalim ve zorba, hatta hidayete ulaşma ihtimali olmayanlara bile tebliğ edilmesi Kuran'ın emridir. “İkiniz (Musa, Harun) Firavun’a gidin. Çünkü o azmış durumdadır. Ona yumuşak söz söyleyin. Umulur ki öğüt alıp düşünür veya içi titrer, korkar.”¹⁴⁵

Bu gibi kişilere tebliğ manasız değildir. Bu, tebliğin hedefine ulaşması açısından, gereken husustur. En azından tebliğci görevini yapmış olur ve tebliğ edilenin de bir mazereti kalmaz. Hz. Musa'nın ısrarlı tebliğ faaliyetlerini anlamayanlara verilen cevapta bunu açıklıyor: “...Rabbimize bir mazeret beyan etmek için, bir de belki Allah’a karşı gelmekten sakınırlar diye (öğüt veriyoruz) demişlerdi.”¹⁴⁶

Görülüyor ki tebliğ faaliyetinin nasıl yapılacağı hususunda peygamberler en güzel numunedir. Kuran bunun nasıl yapılacağını, özlü bir şekilde Hz. Peygambere haber veriyor: “Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et ve onlarla en güzel bir biçimde mücadele et. Şüphesiz senin rabbin yolundan sapanı bilendir ve hidayete ereni de bilendir.”¹⁴⁷

Davet ile tebliğ hemen hemen aynı şeylerdir. Birisi çağırmayı ifade eder, diğeri ise vahyi ulaştırmayı, duyurmayı anlatır. Hikmetle tebliğ, dikkatli olmak, karşıdaki kişinin durumuna göre hareket etmek, en güzel bir tavır takınmak, ısındırıcı olmak, etkileyici bir metot kullanmak demektir. Güzel öğüt, vahyin müjdeleri ve ikazları ile olur. Öğüt yalnızca sözle değil, fiil ve davranışlarla olur. Davranışların bazen sözden daha etkileyici olduğu açıktır.

En güzel mücadele, tebliğ yönteminin en güzel, en mantıklı, en inandırıcı, en çekici, en ikna edici olmasını anlattığı gibi, tebliğe engel olucu unsurlarla en güzel mücadeleyi de göstermektir. Tebliğci vahyin mesajını herkese ulaştırma uğruna, en güzel araçları, en uygun biçimde kullanacak ve insanların ilahi vahiyiyle tanışmalarını sağlayacaktır.

¹⁴⁴ Furkan, 25/52.

¹⁴⁵ Ta-ha, 20/43-44.

¹⁴⁶ Araf, 7/164.

¹⁴⁷ Nahl, 16/125.

Bu metodu tüm peygamberler uyguladığı gibi, dinin tebliğcisi her mümin de uygulamalıdır. Her mümin İslam'ı yaşamakta sorumlu olduğu gibi, İslam'ı temsil etmekten de sorumludur. Onun güzel ve takva hayatı dine bir davet gibi olmalıdır. Bütün ibadetler Allah rızası için olduğu gibi, tebliğ ve davet faaliyeti de Allah rızası için olmalıdır.¹⁴⁸

İslami tebliğin hedefi toprak veya geçici dünyalık kazanmak ya da bir takım makamlara ve saltanatlara ulaşmak değildir. Onun gayesi geçici dünya hayatının lezzetini elde etmek olamaz. Tebliğin amacı, insanların yüreklerini fethetmektir. Yürekleri hakka, hidayete ve İslam'ın aydınlığına açmaktır. Gönülleri sahte sevgilerin, aldatıcı tutkuların, oyalayıcı heveslerin işgalinden kurtarmaya kapı açmaktır. Yüreklerin kirini, pasını, ağır ve lüzumsuz yüklerini yıkamak ve temizlemektir. Kalpleri fitratla buluşturmak, onları gerçek sevgiye ve gerçek sevgiliye bağlanmaya davettir. Yüreklerin fethi, gönüllerin İslam'a açılması, coğrafyaların fethinden daha önemlidir. Çünkü gönüllerin, İslam nuruna kavuşması, mekânların da bu nurla tanışması demektir. Çünkü Hz Peygamber "İnsanları dine davet edin, müjdeleyin, nefret ettirmeyin. Kolaylaştırın, zorlaştırmayın. Uyumlu olun, geçimsiz olmayın"¹⁴⁹ buyurmaktadır. Dolayısıyla O'na itaat etmek, tebliğine tabi olmaktan geçmektedir.

D- Nebi-Rasul Ayırımı

Ana konumuz ile bağlantılı olması hasebiyle, bir peygamberin asıl sıfatının ne olduğunu açıklığa kavuşturmak maksadı ve Kuran-ı Kerim'de de bir ayırım yapıldığını gördüğümüz için Nebi ile Rasul kelimelerini, konunun vuzuha kavuşması için ve ruhuna sadık kalarak açıklamak gereği hissettik. İtaat kelimesinin kapsadığı alanın genişliğinden dolayı ve yanlış anlamalara meydan vermemek amacıyla bu ayırımın açıklamasını yaptık.

Rasul kelimesi, gönderilmiş elçi, risalet ve vahiy taşıyan kişi anlamındadır. Resulü gönderene mürsil, sefaret görevini yapana rasul, gönderilen şeye vahiy(risalet), kendisine gönderilene de mürselün aleyh denilir.¹⁵⁰ Allah, rasulünü vahiyle insanlara gönderir. Kuran'da Rasul kelimesi İdris, İshak, İbrahim, Davud, Yakup ve Yahya peygamberler hariç tüm peygamberler için kullanılmıştır. Bu peygamberler için sadece Nebi kelimesi kullanılmıştır.¹⁵¹ Nebi kelimesi de

¹⁴⁸ Yasin, 36/21.

¹⁴⁹ Müslim, Cihat, 3, hadis no: 1733; Buhari, Megazi, 60.

¹⁵⁰ Ragıb, 284.

¹⁵¹ Bkz. Meryem, 19/41, 49, 56; İsra, 17/55; Al-i İmran, 3/139.

haber anlamına gelen en-nebe'¹⁵² veya yükseklik, gözetleme yeri anlamına gelen en-nebvetü kelimesinden türeme, haber getiren, haber veren anlamına gelir.¹⁵³

Nebi, kendisine vahyedildiği halde bir şariat ve kitap verilmeyen kimse olarak tarif edilirken, Rasul kendisine yeni bir kitap ve şariat vahyedilen kimse şeklinde tarif edilmiştir.¹⁵⁴

Sâbûni “Allah’ın kendisine vahyettiği ve bu vahyi tebliğle mükellef tutmadığına nebi, tebliğle mükellef tuttuğuna ise Rasul” der.¹⁵⁵

Her iki tarifte de nebi, kendisine vahiy geldiği halde bu vahyi insanlara duyurma açısından pasif durumdadır. Ama şu tarif daha kapsamlıdır:

“Allah’ın kendine vahyederek tebliğle mükellef tuttuğu, kendine yeni bir kitap ve yeni bir şariat verdiği kimseye Rasul; Allah’ın kendisine vahyettiğinden insanları haberdar eden, kendine yeni bir şariat ve yeni bir kitap verilmeyen, daha önceki şariat ile amel eden ve insanları bununla amel etmeye çağırana da Nebi denilir.”¹⁵⁶

Bu tarife göre nebi daha aktif durumdadır. Çünkü kendisine vahyedilene haber verme, duyurma söz konusudur. Buna göre nebi rasulden daha umumi, Rasul de nebiden daha hususidir. İslam inancına göre peygamberlik Allah’ın kullarına en büyük lütfudur. İnsanlık derecesinin en büyük gayesidir. Bu makama kimse kendi gayreti ve zekâsıyla ulaşamaz. Peygamberlik Allah vergisidir. O kimi layık görürse peygamberlik görevini ona verir.

Bu iki kavrama ait değişik tariflerden birisi de şudur: “Kendisine açıktan melek gelen, halkı hak yoluna davete memur olan Rasul; böyle olmayıp ta herhangi bir yolla, mesela, rüyada Rasul olduğu kendisine bildirilen veya rasullerden birinin, Allah elçisi olduğunu kendisine duyurmuş olan da Nebidir.”¹⁵⁷

Bu iki kavram Kuran’ın çeşitli yerlerinde birbirlerinin yerine kullanılmış, aralarında bir fark gözetilmemiştir. Yine Allah Kuran’da insanların ihtilafını halletmesi için nebilere kitap verildiğini bildiriyor ki bu da iki kelimenin arasında fark olduğunu söyleyenlerin savını çürütür. “İnsanlar tek bir ümmet idi. Sonra Allah müjdeleyici ve uyarıcı olarak peygamberleri (nebilere) gönderdi. İnsanlar arasında, ihtilafa düştükleri hususlarda hüküm vermeleri için onlarla beraber hak yolu gösteren kitapları da gönderdi.”¹⁵⁸ Bu ayette kitap verilenlere nebi deniliyor. Bu da yapılan Nebi-Rasul ayırımının yanlışlığını gösteriyor. Ayrıca rasullerden bir

¹⁵² Nebe, 78/1–2.

¹⁵³ Ragıb, 732–734

¹⁵⁴ Teftazani, 112; Cürçânî, Nebi mad.

¹⁵⁵ Sâbûni, Muhammed Ali, en-Nübüvvetü ve'l-Enbiya, s:18, Şam 1981.

¹⁵⁶ Gölcük, 286.

¹⁵⁷ Râzi, Fahrettin Muhammed b. Ömer, Tefsir-i Kebir-Mefatihü'l-Gayb (çev: Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru) 244–245, Akçağ Yay, I. Baskı, Ank 1988.

¹⁵⁸ Bakara, 2/213

kısımının Hz. Peygambere bildirilip bir kısmının bildirilmediğinden söz eden ayetlerde sadece Rasul kelimesi geçiyor.¹⁵⁹

Kuran'da Nebi için de bir insan vasfının kullanılması¹⁶⁰, peygamberlerin birbirlerine olan üstünlüğünü anlatan ayetlerden birinde Rasul¹⁶¹, diğerinde Nebi¹⁶² kelimesinin kullanılması da iki kelime arasında bir fark olmadığını gösterir.

Gönderilmiş kimse, elçi, peygamber; bir iş veya vazife için bir kimseyi göndermek veya elçilik anlamına gelen risalet kelimesinden türemiş bir isim; risaleti veya ilâhi sözü taşıyan zat. Resul, "fe'ül" vezninde mübalağa sığına olduğuna göre, çok defa gönderilmiş veya elçilik müddeti uzadığından kendisine gönderilen ile göndereni arasında gidip gelen ve görüşmesi defalarca vuku bulmuş veya göndericisinin haberleri birbiri ardınca (mütevaliyen) kendisine gelen demektir. Bundan dolayı "resul"un lugat bakımından yapılan tarifinde; kendisini gönderenin haberlerini devamlı bekleyen ve alan kimsedir. Veya "resul" kelimesinin iştikakı; birbirini takip etmek ve birbiri ardı sıra gelmek anlamına gelen "re. se. le" kelimesindedir... Sanki tebliğın tekrarlanması resule lazım kılınmış yahut ümmetin rasûle tabi olmaları lazım gelmiştir.

Resul kelimesi, açık bir şekilde göndereni (el-mürsili), kendisine gönderilen kimseyi (el-mürselü ileyhi) ve yine kendisine gönderilen kimseye tebliğ edeceği risaleti ifade eder. O halde risalet ve tebliğ, doğrudan doğruya "er-resul" kelimesinden doğan iki mefhumdur. Resul kelimesi, şu açıklamadan anlaşıldığına göre, aslî bünyesinde elçilik ve tebliğ vazifesini de taşır. O halde resul, gönderildiği kimselere tebliğ etmek üzere elçilik vazifesini taşıyan kimsedir.

Resul; Allah'ın seçtiği ve kendisine vahyettiğini tebliğe memur ederek insanlara gönderdiği kimsedir. Nebi de peygamber demek olup, Allah Teâlâ'nın emir ve nehiylerden vahyeylediği ahkâmı tebliğ etmesi için insanlara gönderdiği zattır. Nübüvvet (nebilik) her resulun zorunlu vasfıdır. Yani her resul nebidir. Taftâzânî gibi bazı ehl-i sünnet âlimleri ile Mutezile âlimlerinin tümü "resul ile nebi" kelimelerinin mefhumları itibariyle farklı ise de ıstılahta aynı anlama geldiğini ve müteradif olduğunu söylemişlerdir.

Nebi kelimesi, haber anlamına gelen "nebe'e" den türemiş olup ism-i fail manasına "haber veren", veya ism-i meful manasında "kendisine haber verilen" demektir. Veyahut bünyesinde her iki manayı da bulundurarak elçilik ve tebliği de ifade eder. Yükseklik anlamına gelen "nebve" den türemiş olursa fail veya mefûl manasına gelmesi muhtemel olduğundan;

¹⁵⁹ Mü'min, 40/78; Nisa, 4/164

¹⁶⁰ Hac, 22/52.

¹⁶¹ Hac, 22/52.

¹⁶² İsra, 17/55.

kendisine uyanları yüksek rütbelere eriştiren veya derece, şeref ve makamı yükseltilmiş anlamına gelir. Nebi, Allah ile kulları arasında vasıta ve yol olduğu için tarik (yol) anlamına gelen "nebi" kelimesinden nakledilmesi dahi caizdir. Gerek haber, gerek yükseklik ve rütbe ve gerekse yol ve vasıta (aracı) anlamları "nebi" de toplandığı için hemzesiz (nebi) denmesi hemzeli (nebi') denilmesinden daha uygun ve daha belagatlı olur. Nebi'nin kelime manasından çıkan bu anlamların hepsi de "resul"ün vasıflarındandır. Farsça "peygamber" sözü her iki kelimenin de yerine geçer.

İmam Eş'ari ile Zahiriler "Hani bir vakit melekler; Ey Meryem, Allah seni seçti, seni tertemiz büyüttü, seni âlemlerin kadınları üzerine mümtaz kıldı, demişti" (Al-i İmran, 3/42); "...Ona (Meryem'e) ruhumuzu (Cibrili) gönderdik..." (Meryem, 19/17) gibi ayetlerin zahirlerine tutunarak Hz. Meryem'in nübüvvet ile görevlendirildiğini ileri sürmüşler ve bu sebeple âlimlerden bir kısmı nebi'yi "Nebi, ister tebliğe memur edilsin, ister edilmesin kendisine vahy olunan kimsedir" diye tarif etmişler ve Hz. Meryem'in de kendisine vahyedilerek tebliğe memur edilmeyen, nebi olduğunu söylemişlerdir. Resulu de "Kendisine vahyolunarak mutlaka tebliğe memur edilen kimsedir" diye tarif etmişlerdir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Meryem hakkında zikredilen ayetler Hz. Meryem'in nübüvvetine kesin olarak delâlet etmez. Bu ayetlerde onun peygamberliği açıkça söylenmemiştir. Hz. Meryem'e gelen vahiy bir şeriat ile irsal olmayıp peygamberlere gelen vahiyden başkadır. Bazı âlimlerin yukarıda zikrettiğimiz nebi hakkındaki tarifleri eksiktir. Çünkü tebliğ vazifesi resullerde olduğu gibi nebilerde de vardır. Kur'an ayetleriyle hadislerden enbiya'nın da kendilerine vahyolunan hakkı ve hayırlı işleri halka duyurup açıklamaya memur edildikleri anlaşılır. Tebliğ, nebi ile resulün müşterek vasfıdır. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde, nebilerden hiçbir nebi'nin tebliğe memur edilmediğine dair, hiç bir mesned ve işaret yoktur. Aksine, nebilerin hepsinin tebliğe memur edildiklerine dair delil çoktur. Nebilerden hiç bir nebi hariç olmayarak onların hepsine beşerin inanacağı kadar ayetler (mucizeler) verildiğini bildiren hadis¹⁶³ nebilerin hepsinin de tebliğe memur edilmiş olduğuna açıkça delalet eder. Yusuf süresinin 109. ayetinde, peygamberlerin erkeklerden ve şehirler halkından seçilerek gönderildiği bildirilir.

Nübüvvet ve risâlet, Allah vergisidir; çalışıp çabalamakla, mücahede ve riyazetle ve ilim tahsili yaparak elde edilmez. Ancak Allah Teâlâ iyi kimselerden dilediğini nebi ve resulü olarak seçer.

"Allah elçiliğini nereye vereceğini çok iyi bilendir."¹⁶⁴

¹⁶³ Buhârî, Fedailül-Kur'an, 1; Müslim, İman: 239.

¹⁶⁴ Enam, 6/124.

Kur'an ve hadislerde çok defa resul ile nebi kelimeleri -mefhumları arasında bir fark belirtilmeden- müteradif olarak kullanılmıştır.

Fakat Kur'an-ı Kerim'de bir ayette nebi kelimesi resul kelimesine atf olunur:

Biz senden evvel hiç bir resul ve hiç bir nebi göndermedik ki...¹⁶⁵

Bu cümle "Oraya hiç bir âmir ve memur gelmedi ki..." cümlesine benzer. Eğer resul ile nebi eş anlamlı olsaydı, Allah'ın belagatlı olan bu ayetinde birbirine atf edilerek tekrar edilmeleri güzel olmazdı. O halde ma'tufun, ma'tüfun aleyhden (kendisine atfedildiği kelimedenden) başka olması zarureti vardır. Bu atf, resul ile nebi arasında farkın olduğuna delâlet eder. Bu ayet ile peygamberliği rütbeleri veya faziletleri farklı iki grup için ispat etmek mümkün oluyor. Bir hadisi şerifte de Enbiya'nın adedi 124 bin veya 224 bindir. Bunların içinden 315'i resuldür"¹⁶⁶buyrulmuştur. Gerçi bu hadis haber-i âhaddır, itikatta zan ifade eder. Fakat resul ile nebi arasında bir farkın olduğuna dair bir ipucu verir. Âlimlerin çoğu da bu hadis ve yukarıda mealini zikrettiğimiz ayetten dolayı "Her resul nebidir, fakat her nebi resul değildir" görüşünü kabul etmişlerdir.

Şu halde nebi ile resul arasında fark vardır. Fakat hangi bakımdan fark bulunuyor? Bu farkın ne olduğu Kur'an ve hadislerden anlaşılmadığı gibi, bunda İslâm âlimleri de ihtilaf etmişlerdir. Ehl-i sünnet kelamcılarının çoğu resul ile nebi arasındaki farkı şu şekilde belirtmişlerdir: Resul; Allah'ın kendisine vahy ederek tebliğe memur ettiği ve kendisini kitab ve yeni bir şeriatla gönderdiği kimsedir. Veya resul, Allah'ın emrine muhalefet edenlere bilmedikleri ilahî hükümleri veya tamamen unutulmuş bir şeriati getiren veyahut geçmiş şeriatın insanların riayet etmeyerek unutup kaybettikleri kısımları ihya ederek tebliğ eden kimsedir. Hz. Musa'dan sonra İsrâiloğullarına gönderilen resuller¹⁶⁷ ya bu milletin Hz. Musa'nın getirdiği ahkâmdan unuttuklarını ihya ederek tebliğ ediyorlar, ya da asırların geçmesiyle ihtiyaca göre Hz. Musa'nın şeriatının az bir kısmında değişiklik yapıyorlardı. Yahut da İsrailoğullarına -ki onlar Hz. Musa'nın şeriatından bir şey unutup kaybetmedilerse- bu resullerin gönderilmesinde ancak Allah'ın bileceği başka incelikler vardır.

Resul, kendisine Allah tarafından şeriat verilen kimse olup bunu tebliğ ederken karşısına çıkana gerektiğinde savaş ilan eden ve Allah'ın ahkâmına dayalı devlet idaresini de elinde bulunduran ve ilahî hükümleri fiilen tatbik eden kimsedir.

Nebi ise, Allah'ın kendisine vahyettiğinden insanları haberdar eden kimsedir ki; kendisine ait müstakil bir şeriati olmayıp, önce gönderilen peygamberin şeriatı ile hükmeden ve insanlara

¹⁶⁵ Hacc, 22/52.

¹⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, V/226.

¹⁶⁷ Bakara, 2/87-88.

bunu açıklayan ve bu şeriata uymalarını emretmekle mükellef olandır. Nebi, tebliğ ettiği hususlara karşı koyanlarla harp etmez; sadece tebliğ ve ikaz ile yetinir. Ona belli konularda özel haberlerde vahyedilir. Nebi, bazen karşı koyanlarla harp etmek için bir melik veya kumandan da tayin edebilir.¹⁶⁸ İsrâiloğullarına gönderilen nebiler, Hz. Musa'nın şeriatını takrir ve izah ederler, Tevrat'ın ahkâmına göre bunları idare ederlerdi.

İnsanoğlu varolduğu günden beri, Allah Teâlâ, onlara, hakkı bildiren ve doğruyu gösteren, bir ucu ezeliyetin karanlıklarında, diğer ucu geleceğin sonsuzluğunda kaybolan yollarını aydınlatan peygamberler göndermiştir. Öyle ki, insanlara devamlı olarak peygamberlerini göndermesi Allah'ın sünneti olmuştur: "Andolsun ki Biz her ümmete, Allah'a kulluk edin putlara (tapmaktan ve azgınlığa götüreceğ şeylerden) kaçının diye tebliğde bulunması için bir peygamber (resul) göndermişizdir."¹⁶⁹

'Rasûl' kavramı 'risl' kökünden türemiştir. 'Risl' sözlükte; yerine getirmek üzere gitmek, yumuşaklık ve kolaylık üzere göndermek demektir.

'Rasûl', hem gönderilen mesaj, hem de mesaj yüklenip götüren anlamında kullanılmıştır. Kur'an'da daha çok ikinci anlamda geçmektedir.

Allah (cc) varlıklar arasından bazılarını seçer ve onları özel bir görevle gönderir. Bu gönderme işine 'irsal', gönderilen elçiye 'resul', rasûllerin görevlerine de 'risalet' denir.¹⁷⁰

Rasûller tıpkı nebiler gibi Allah'ın seçtiği elçilerdir. Ancak nebiler, haber getiren anlamında yalnızca insanlardan seçilirken, rasûller hem insanlar arasından, hem de insanlar dışındaki varlıklardan seçilebilir.

'Rasûl', risalet görevini Allah ile insan arasında yürüten kimsedir. Rabbimizin mesajlarını bir plana bağlı olarak, yumuşaklıkla, ürküntüye yer vermeden yerine ulaştıran elçidir.

Rasûller haberci anlamında elçi oldukları için bazen şuursuz varlıklar arasından da seçilmiş olabilirler. Şuursuz elçilere yağmur ve rüzgâr, şuurlu rasûllere melekler ve nebiler örnek olarak verilebilir.

"Allah, meleklerden de elçiler seçer insanlardan da. Şüphesiz Allah, işitendir görendir."¹⁷¹

Kur'an, rüzgârın aşılaiıcı elçi olarak gönderildiğini ifade etmektedir.¹⁷²

Elçi, bir işle görevlendirilen ve görevi konusunda yetkisi olan kimsedir. O, kendisini gönderen makama karşı sorumludur. Hangi iş için gönderilmişse, o işi yapmaya memurdur. Nitekim rüzgârın veya yağmurun elçi olarak gönderilmesi, onların belli bir işlevi yerine getirmeleri ile

¹⁶⁸ Bakara, 2/246-248.

¹⁶⁹ Nahl, 16/36

¹⁷⁰ Mucemü'l-Vasit, 344.

¹⁷¹ Hacc, 22/75

¹⁷² Hicr, 15/22.

sınırlıdır. Rüzgâr aşılaiıcı, yağmur yeryüzünü diriltici bir fonksiyonu getirir. Onların elçilikleri o kadardır.¹⁷³

Kuran Nebi ve Rasul kelimelerini kesin bir şekilde birbirinden ayırmıyor. Resullere kitap verildiği gibi nebilere de verildiği belirtiliyor. Bu nedenle söz konusu kavramların eşanlamlı olduğu yolundaki görüşün daha tutarlı olduğu görülmektedir.¹⁷⁴

Sonuç olarak her ne kadar ayrı olarak isimlendirilse dahi bu iki kavramın aynı manalara geldiği ortadadır. Dolayısıyla itaat edilecek olan kişinin ister nebi isterse de Rasul olarak adlandırılması konunun önemini ortadan kaldırmamakta hatta net bir şekilde ortaya koymaktadır ki itaat edilecek kişi aslen peygamberdir.

E-Peygamberlerin Görevi

Peygamber'in elçilik görevinin şeklinin nasıl olacağı hususunda genel bir bilgi vermeden konunun açıklığına kavuşması zor olacaktır. Peygamberin tebliğ görevlisi oluşu ve Nebi-Rasul ayırımının işlendiği başlıklar altında belirli yönlerine temas edilmiş olsa da genel ifadelerle açıklamak önceki satırların tekrar hatırlatılması açısından faydalı olacaktır.

Peygamber gönderme bir yöreye, bir kavme mahsus değildir. Kuran'ın ifadesine göre "Her ümmetin bir peygamberi vardır. Onlara peygamberleri geldiğinde aralarında adaletle hüküm verilmiş olur. Onların hakkı yenmez."¹⁷⁵ " Şüphesiz biz seni müjdeci ve uyarıcı olarak gerçekte gönderdik. Geçmiş her ümmet içinde de mutlaka bir uyarıcı buluna gelmiştir. Eğer seni yalancı sayıyorlarsa onlardan öncekiler de yalanlanmıştı. Peygamberleri onlara sayfalar, belgeler, nurlu kitaplar getirmişlerdi."¹⁷⁶

Tüm kavimlere gönderilen peygamberlerin temel görevi tebliğdir. Peygamberlerin tebliğ görevi ayetlerde vurgulu ifadelerle açıklanmaktadır. Ayrıca peygamberlerin bu vazifeden kaçınması mümkün olamaz. Öyle ki ihtimali de düşünülemez.

Kelime olarak tebliğ ulaştırmak, eriştirmek, haber vermek anlamlarıdır. Peygamberlerin Allah'tan aldığı mesajı insanlara aynen ulaştırmasıdır.¹⁷⁷ Bu her peygamberin vazgeçilmez görevidir, niteliğidir.

¹⁷³ Ece, Hüseyin, İslâm'ın Temel Kavramları, Beyan Yayınları, 525–526, İst 2000.

¹⁷⁴ Akbulut, Ahmet, Nübüvvet Meselesi Üzerine, 59, Birleşik Yay, Ankara 1992.

¹⁷⁵ Yunus, 10/47.

¹⁷⁶ Fatır, 35/24–26.

¹⁷⁷ Mucemü'l-Vasit, 69–70.

Kuran'daki ayetlerde tebliğ görevinin önemi ile ilgili ayetlerin fazlalığıyla birlikte, bu görevin herhangi bir zorlama içermediğini görmek mümkündür. “Ey Muhammed! Onların dediklerini biz daha iyi biliriz. Sen onlar üzerinde bir zorba değilsin. Söz verdiğim günden korkanlara Kuran'la öğüt ver.”¹⁷⁸

“Benim yaptığım yalnız Allah katından olanı, onun gönderdiklerini tebliğdir. Allah ve peygamberine kim karşı gelirse, ona, içinde sonsuz ve temelli kalınacak cehennem ateşi vardır.”¹⁷⁹

“Peygamberlere apaçık bir tebliğ vazifesinden başka hangi vazife düşer.”¹⁸⁰

“Eğer siz peygamberi yalanlıyorsanız, bilin ki, sizden önceki ümmetler de yalanlanmışlardı. Peygambere düşen sadece apaçık tebliğdir.”¹⁸¹

“Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, onun elçiliğini yapmamış olursun.”¹⁸²

Ayetlerde görüldüğü gibi peygamberin tebliğ görevini ifade ederken zorlama hakkı yoktur. Buna ilave olarak vahyi saklama ya da değiştirme ihtimali de yoktur. “(Ey Muhammed) Eğer yüz çevirirlerse sana ancak açıkça bildirmek düşer.”¹⁸³

Peygamberin bu tebliğ görevini yaparken bir diğer görevi de vahyin kapalı yönlerini açıklamak, izah etmektir. “Sana, kitabı ayrılığa düştükleri şeyleri onlara açıklaman için, inanan kimselere de doğru yol rehberi ve rahmet olarak indirdik.”¹⁸⁴

Kuran'da nebinin yanında özellikle nezir¹⁸⁵, beşir¹⁸⁶, müzekkir¹⁸⁷ gibi diğer bazı kelimeler de kullanılmaktadır. Uyarıcı, bireylere değil, tüm bir kavme veya ümmete gönderilir. “Peygamberleri ancak müjdeci ve uyarıcı olarak göndeririz.”¹⁸⁸ “Sen ancak bir uyarıcısın. Her milletin bir yol göstereni vardır.”¹⁸⁹ “De ki: Onu bilmek ancak Allah'a mahsustur. Ben sadece apaçık bir uyarıcıyım.”¹⁹⁰ “İşte ilk uyarılar gibi Muhammed'de bir uyarandır.”¹⁹¹

¹⁷⁸ Kaf, 50/45.

¹⁷⁹ Cin, 72/23.

¹⁸⁰ Nahl, 16/35.

¹⁸¹ Ankebut, 29/18.

¹⁸² Maide, 5/67.

¹⁸³ Nahl, 16/82.

¹⁸⁴ Nahl, 16/64.

¹⁸⁵ Mucemü'l-Vasit, 912.

¹⁸⁶ Mucemü'l-Vasit, 57–58.

¹⁸⁷ Mucemü'l-Vasit, 313–314.

¹⁸⁸ Kehf, 18/56.

¹⁸⁹ Rad, 13/7.

¹⁹⁰ Mülk, 67/26.

¹⁹¹ Necm, 53/56. Ayrıca bkz. Meryem, 19/39; Ahkaf, 46/9; İbrahim, 14/44; Hac, 22/49.

Bu ayetlerdeki uyarıcılık vasfı, kelime olarak öğütle yola getirmeye çalışmak, uyandırmak anlamlarını taşır. Görülmektedir ki tebliğ, nasıl zorlamayı ifade etmiyorsa, uyarıcılıkta da bu anlam bulunmaz.

Kuran'da peygamberlerin görevlerinden bir diğeri de beşir (müjdeleyici) olmaktır. "Ey Muhammed! Biz Kuran'ı sakınanları müjdelemen ve inatçı toplumu uyarman için senin diline kolaylaştırdık."¹⁹²

Peygamberin müjdeleyici vasfı, sakınanlar karşısında tezahür ediyor. Uyarıcılık ise inatçı toplumlara hitapta takınılan bir tavır olarak görülüyor. " Biz seni, bütün insanlara müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu bilmiyorlar."¹⁹³ "(Ey Muhammed) Seni tanık, müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik. (Ey İnsanlar) Allah'a ve peygamberine inanasınız, ona yardım edesiniz, ona saygı gösteresiniz ve sabah-akşam Allah'ı tesbih edesiniz diye (peygamberi gönderdik)."¹⁹⁴

Peygamberin görevinin mahiyetinin açıklandığı ayetlere bakıldığında, aslolan vahiy kanalına kendisine bildirileni aktarmasıdır. Beşir, nezir, müzekkir gibi sıfatlarının tamamı da peygamberin elçilik görevinin şeklini ortaya koymaktadır.

F- Kuran'da Hz. Peygamber'e İtaati Emreden Ayetler

Dünyada insanların hidayeti için her zaman iyi ve temiz şahsiyetler doğmuşlardır. Bu iyi ve sâlih kişiler kendi söz ve davranışlarıyla insanlara hak ve doğru yolu göstermişlerdir. Ne var ki, insanlar bu temiz ve fedakâr şahsiyetlerin iyiliğine daima zulüm ve kötülükle karşılık vermişlerdir. Bu zulüm ve kötülük sadece muhalifleri tarafından yapılmamıştır. Sadece muhalif ve düşmanları, onların Hakka davetlerini reddetmemişler, onları alaya almamışlar, onların yolunda bin bir güçlük çıkarmamışlar ve onlara olmadık eziyetleri çekirtmemişlerdir. Aksine, onlara tabi olanlar, onlara iman edenler de çeşitli zulüm ve haksızlıklar yapmışlardır. Bu sözde taraftarları ve hayranları da imamlarının talimatlarını tahrif etmiş, sözlerini çarpıtmış, getirdikleri kitapları tanınmaz hale sokmuş ve bizzat onların kişiliğine, ulûhiyet ve tanrısallık gibi özellikler karıştırmak suretiyle birer ucube haline getirmişlerdir. İlk tür zulüm ve kötülük bu temiz kişilerin hayatı boyunca ya da birkaç sene daha devam etmiştir. Ancak ikinci tür zulüm ve haksızlıklar yüzyıllar boyu sürmüştür ve hatta bazı durumlarda şimdi de devam etmektedir.

¹⁹² Meryem, 19/97.

¹⁹³ Sebe, 34/28.

¹⁹⁴ Fetih, 48/8-9.

Dünyayı şimdiye kadar mebus olunan, Hakka davetle görevli şahsiyetler, hayatlarını, insanların tek Allah'ı terk ettikten sonra ilahlaştırdıkları ve tapmaya başladıkları sahte ve yalan tanrıların hâkimiyetlerini ortadan kaldırmaya çalışmakla geçirmişlerdir. Fakat işin garibi, her defasında, başkalarının tanrılığına son vermeyi gaye edinen iyi ve sâlih şahsiyetler bizzat taraftar ve hayranları tarafından birer put, birer tanrı haline getirilmişlerdir. Yani ömür boyu putları kırmaya çalışanlar bizzat kendi taraftarlarınca birer put haline sokulmuştur.

Aslında insan denen yaratık kendi kişiliğini ve varlığını öylesine küçük görüyor ki, kendisinde melekler kadar masumiyet, yüksek ahlâk ve fazilet gibi vasıflar göremiyor. İnsan kendisinin sadece zaaf ve hatanın bir karışımı olduğunu sanıyor. Akli ve fikri, ilim ve izandan o kadar yoksundur ki, fâni vücudun, insanlığın bütün iyi ve kötü taraflarının yanı sıra melekler kadar masum ve faziletli olabilecek vasıfları da haiz olduğunu anlamaktan acizdir. Bundan dolayıdır ki, bu dünyada ne zaman bir kişi kalkıp kendisini Allah'ın temsilcisi olarak hemcinslerine sunmak istemişse, onlar onun etten ve kemikten olduğunu görüp, "Allah'ın sevgilisi olduğu" yolundaki sözüne karşı çıkmışlardır. Ve en sonunda o kişide olağanüstü vasıflar görüp, ona sevgi ve saygıyla bağlandıkları zaman da sevgi ve bağlılıklarını abartmışlar ve böyle bir kişinin bir beşer veya insan olmadığına kanaat getirmişlerdir. Netice itibarıyla bir grup, böyle bir kişiyi tanrı derecesine çıkarmış ve hatta ilah olarak tapmaya başlamıştır. Bir başka grup kalkmış, o ilahın insanların şeklinde zuhur edebileceğini düşünerek, böyle bir kişinin aslında insan şeklinde bir ilah olduğuna karar vermiştir. Yine başka bir grup kalkmış, bu kişinin Allah'ın oğlu olduğunu ileri sürmüştür.

23 sene zarfında, Allah tarafından Cebrail vasıtası ile Hz Muhammed(sav)'e ilahi vahiy olarak gönderilen Kuran-ı Kerim, müslümanlar için yalnızca mukaddes bir kitaptan ibaret kalmamış, aynı zamanda arap edebiyatının ilk ve eşsiz şaheseri olmuş ve üslup bakımından bir eşsizlik kazanmıştı. Kuran, arap diline ve edebiyatına vakıf olmuş kişileri dehşete düşürmüş, kendi asrındaki belagat sahiplerinin sesini kesmiştir. Parlak üslubu, lafızlarının inceliği, manasının çekici olan güzelliği, prensiplerinin büyüklüğü, meselelerinin latif oluşu, garip haberleri ile hem üst hem de alt tabakaya etki ederek, bütün insanlığı hayret ve dehşet içinde bırakmıştır. İşte herkesi dehşete düşüren ve hayret içinde bırakan bir üslup ve eşsizliğe sahip olan bu kitap, okuması ve yazması olmayan bir ümmiye gönderilmişti.

Kuran sadece müslümanlar için, ne mukaddes bir kitap ne de arap nesir edebiyatının bir şaheseri olmakla kalmamış, Hz. Peygamber'in nübüvvet ve risaletini teyit eden en büyük bir mucize olmuştur. Gönüllere hoş gelen, düşünmeye davet eden, insanın madde ve ruhuna hitap eden üslubu, ikna kuvveti ve mantığının üstünlüğü ile nefisleri meftun eden Kuran, her zamanda ve her mekânda ebedi bir mucize olarak önümüzde duracaktır.

Kuran’da, itaat ve müştakları 129 yerde geçmektedir.¹⁹⁵

Konumuzla ilgili ayetler çok olduğundan dolayı hepsinin üzerinde durmayıp ancak bunlardan bir kısmını örneklem olarak inceleyeceğiz.

a- Rasulün Görevi Sadece Tebliğdir

Mücadele Suresi 13. ayet-i kerime:

أَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا
الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

“Baş başa konuşmanızdan önce sadakalar vermekten çekindiniz mi? Bunu yapmadığınıza ve Allah’ta, sizi affettiğine göre, artık namazı kılın, zekâtı verin. Allah ve resulüne itaat edin. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”

Sizler Peygamber (a.s) ile özel görüşmenizden önce sadaka vermekten ürküp sakındınız mı ki bunu yerine getirmediğiniz? Çok mu zor geldi bu size? Zorlandınız mı sadaka vermekte? Âlimlerimizden kimileri bu emrin bir gün, kimileri de on gün yürürlükte kaldıktan sonra kaldırıldığını söylemişlerdir. Tabii bu arada Müslümanlar da eğitilmiş oluyorlardı. Artık bu uyarılardan sonra olur olmaz basit meselelerle alâkalı Peygamber (a.s) ile özel görüşme isteklerinden vazgeçmiş, bu konuda daha dikkatli davranır olmuşlardır. Müslümanların işleriyle uğraşan, Müslümanların sorumluluğunu üzerine alan kimseler de olur olmaz işlerle meşgul edilmemelidir.

Eğer yapamadıysanız, sadaka verme işini beceremediyseniz Allah sizi affetmiş, tövbelerinizi kabul etmiştir. Artık Allah’ın istediği şekilde namazınızı ikame edin, tüm hayatınızı düzenleyecek şekilde namazınızı ayağa kaldırın, hayata özdeş bir şekilde namazınızı güzelce kılın. Namazla Allah’tan mesaj alın ve bu mesaj ekonomik hayatınızı, eğitiminizi, ticaretinizi, evinizi, ailenizi ve tüm sosyal hayatınızı düzenlesin. Öyle bir namaz kılın ki, tüm bedeninizde Allah söz sahibi olsun.

Zekâtınızı da verin, malınıza da Allah’ın karıştığını ortaya koyun. Malla ilişkilerinizi de Allah’ın istediği gibi düzenleyin. Allah ve Resulü’ne itaat edin. Allah ve Resulü’nün dediklerinden çıkmayın. Hayatınızda söz sahibi Allah ve Resulü olsun. Unutmayasınız ki

¹⁹⁵

Abdülbaki, 429–431

Allah yaptıklarınızın tamamından haberdardır. Rabbimiz müslümanları eğittikten, müslümanları müslümanca bir hayata sevk ettikten sonra sözü münafıklara çeviriyor.

Önceki ayetle getirilen düzenlemenin asıl amacının bir sına ve yukarıda izah edilen sonucu gerçekleştirme olduğu bu ayetin ifadesinden daha açık biçimde anlaşılmaktadır. Müminlerin bu konudaki kusurlarının Allah tarafından bağışlandığı, bu düzenlemeyi yeni bir malî yükümlülük şeklinde algılamamaları, ama mevcut yükümlülüklerini hakkıyla yerine getirmeye çalışmaları yani namazlarını özenle kılıp zekâtlarını vermeleri, Allah ve Resulüne itaat etmeleri istenmektedir. Bu ayetin önceki ayetle getirilen hükmü nesh ettiği veya malî ödemeyi yükümlülük olmaktan çıkarıp gönüllü hale getirdiği gibi yorum ve değerlendirmeler ile bu hükmün uygulanma süresi ve miktarıyla ilgili rivayetleri¹⁹⁶ yukarıdaki izah çerçevesinde değerlendirmek uygun olur.¹⁹⁷

Bu buyruğa dair açıklamalar iki başlık halinde sunulabilir:¹⁹⁸

1- Bu ayet bir önceki ayeti ne kadar bir süre zarfında nesh etmiştir:

Allah'ın: "Yoksa...korktunuz mu" buyruğu takrir (söylemek) anlamında bir istifhamdır. İbn Abbas, sadaka vermekten yana cimrilik mi ettiniz diye açıklamıştır. Korktunuz mu diye de açıklanmıştır. Çünkü: "hoşlanılmayan şeyden korkmak" demektir. Siz sadaka vermek hususunda korkuya kapıldınız, cimrilik ettiniz ve bu size ağır geldi, demektir.

"Gizli konuşmanızdan önce sadakalar vermekten..." buyruğu hakkında Mukatil b. Hayyan der ki; Bu husus on gece (gün) devam etti, sonra nesh oldu. El-Kelbî der ki: Bu sadece bir gece (gün) sürdü. İbn Abbas da şöyle der: Bu ancak bir günün kısacık bir anı böylece kaldı, sonunda nesh edildi. Katade de böyle demiştir.¹⁹⁹

2- İbadet emri ile amel etmeden önce nesh edilmesi:

"Mademki yapmadınız -ki Allah tövbenizi kabul etmiş bulunuyor." Yani Allah bu hükmü nesh etmiş bulunuyor. Bu da sadaka olarak verecek bir şeyler bulan kimselere bir hitaptır. "O halde namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin." Buna göre zekâtın farzıyeti bu sadakayı nesh etmiştir. Bu da fiilen uygulamadan önce nesh olabileceğine delildir. Yüce Allah: "Mademki yapmadınız" diye buyurmaktadır. Bu herhangi bir kimsenin, herhangi bir şeyi tasadduk etmediğine delildir.

Allah'a -farz kıldığı hususlarda- ve Resulüne -sünnetlerinde- itaat edin. Allah her yaptığınızdan haberdardır.²⁰⁰

¹⁹⁶ Meselâ bk. Taberî, XXVIII/19-22; Zemahşerî, IV/76.

¹⁹⁷ Kur'an Yolu, V/207.

¹⁹⁸ İmam Kurtubi, XVII/170-171.

¹⁹⁹ İmam Kurtubi, XVII/171.

²⁰⁰ İmam Kurtubi, XVII/171.

Tegabün Suresi 12. ayet-i kerime:

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَإِنَّمَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ

“Allah'a itaat edin; Peygambere itaat edin; eğer bundan yüz çevirirseniz bilin ki Peygamberimize düşen apaçık tebliğdir.”

Allah'a ve Resulü'ne itaat edin. Allah, kitabının her bir bölümünde kendisiyle birlikte Resulü'ne itaat istiyor. Kendisine itaatin yanı başında hemen peygamberine de itaat emrediyor. Öyleyse anlıyoruz ki Resule itaat, Allah'a itaat; Resul'e isyan, Allah'a isyandır. Çünkü Allah'a itaat, peygamberden öğrenilir. Allah'a kulluğun, Allah'a itaatin pratiği peygamberdir. Öyleyse bizler Allah'a itaat adına kitabı, Resul'e itaat için de sünneti tanımak, öğrenmek ve onlarla bu itaatimizi gerçekleştirmek zorundayız. Bu konuda kesinlikle Allah ve peygamberinin arasını ayırmaya hakkımız da, yetkimizde yoktur.

Bu ayetten önce onlara, yüz çevirenlerin ne tür bir akıbete uğradıkları anlatılmıştı. Bu ayette ise peygamberin mesajı duyurmakla yükümlü olduğu vurgulanıyor. Buna göre peygamber mesajı açıkça duyurduğu zaman emaneti yerine ulaştırmış, görevi tamamlamış, bir kanıt ortaya koymuş demektir. Bundan sonra geriye onlar ve biraz önce kendilerine akıbeti hatırlatılan isyankârlıkları ve yüz çevirmeleri kalıyor.²⁰¹

Eğer yüz çevirirseniz, Allah'a, peygambere itaatten yüz çevirir, itaatten çıkar, peygamberin örnekliliğini reddederseniz, bilesiniz ki peygamberimizin görevi sadece apaçık bir tebliğdir. Onun bundan başka bir sorumluluğu yoktur. O Resul'ün tebliğine muhatap olanlardan dileyen, onun davetini kabul eder, dileyen de reddeder. O peygamber zorba değildir. Yani onun zorla insanları müslüman yapma yetkisi de, sorumluluğu da yoktur. Yine onun nebiliğine kalben inanmadığı halde ben de inandım diyen bir kimseye de o Resul'ün diyebileceği, yapabileceği bir şey yoktur. Çünkü kalplerin sahibi de, o kalpleri hidayete açıcı da Allah'tır. Resul ancak zahire göre hüküm verecektir.

Yani emrettiği hususlarda Allah'a itaatle meşgul olun, tebliğ ettiği hususlarda peygamberine itaatle meşgul olun, hakkında emir olan şeyleri yapın, nehyedilen, yasak edilen şeyleri terk edin. Eğer itaat etmez, amelden geri durursanız vebali sizin üzerinizdir, peygamberin bir

²⁰¹

Kutup, XIV/529.

vebali yoktur. Onun vazifesi açık bir tebliğdir. Size vacip olan da emr olunduğunuz konuda itaat etmektir.

Allah'a imanın gereklerinden biri olan, Allah'a ve Peygamberine itaatin lüzumu belirtilmekte ve iman edenlere en sağlam kıstas verilmektedir. Aksine bir yol tutanlara gelince: İtaatsiz bir imanın meyvesiz bir ağaç gibi olduğu hatırlatılır. Hatta öylesine bir iman noksandır ve kurumaya mahkûmdur.

Böylece Kuran-ı Kerim'de verilen ana kurala göre, Peygamber'in ve dolayısıyla Onun yolunda yürüyen müşitlerin ve ilim adamlarının görevi, Hakka uzanan doğru yolu gösterip tanıtmaktır. Doğru yola eriştirmek ise, ancak Allah'a aittir. On ikinci ayetle bu incelik çok anlamlı bir anlatımla belirtilmektedir.²⁰²

Allah'ın sizin için koymuş olduğu bütün emir ve yasaklarda, O'nun ve Peygamberinin emrine uyun. Yüce Allah, Peygambere itaatin, Allah'a itaat gibi vacip olduğunu açıklamak ve bunu vurgulamak için "uyun" emrini tekrarladi. Eğer sizi çağırıldığı iman ve hidayet hususunda onun davetine icabet etmekten yüz çevirirseniz, bunun ona herhangi bir zararı olmaz. Bunun zararı sizedir. Çünkü Peygamberin görevi sadece Allah'ın emrini tebliğ etmektir. O da üzerine düşeni yapmıştır. Allah, kendisine isyan eden ve emrine karşı gelenlerden intikam alır.²⁰³

"Allah'a itaat ediniz. Rasulü'ne itaat ediniz." Böyle olunca, Rasulünün her hareketi Rabbinin kontrolündedir. "En büyük ahlak üzeresin sen" diyor Allah.²⁰⁴

Eğer yüz çevirecek olursanız, bizim Peygamberimize düşen görev apaçık bir tebliğdir. Size o mesajları ulaştırma görevi vardır. Şimdi bu ulaştırma görevi biz müminlere aittir. İnsanlara biz duyuruyoruz. Ama onlar yüz çevirirlerse dahi, biz görevimizi yerine getirmiş oluruz. Ama daha sonra yine duyuracağız. Saba Rüzgârı her sabah eser. Biz de insanlara her münasip olduğu zamanlarda ulaştırma görevini yapacağız.

Ey insanlar, emir ve yasaklarında Allaha itaat edin. Size rabbinden tebliğ ettiği şeylerde de peygambere itaat edin. Şayet sizler, Allaha ve peygambere itaatten yüz çevirir, bu hususta kibirlenecek olursanız bilin ki Peygamberimiz Muhammed'e düşen sadece size, apaçık bir şekilde tebliğ etmektir. İsyan edenleri cezalandırmak Allaha aittir.²⁰⁵

Maide Suresi 92. ayet-i kerime:

²⁰² Yıldırım, XII/6226.

²⁰³ Sabuni, VI/465.

²⁰⁴ Kalem 68/4.

²⁰⁵ Taberi, VIII/316.

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ

“Allah’a itaat edin. Resule de itaat edin ve kötülükten sakının. Eğer itaatten yüz çevirirseniz, bilin ki Resulümüzün vazifesi apaçık duyurmak ve bildirmektir.”

İçki, fal okları, şeytanın pislikleridir. Bunlardan kaçınmak Allah’a itaattir. İtaat onun emirlerine tabi olmaktır.²⁰⁶

Mükellefiyetler hususunda, Allah’a ve Rasulü’ne muhalefet etmekten sakınınız.²⁰⁷

Allah’ı dinleyin, peygamberi de dinleyin de sakının. Eğer kulak asmazsanız, bilin ki Resulümüze düşen sadece açık bir tebliğden ibarettir. Oda onu işte yapmıştır. Ondan ötesinin sorumluluğu ve zararı ona değil sırf sizin kendinize aittir.²⁰⁸

Onlara (Allah ve Rasulü’ne) muhalefetten sakının.²⁰⁹

Tefsirlerde, Allah’ın ve Rasulünün emirlerine uyun, karşı gelmekten sakının şeklindeki yorumlarda itaatin gönülden uyma, tabi olma tarafı belirtilmemiştir. Hâlbuki ayetin sonunda Hz. Peygamberin görevinin, insanları zorlamadan duyurmak olduğu belirtildiğine göre, itaat, insanın gönüllü olarak tabi olması, uymasıdır.

Her şeyin kendisine bağlı olduğu kaide: Allah’a itaat, peygamberine itaat...

Allah’a ve peygamberine mutlak itaat. Sonra onlara karşı gelmekten sakındırmak ve üstü kapalı bir tehdit: ‘Eğer bu emre yüz çevirirseniz bilin ki peygamberin görevi sadece tebliğdir.’ Gerçekten de peygamber tebliğ edip açıklamıştı. Bundan sonra direnenlere sorumluluk yükleniyor. Sırtını dönen isyankârları cezalandırmaya Allah’ın gücü elbette yetecektir.²¹⁰

Allah bu ayette müminlere hitap etmekte ve onlara şöyle seslenmektedir: Ey gerçek müminler, imanınızın bir gereği olarak Allah ve Rasulünün emirlerine hiç tereddütsüz itaat edin. Allah ve Rasulünün emirlerine kesinlikle karşı gelmeyin. Yoksa dünyada ve ahirette çok büyük hüsrana uğrarsınız. “Allah’ın emrine muhalefet edenler, başlarına bir belanın gelmesinden veya acıklı azaba uğramaktan sakınsınlar.”²¹¹ Şayet yüz çevirilirse bilinsin ki Resule düşen apaçık tebliğdir. Allah ve Rasulünün emrettiklerine itaat edilmez ve yüz

²⁰⁶ Taberî, VII/35.

²⁰⁷ Râzi, Fahrüddin, IX/209–210.

²⁰⁸ Yazır, Muhammed Hamdi, Hak Dini Kuran Dili, Eser Neşriyat, İst 1979, III/1804.

²⁰⁹ Sâbûni, Muhammed Ali, Safvetü’t-Tefasir, (çev: Sadrettin Gümüş, Nedim Yılmaz) Ensar Neşriyat, İst 1983, II/142.

²¹⁰ Kutup, IV/437–438.

²¹¹ Nur, 24/63.

çevirilirse bilinsin ki Resulün görevi sadece Allah'ın hükmünü bildirmektir. Rasul Allah'ın hükmünü bildirerek hücceti ikame etmiş, bilgisiz olunan konularda cehaleti gidermiştir. Artık Allah'a sunulacak herhangi bir mazeret kalmamıştır. Bu sebeple Allah ve Resulünün emirlerine uyun. Şayet uymayacak olunursa, hem dünya hem ahirette azap hak edilir ve hiçbir mazeret ileri sürülmez. Çünkü Rasul gerekli tüm emirleri tebliğ etmiş, bu konuda hiçbir eksik bırakmamıştır.

b- Allah ve Resulünü Hakem Kılmak

Nisa Suresi 59. ayet-i kerime:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا

“Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin. Eğer bir şeyde ayrılığa düşecek olursanız, artık bunu Allah ve Resulüne götürün. Şayet Allah'a ve ahiret gününe iman ediyorsanız, bu hayırlı ve sonuç bakımından daha güzeldir.”

Sizden olan emir sahiplerine de itaat ediniz. Dikkat etmek gerekir ki, Allah ve Resulü hakkında diye mutlak itaat açıkça söylendiği halde, idareciler hakkında buyurulmayıp, bunlara itaat etmek, peygambere itaate atfedilmiş ve bu şekilde tabi olma altında itaat etmenin hem aynı kuvvetle kayıtsız olarak gerektiği gösterilmiş hem de isyan edilen şeylerde bu hükmün dışında bırakılmıştır.

Seyyid Kutup ise şöyle diyor: İnsan hayatına ilişkin hüküm verme yetkisi Allah'a aittir. Yüce Allah bu amaçla bir şariat belirleyerek, onu Kuran ayetlerine dökmüştür. Sonra bu Kuran'ı insanlara anlatacak bir peygamber göndermiştir. Bu peygamber hevadan konuşmuyor. O halde, onun sözleri ve uygulamaları Yüce Allah'ın şariatının bir parçasıdır. Bu hükümlerin uygulanması noktasında, mümin, öncelikle Allah'a itaat ile yükümlüdür. Arkasından da peygambere itaat yükümlülüğü gelmektedir.

Çünkü Allah'ın elçiliği, Allah'tan aldığı mesajları kullara iletme sıfatı taşıyor. Bu sıfatı sebebiyle peygambere itaat, peygamber vasıtası ile bu şeriatı vasetmiş olan Allah'a itaat

etmenin vazgeçilmez gereği ve bir uzantısıdır. Ayrıca peygamber, sünneti aracılığı ile bu şeriatı açıklıyor. Buna göre, peygamberin sünneti, hükümleri ve direktifleri, uygulanması zorunlu olan şeriatın ayrılmaz bir parçasıdır. Bundan dolayı Allah ayete şu şart cümlesini koymuştur: ‘Eğer gerçekten Allah’a ve ahiret gününe inanmışsanız.’²¹²

Bu ayet İslam’ın bütün dini, kültürel ve siyasi sisteminin temelini teşkil ettiği gibi, sistemin kurulması için de önemli bir düsturdur. Buradan şu prensipler çıkarılabilir:

İslam sisteminde tek ve gerçek otorite olan Allah’a itaat edilmelidir. Bir müslüman her şeyden önce Allah’ın kuludur, diğer özellikleri bu nitelikten sonra gelir. Bu sebeple bir fert veya toplum olarak müslümanlar ilk olarak Allah’a bağlıdır. Diğer tüm bağlar bu bağa boyun eğmek zorundadır.

İslam’ın bir diğer önemli düsturu, Hz. Peygamber’e itaat ve bağlılıktır. Bu itaat peygamberlik kurumunun bir gereği değil, bilakis Allah’a itaat etmenin tek çıkar yoludur. Allah ve Rasulüne itaat edilmelidir. Çünkü O, Allah’tan gelen emirlerin elde edilebileceği tek kaynaktır. O halde, biz ancak, O’nun Rasulüne itaat ederek Allah’a itaat edebiliriz. Çünkü itaatın başka bir yolu yoktur. Bunun tersine, peygamberle olan bağı kesmek, onu gönderene başkaldırmak, isyan etmek demektir. Aynı konu bu surenin 80. ayetinde de vurgulanmaktadır. ‘Kim peygambere itaat ederse, gerçekte Allah’a itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse, biz seni onların üstüne koruyucu göndermedik.’ Yani yaptıkları işlerden kendiler sorumludur. Peygamberin tek görevi Allah’ın emir ve yasaklarını insanlara bildirmektir. Zorlamada bulunamaz. İnsanların isyanından da itaatinden de sorumlu tutulmaz manasında kullanılmıştır.

Bir diğer düstur ise, yöneticilere bağlılıktır. Ama konumuzla ilgili olmadığından dolayı buraya girmeyeceğiz.

Bir başka prensipte, Allah’ın emirlerinin ve Hz. Peygamberin sünnetinin, hükümlerin tespitinde ve İslam dininde tek ve son otorite olduğu noktasıdır. O halde müslümanlar arasındaki meselelerde Kuran ve sünnete başvurulmalı, onun verdiği karara boyun eğilmelidir. Bu nedenle İslam’ı diğer sistemlerden ayıran ana sebebin Allah’ın kitabını ve peygamberinin sünnetini son otorite olarak kabul edip, bu ikisine başvurulması ve onların hükmüne boyun eğilmesi olduğunu söyleyebiliriz.

c- Peygamber’e İtaat Edenin ve Etmeyenin Alacağı Karşılık

Hucurat Suresi 14. ayet-i kerimesi:

²¹² Kutup, III/290–296.

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ

قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ

وَرَسُولَهُ لَأَن يَلْتَمِسُنَّ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Bedeviler inandık dediler. De ki: Siz iman etmediniz ama boyun eğdik deyin. Henüz iman kalplerinize yerleşmedi. Eğer Allah ve elçisine itaat ederseniz Allah işlerinizden hiçbir şeyi eksiltmez. Çünkü Allah çok bağışlayan ve esirgeyendir.

Bu ayetteki ‘itaat ederseniz’ ifadesini Taberî ‘Allah’ın emir ve yasaklarına göre hareket ederseniz’ diye açıklamıştır.²¹³

Yüce Allah’ın lütfu, onların yaptıkları her iyi amele, kendilerinden hiçbir kısıntı yapılmayarak karşılığının verilmesini gerektirmiştir. Kalbe nüfuz etmemiş ve dolayısı ile güven ve huzur verici iman olması imkânsızlaşmış böyle göstermelik bir İslam, onların yaptıkları iyi amellerin kendi lehlerine kaydedilmesine yeterlidir. Dolayısı ile onların iyi amelleri kâfirlerin amelleri gibi boşa gitmez. Ve onlar itaat ve teslimiyet içinde oldukları müddetçe amellerinin karşılığında hiçbir şey eksiltilmez. "Şayet Allah'a ve Peygamberine itaat ederseniz yaptıklarınızdan bir şey eksilmez."

Çünkü Allah bağışlama ve rahmeti daha çok sever. Dolayısı ile kulu hak yoluna ilk adımını atar atmaz, onu kabul eder, kulun kalbi imanın aslını, özünü hissedene kadar onun itaat ve teslimiyetinden hoşnut olur. "Doğrusu Allah bağışlar, merhamet eder."²¹⁴

Allah’a gönülden bağlanan insan, O’nun emir ve yasaklarına da gönülden uyar. Taberî bu açıklamayı yapmadan, sadece Allah’ın emir ve yasaklarına göre davranmak olarak yorumda bulunmuştur.

Ayetteki ‘iman ettik’ ifadesini tüm bedeviler değil de, İslam’ın gelişen gücünü görerek sadece müslümanların hücumundan korunmaları ve İslam zaferlerinin yaptığı kazançtan faydalanabilmek için islamiyeti kabul eden bazı bedevi kabileleri kastedilmiştir. Bu insanlar gerçekten can-ı gönülden iman etmemişlerdi. Sadece dil ile söyleyerek işlerine böyle geldiği için kendilerini müslüman addediyorlardı. Bunu Tevbe suresi 90 ile 110. ve Fetih suresi 11 ve 17. ayetler arasını birleştirerek okumak daha anlaşılır kılar.

²¹³ Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir(h.310), Camiu’l-Beyan an Tevili Ayi’l-Kuran, XIX/99, Daru’l-Fikr, Beyrut h:1405.

²¹⁴ Kutup, Seyyid, Fi Zılali’l-Kuran, (Çev: Bekir Karlığa, Emin Saraç, Hakkı Şengüller) Hikmet Yay, İst1979, XIII/509.

‘Biz müslüman olduk deyin’ ifadesinde Kuran müslüman ile mümini ayırmıştır. Mümin, can-ı gönülden iman eden, kalp ile tasdik için kullanılırken, Müslim sadece dıştan itaat için kullanılan, imanı kalbe erişmeyen için kullanılır.

Tevbe Suresi 71. ayet-i kerime:

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ
الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ
اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“Mümin erkeklerle mümin kadınlar de birbirlerinin velileridir. Onlar iyiliği emrederler. Kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılarlar. Zekâtı verirler. Allah ve resulüne itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir...”

Bu ayetteki itaat kavramı ile ilgili müfessirlerin yorumları:

Allah’ın ve Resulünün emir ve nehiyelerine göre hareket etmektir.²¹⁵ Bu yorumda gönüllü bir şekilde itaat etme manası yoktur. Ayetin sonunda onlara Allah’ın rahmet edeceği bildiriliyor. Allah’ın rahmet edeceği kimseler, ancak O’na gönülden tabi olanlar olmalıdır.

67. ayetteki münafıklarla, 71. ayetteki müminlerin özellikleri arasındaki karşıtlık, dış görünüşte İslam’a iman ve itaat bakımından ikisi arasında benzerlik olmasına rağmen birbirlerinden tamamen farklı olduklarını göstermektedir. Farklılık ahlaklarında, davranış, alışkanlık, tavır ve düşünce şekillerindedir. Bir tarafta İslam’a inandıklarını söylemekten hiç utanmayan, fakat samimi imandan yoksun olan ve davranışları inancını yalan çıkaran münafıklar vardır. Diğer tarafta müslüman olduğunu söylemese bile hareket, tavır, davranış ve düşüncesiyle ‘ben inanıyorum’ diyerek kendini belli eden gerçek müminler vardır.

Gerçi dıştaki İslam kartı, müslümanla münafıkları tek bir İslam toplumu yapar ama münafıkların özellikleri gerçek müminlerden o kadar farklıdır ki bu ikisi aslında iki ayrı toplum meydana getirir. Münafıklar, benzer özelliklere sahip diğer kişilerle ayrı bir toplum oluşturur. Gerçek müminlerle hemhal olmazlar ve birbirlerinin dostudurlar. Bunların aksine gerçek müminler bir tek toplum oluştururlar. Hepsi de hayırlı işlerle meşgul olup, kötülükten hoşlanmazlar. Bu özellikleri onları münafıklardan ayırır ve onları tek bir toplum haline getirir.

²¹⁵ Taberî, X/178. İbn Kesir, VII/3568.

Nur Suresi 52. ayet-i kerime:

وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللَّهَ وَيَتَّقْهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ

“Her kim Allah’a ve Rasulü’ne itaat eder, Allah’a saygı duyar ve O’ndan sakınırsa işte asıl bunlar mutluluğa erenlerdir.”

Müfessirlerin bu ayetle ilgili yorumları şöyledir:

Kim Allah’ın emirlerine teslim olup uyar, hükümlerine razı olursa, Allah’ın emrettiği şekilde hareket ederse, Resulü’nden duyduklarına uyarsa...²¹⁶

Yasaklarını terk ederse, yani yapmazsa...²¹⁷

Allah’ın farzlarına ve Rasulünün sünnetine, sözlerine uymaktır.²¹⁸

Önceki ayette hükümlere teslim olmaktan, bu hükümlere kayıtsız şartsız uymaktan söz ediliyordu. Şimdi ise, tüm emir ve yasaklamalara topluca uyulmasından söz ediliyor. Bunun yanında Allah korkusundan, takvadan söz ediliyor. Takva, korkudan daha geneldir. Takva, Allah’ın gözetimidir. Büyük küçük her işte, Allah’tan korkmanın yanında O’nun bilincinde olmak, zatının vakarı adına O’nun hoşlanmadığı şeyden sakınmak, O’nu yüceltmek ve O’ndan utanmaktır. Allah’a ve Peygamberine itaat edenler, Allah’tan korkup O’ndan sakınanlar var ya, işte kurtuluşa erenler onlardır. Hem dünyada hem de ahirette kurtulmuşlardır. Bu sözü Allah vermiştir ve Allah sözünden dönmez. Onlar kurtuluşu hak etmişlerdir. Pratik hayatlarında bunun nedenleri vardır. Çünkü Allah’a ve Peygamberine itaat etmek yüce Allah’ın sonsuz bilgisi ve hikmeti doğrultusunda insanlar için belirlediği sağlam ve tutarlı hayat sistemine uymayı gerektirir. Bu da doğal olarak dünya ve ahiret kurtuluşuyla sonuçlanır. Allah korkusu ve takva, Allah’ın sistemine uyulmasını garantileyen bekçilerdir. Bu bekçiler, insanları kendilerine çeken saptırıcı yolları gösterir, insanların sapmalarına, bu yollara girmelerine engel olur.

Allah’tan korkmak ve O’ndan sakınmakla beraber Allah’a ve Peygamberine ibadet etmek üstün nitelikli bir edep tavrıdır. Kalbin Allah’ın nuru ile aydınlanmışlığının, O’na bağlanmışlığının, O’nun görkeminin bilincine varmışlığının boyutunu gösterir. Bu aynı

²¹⁶ Taberî, IV/162, 177. XVIII/157.

²¹⁷ İbn Kesir, İmaduddin Ebu’l-Fida İsmail b. Ömer, Hadislerle Kuran’ı Kerim Tefsiri (çev: Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner), IV/1756, Çağrı Yay. İst 1988.

²¹⁸ Zemahşerî, İmam Muhammed b. Amr, el-Keşşaf an Hakaiki Cevami’it-Tenzil, Mısır 1354, III/250, 564.

zamanda mümin kalbin onurunu ve üstünlüğünü gösterir. Çünkü Allah'a ve Peygambere itaat ilkesine dayanmayan, O'ndan kaynaklanmayan her uyma hareketi onurlu kişinin reddedeceği, mümin karakterin kaçınıp, mümin vicdanın tepeden bakacağı aşağılayıcı, onur kırıcı bir zilletir. Çünkü gerçek mümin tek ve ezici güce sahip Allah'tan başkasının önünde baş eğmez.²¹⁹

Ayette Allah'a ve Resulüne gönülden uyanların mutluluğa erecekleri bildiriliyor. Bu tefsirlerden sadece Taberi'de Allah'ın hükümlerine razı olursa cümlesinde kısmen gönülden uymak anlamı vardır. Diğer tefsirlerde gönüllü olarak uymak anlamı verilmemektedir.

İştittik ve itaat ettik ifadesi tartışmasız itaatin ifadesidir ve aynı zamanda gerçek hükmün Allah'ın ve peygamberin hükmü olduğuna, gerisinin boş olduğuna kesin inancın oluşturduğu iştittik ifade etmenin ifadesidir. Bu da şartsız olarak Allah'a teslim olmaktan kaynaklanır. Bundan dolayı mutlu sona ulaşırlar. 52. ayette Allah ve Resulünün tüm emir ve yasaklamalarına uymaktan söz ediliyor. Bir önceki ayette hükme şartsız olarak uymaktan söz ediliyordu. Burada ek olarak ta Allah korkusundan söz ediliyordu. Allah ve Resulüne itaat edenler Allah'tan korkup sakınanlar var ya, kurtuluşa erenler onlardır. Hem dünyada hem de ahirette kurtulmuşlardır. Bu sözü Allah vermiştir ve Allah vadinden dönmez. 53. ayette münafıkların itaati söz konusudur. Münafıklar Hz. Peygambere, kendilerine savaşa çıkma emri verdiğinde itaat edeceklerini söylerlerdi. Ama Allah onların yalan söylediğini biliyordu. Ve şöyle söyledi onlara: ‘ Yemin etmeyin, itaatkârlığınız bellidir.’ Yani yemine gerek yok. Allah sizin itaat edip te savaşa çıkmayacağınızı biliyor ve arkasından onları gerçek itaate çağırıyor. Sözle değil davranışlarla olan itaate çağırıyor.

Münafıkların bu durumundan söz edildikten sonra surenin akışı onları kendi haline bırakıp itaatli müminlere dönüyor. İçten gelen itaatlerinin, harekete dönüşen imanlarının kıyametteki hesaplaşmadan önce, bu dünyadaki mükâfatını açıklıyor. 56. ayette Allah'a bağlanarak namaz kılmakla kalbi güçlendirmek, cimriliği aşip zekâtla nefsi ve toplumu arındırmaktır. Peygambere itaat etmek, verdiği hükümden memnun olmaktır. Büyük küçük her işte Allah'ın hükmünü uygulamaktır.

Burada peygambere itaat Allah'ın özellikle bir emridir. Ona itaat edilmedikçe Allah'a itaat edilmiş olunmaz. Allah'ın kitabına sarılmak kadar, peygamberin sünnetine de yapışmak bir vecibedir. Çünkü peygamber, görevini yapıp tebliğde bulundu. Artık sırada o tebliğe itaat görevi vardır.

²¹⁹ Kutup, X/456-457.

Al-i İmran Suresi 31. ve 32. ayetler:

**قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ
قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ**

“De ki: Eğer Allah’ı seviyorsanız, bana uyun ki, Allah’ta sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. De ki: Allah’a ve peygambere itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse şüphe yok ki Allah kâfirleri sevmez.”

Muhabbet (sevgi), insan ruhunun yücelik ve güzellik sezdiği bir şeye öyle bir meyil göstermesidir ki, ona yaklaşmak için gerekli sebep ve vesileleri arayıp bulmaya yönelir. Sevenin hedefi, sevgilinin rızasına erebilmek ve öfkesinden sakınmak, korunmak olduğundan, sevgi, itaat isteğini ve isyan sayılan şeylerden kaçınmayı gerektirir. Herhangi bir kişi, hakiki yüceliğin ve kemalin ancak Allah'a ait olduğunu idrak edip anladığı zaman, onun bütün sevgisi Allah için, Allah yolunda ve Allah'ın rızasını kazanmak uğrunda olur. Allah'ın dini de tevhid ve İslâm olduğundan, sevgisi hep bu çerçevede dolaşır durur. İtaat ve ibadet için gösterdiği iradede ancak bu din hâkim olur. O halde Allah'ı sevenler "Ben özümü Allah'a teslim ettim, bana uyanlar da öyle..." (Al-i İmran, 3/20) diyen ve bu ilâhî emri tebliğ eden Resulullah'a karşı gelmemek ve onun gibi ihlâs ve samimiyetle, "Ben özümü Allah'a teslim ettim..." deyip dininde ve şeriatında ona ve onun öğretim ve bildirimlerine uymak ve onu örnek almak lazım gelir. Bunun zıddı, "Ben Allah'ı severim, ama emrini dinlemem, O'nun sevdiğini sevmem, O'nu sevenleri, O'nun yolunu gösterenleri, O'nun seçip gönderdiklerini sevmem, onlara benzemek istemem." demektir ki, bu da, "Ben kendimden başka bir şey sevmem, tevhid yolunda yürümek istemem." demektir. Allah'ın Resulüne uymak istememek "Ben özümü Allah'a teslim ettim." dememek ve düstur ile hareket etmemektir. Bu da Allah'ı sevmemek ve rahmetinden mahrum kalmaktır.

Hız. Muhammed'e de sırf Allah'ın resulü, görevlendirdiği peygamberi, dinin tebliğcisi, hidayetinin ve emirlerinin bildiricisi ve habercisi olduğundan dolayı, yine sırf Allah için uymak ve izinden gitmektir. Birine uyarken, onun karşısında veya yanında diğer birine veya ikisine daha uymak başka şey, tek başına ve yalnızca O'na uyarken, O'nun namına, O'nun bir adamını, bir görevlisini tanımak yine başka bir şeydir. Bir elçiyi tanımak, onun kendisini değil, onu görevlendirip gönderen makamı tanımaktır. Mesela bir devletin elçisini, memurunu

reddetmek, o devleti ve onun kanunlarını reddetmek demek olduğu gibi, Allah'ın elçisi demek olan peygamberini kabul etmeyip reddetmek de Allah'a küfür ve saygısızlıktır. Bundan dolayı Allah'ın elçisine itaat etmekten kaçınanlar, Allah'a ibadet ve itaatten kaçınan kâfirlerdir. Allah da kâfirleri sevmez, küfrün hiçbir çeşidine razı olmaz.

Hız. Muhammed "Ben özümü Allah'a teslim ettim." diye kendisini ve kendi benliğini tamamen Allah'a teslim etmiştir. Muhammed, kendi varlığının kendisine değil Allah'a ait olduğunu bilmiştir. O, yani, bana uyunuz, dediğı zaman, Allah'ın karşısında yer almaya çalışan, tanrılığı beşeriyete indiren bir benlik değil; aksine zavallı insanlığı şirk ve bayağılık bataklığından kurtarıp Allah Teâlâ'nın yüce birliğine, en büyük rızasına erişirmek için görevlendirilmiş bir peygamberin kulluğuna ve peygamberliğine yakışan bir vicdanla söylemiştir.

Açıkça peygamberliğe şahadet edilmedikçe, Allah'ın birliğine, Allah'ın kendisinin şahadet gibi gerçek bir şahadet yapılmamış olacağından İslâm'da bu iki şahadetin birleştirilmesinin şart olduğunu ve Allah'a itaat ile Resulüne itaatın birbirini gerektirdiğini ve Allah'ın rızasına, mağfiretine, rahmetine ermenin ancak bu suretle mümkün olacağını açıklamak üzere; "De ki, Allah'a ve Resul'e itaat ediniz! Eğer onlar yüz çevirirlerse, şunu bil ki, Allah kâfirleri sevmez." buyrulmuştur.

Allah sevgisi, ne laftan öteye geçmeyen bir iddia ne de insanın vicdanında kalan bir aşktan ibarettir. Bu sevgi, Allah'ın Resulüne bağlılık, O'nun gösterdiği yolda yürüme, O'nun yaşam biçimini gerçekleştirme ile ortaya konur. İman da söylenen sözler, coşan duygular, yerine getirilen sembolik ibadetler değildir. İman; ancak Allah'a ve Resulüne bağlılık, Peygamberin getirdiğı Allah'ın buyruklarına göre hareket etmedir. Bu dinin öyle belirgin bir gerçeğı vardır ki, bu gerçek olmadan ondan söz edilemez. Bu gerçek de, Allah'ın yasasına itaat etmek, Allah'ın Resulüne bağlanmak ve Kuran'ın hükümlerine teslim olmak gerçeğidir. Bu, İslâm'ın getirdiğı şekliyle Tevhid inancından kaynaklanan bir gerçektir. Bu da ulûhiyette birlik inancıdır. İnsanların kendisine ibadet etmesi, emrine bağlılık göstermesi, yasasının onlar arasında uygulanması, kendisiyle muhakeme olunacakları ve hükmüne razı olacakları değer ve ölçüleri belirlemesi ancak bu yegâne ulûhiyetin hakkıdır. Buradan da, insanın hayatında ve bütün ilişkilerinde hâkimiyeti yalnız Allah'a veren egemenlikte birlik bilinci ortaya çıkar. Nitekim evrenin tüm işlerinin idaresinde hâkimiyet yalnız ve yalnız Allah'ındır. İnsan da bu koca evrenin küçük bir parçasından başka bir şey değildir.²²⁰

Ya Muhammed! Onlara de ki: Şayet sizler Allah'a itaat ediyorsanız Allah'ın bana indirdiğı vahye uyunuz. Allah da sizden razı olacak, günahlarınızı

²²⁰

Kutup, II/258-259.

bağışlayacaktır. Yani sizin isteğiniz olan onu sevmekten daha fazlasını da elde edeceksiniz ki, bu da O'nun sizi sevmesidir ve bu birincisinden daha büyüktür.

Allah kendisine itaat edenleri, dinine uyanları bağışlar. Dünyada da ahirette de onlara merhamet eder. O'na itaat ise Rasulüne uymakla olur.

Yani onlar dedi ki: Emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmak suretiyle Allah'a itaat ediniz. Sünnetine uymak, onun gösterdiği yoldan gitmek ve izini takip etmek suretiyle de Rasulüne itaat ediniz. Bu da Yüce Allah'ın size peygamberine tabi olmanızı farz kıldığını göstermektedir. Çünkü O Allah'ın resulüdür. Yoksa durum Hıristiyanların İsa (a.s.) hakkında iddia ettikleri gibi değildir.

Kendilerinin Allah'ın oğulları ve sevdikleri yani Allah'ı seven kimseler olduklarını iddia ederek gurura kapılıp O'nun çağrısını kabul etmez, yüz çevirip gerisin geri döner, emrine aykırı hareket ederlerse şüphesiz ki Allah kâfirleri cezalandırır, onların fiillerini beğenmez, onları bağışlamaz ve onlara gazap eder. Çünkü onlar hevalarına uymuş ve dosdoğru dinin gösterdiği hidayet yolunu terk etmiş olurlar. Bu yol ve yöntem hususunda Peygamber (s.a.)'e muhalefet etmenin küfür olduğunun, kendisinin Allah'ı sevip ona yaklaşan bir kimse olduğunu ileri sürse dahi, bu nitelikte olan kimseleri Allah'ın sevmediğinin delilidir.

Safa'yı isteyen Mustafa'ya (S.A.V.) uysun. Mıknatısın yanında duran demir de mıknatıslanır. Parfüm dükkânında biraz oturanın üzerinde güzel kokular olur.

Allah'ın sevgisini kazanmak, Allah'ı seven Resulüne uymaktan geçer. Çünkü o sevilmenin, kendini sevdirmenin yollarını Rabbinden öğrendi.

"Biz Allah'ın kitabına uyarız. Rasulünün hadislerine uymayız" diyenler Allah'a ve onun kitabına uymayanlardır.

Nur suresinde Rabbimiz «Muhakkak sen büyük bir ahlak üzeresin» buyurmuş. Yaşantısı Rabbimizin kontrolünde olan Rasulünün sünnetine nasıl uyulmaz?

Allah'a itaat etmek onun kitabı olan Kuran'a uymakla olur. Peki, resulüne itaat ne ile olur? O da Rasulünün sünnetine uymakla olur.

Rabbimiz «Allah'a itaat edin» emriyle yetinmemiş. «Resule itaat ediniz» diye ilave etmiş. Çünkü Allah'ın emir ve yasaklarını, rızasını ve azabını bize açıklayan, hayatıyla örnekleyen Allah'ın Resulüdür.

Allah, kullarını peygambersiz bırakmamıştır.

Araf Suresi 158. ayet-i kerimesi:

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعاً الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

“(Ey Muhammed) De ki: Ey insanlar! Şüphesiz ben, yer ve göklerin hükümlerine kendisine ait olan Allah’ın hepinize gönderdiği peygamberiyim. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. O, diriltir ve öldürür. O halde, Allah’a ve onun inanan resulüne, o ümmi peygambere iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız.”

Peygamberim de ki: Ey insanlar! Sadece Benî İsrail’e değil, sadece Araplara değil, sadece Kureyş’e değil bütün insanlığa de ki: Allah’ın Resulü tüm insanlık için kâffeten elçi olarak gönderilmiştir. Onun mesajı tüm insanlık için bağlayıcıdır. Onun yolu, onun mesajı tüm insanlık için tek yoldur. Onun içindir ki Rabbimiz onun şöyle demesini istiyor: Ey insanlar! Ben hepinize gönderilmiş Allah’ın elçisiyim. Tüm insanlığın bana ve getirdiğim mesaja iman etmesi şarttır. Yahudi’sinin de, Hıristiyanının da, Mecûsî’sinin de, müşrikinin de bana iman etmesi şarttır. Eğer kurtulmak istiyorsanız, eğer dünya ve âhiret mutluluğunu elde etmek istiyorsanız, eğer cennete gitmek ve Allah’ın azabından emin olmak istiyorsanız hepinizin bana ve getirdiğim mesaja inanması şarttır. Bana tâbi olmak, benim gibi yaşamak, beni örnek almak, beni izlemek zorundasınız. Ben Allah’ın kıyamete kadar gelecek tüm insanlık için gönderdiği bir elçiyim. Beni size elçi olarak gönderen Allah öyle bir Allah ki göklerin ve yerin mülkünün sahibidir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsinin sahibidir O Allah. Göklerde ve yerde ne varsa hepsi konusunda egemen olan, tüm varlıklar üzerinde söz sahibi olan, yönetme hakkı sadece kendisine ait olan bir Allah. Tüm varlıkların boyunlarındaki kulluk iplerinin ucu elinde olan, mutlak güç ve kudret sahibi, mutlak tasarruf sahibi bir Allah. Göklerde ve yerde yegâne söz sahibi, yegâne malik odur. O maliktir ve her şey onun mülküdür. Mülkünde tasarruf hakkı sadece O’na aittir.

Aynı zamanda O Allah, kendisinden başka ilah da olmayandır. Varlıkları üzerinde kendisinden başka söz sahibi, kendisinden başka etkili, yetkili olmayandır. Kendisinden başka kendisine kulluk edilecek, çektiği yere gidilecek, yasaları uygulanacak varlık yoktur. Kendisinden başka hatırı kazanılacak, rızası peşinde koşturulacak varlık yoktur. Çünkü öldüren ve diriltten odur. Hayatın sahibi O’dur. Hayatı veren de, alan da odur. Hayat sahibi, tüm varlığın hayatının sebebi O’dur ve sonunda ölümü tattırarak olan da O’dur. Göklerde ve yerlerde canlı cansız ne

varsa hepsini yaratan, hepsini hayata getiren ve hepsinin hayatını düzenleyen O'dur. Hem şu bildiğimiz hayatı ve ölümü yaratan O olduğu gibi, aynı zamanda gönderdiği vahyiyle insanlığı diriltten, vahyini insanlığın dirilişi için ruh yapan, vahyini insanlar için diriliş ve hayat kaynağı yapan, onunla ölüden diriye çıkaran da Allah'tır. Başka bir yerden, başka bir kaynaktan insanlığın bu iki manada ne diriliş ne de ölüm beklmeleri mümkün değildir. Çünkü imanın da küfrün de yaratıcısı Allah'tır. Küfür ölümdür, iman da diriliştir. Kâfir ölüdür, mümin de diridir. Vahiyle tanışmayan, ruhla irtibatı olmayan kimse ölüdür. Ama Allah'ı tanıyan, hayatın kaynağı olan vahiyyle tanışan kişi diridir. Bu konudaki diriliş ve ölüm, Allah'a ait olduğu gibi, şu bildiğimiz manadaki ölüm ve diriliş te yine sadece Allah'a aittir. Tüm kâinat birleşse yeryüzünde bir tek hayat bile ortaya koyamayacakları gibi Allah'ın takdir buyurduğu eceli, gelmediği müddetçe yine bir tek canlının hayatına son veremeyeceklerdir. Ne eceli gelmiş birini geriye bırakmaya nede eceli gelmemiş birisini yok etmeye Allah'tan başka hiç kimsenin gücü yetmeyecektir.

Tüm hayatınızda söz sahibi olarak, hayatınızda egemen olarak Allah'a iman edin. Gönderdikleriyle hayatınızı düzenlemek üzere Allah'a iman edin. Boyunlarınızdaki kulluk ipinin ucunu kendisine teslim etmek ve hayat programını uygulamak üzere Allah'a iman edin. Sizin adınıza seçimini seçim kabul edip iradelerinizi kendisine teslim etmek üzere Allah'a iman edin. Sizi yaratan, size hayat veren ve şu anda sahip olduğunuz her şeyi size bahşeden ama yaşadığınız bu hayatın sonunda size verdiği bu hayatı geri alıp verdiklerinin tümünden sizi hesaba çekecek olarak Allah'a iman edin.

Ve de O'nun Ümmî elçisine de iman edin. İmanlarınızın tam olabilmesi için o ümmî elçiye de iman edin. Çünkü o peygamber kendisi de Allah'a iman ediyor. Allah'a ve Allah'ın kelimelerine, Allah'ın ayetlerine iman ediyor. Yani onun getirdiklerinin tamamı Allah'tandır, kendisinden hiçbir şey söylemez. O peygamber Allah sözcüsüdür. Allah'ın, yeryüzündekilerin hayatlarına karışma noktasında odak nokta seçtiği varlıktır. Onun getirdiklerinin tamamı, onun tüm hayatı, sizi ilgilendirmektedir. Şayet onun getirdikleri arasında sizi ilgilendirmeyip de sadece kendisini ilgilendiren bir şey varsa zaten onlar belirtilmiştir.

İman noktasında, İslâm noktasında, teslimiyet noktasında müminler, peygamberlerle aynı saftadır. Bakara suresinde Allah bu hususu anlatırken şunu ifade eder:

“Peygamber, Rabbinden kendisine ne indirildiyse, ona iman etti. Müminlerin de hepsi Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler.”²²¹

²²¹

Bakara, 2/285.

Peygamber Rabbinden kendisine indirilenlerin tamamına iman etti. Çünkü peygamber kitabın ilk muhatabı, vahyin ilk münzili ve ilk muhbir-i sadığıdır. Onun için peygamber Rabbinden kendisine indirilenlerin tamamına iman etti. Ve onun inandıklarına müminler de iman ettiler.

Anlıyoruz ki peygamberin daveti kendisine herhangi bir yükümlülük getirmeyen, kendisine herhangi bir sorumluluk yüklemeyen, sırf başkalarına sorumluluk yükleyen bir çağrıdan tamamen uzak bir davettir. Nitekim, pek çok davetçi çağırdığı davasını bir ustalık ve görev bilirler. Kendileri çağırdıkları davaya inanmamışlardır. İnsanları düşünceler ve sloganlarla harekete geçirdikleri halde, kendi çağırdıklarına inanmayan ve kendi davalarını yaşamayan insanlardır onlar. Başkalarına yol budur diye yol gösterirlerken kendileri karanlıkta bocalayan insanlardır onlar. Böylece insanları sömürmeyi hedeflemişlerdir. Ve insanlar bu tür davetçilere hiçbir zaman inanmayacak, onların arkasından gitmeyecektir.

Ama peygamberler böyle değildir. Rabbimizin seçtiği, Rabbimizin eğittiği ve insanlığa örnek olarak görevlendirdiği peygamberlerin tamamı insanları çağırdıkları kulluğa, insanları çağırdıkları peygamberlik misyonuna, insanları çağırdıkları iman ve teslimiyet davasına, herkesten önce inanan kişidir. İnsanları çağırdıkları mesajı, herkesten önce inanan ve yaşayan insanlardır onlar. Allah bunun böyle olduğunu haber veriyor.

Böylece bize de diyor ki Rabbimiz bu ayetiyle: Davetçi, başkalarını kendi mesajına çağırmadan önce, kendisi kendi mesajına köklü bir biçimde iman etmesi lâzımdır. Değilse o mesaj muallâkta kalacak, o davete kimse inanıp güvenmeyecek ve o dava asla icabet görmeyecektir.

Allah'a ve Allah'ın ayetlerine herkesten önce iman etmiş olan Allah'ın ümmî elçisine siz de inanın. O öyle bir elçi ki Allah'tan gelenlere iman etmiş, Allah'la diyalogu bir an kesilmemiş, Allah'ın kelimelerine tam bağlanıp teslim olmuş onun dışında hiç bir söz, hiç bir öğreti, hiç bir fikir kendisini ilgilendirmemiş, sürekli Allah'tan gelenlere kulak vermiş, gönül bağlamış bir elçidir. O, öyle bir elçi ki, hem habercidir-Allah'tan en doğru en gerçek haberleri getirendir- hem de ümmîdir. Yani anadan doğma bir peygamber. Peygamber olacağı güne kadar anadan doğma özelliğini korumuş, Allah kontrolünde bir beşer olarak çevresi tarafından fitratı bozulmamış, çevresi, kendisine hiç bir şey verememiş, ondan sonraki hayatı da zaten gün gibi açık ve tertemiz olan bir peygamber. İşte böyle bir peygamberi onu hayatınızda tek yasal örnek bilerek, onu kendinize imam bilerek ve tüm hayatınızda onun gibi olmak zorunda olduğunuzu bilerek inanın ve o peygambere tâbi olup, tüm hayatınızda onu izleyin. Onun peşini bırakmayın. Onun hayat tarzını, onun yaşam biçimini, onun mücadele yöntemini, onun sünnetini çok iyi öğrenip adım adım onu izleyin ki doğru yolu bulasınız, hidayete eresiniz. Yolunuzu ona sorun, onun gösterdiği yoldan gidin ki sırat-ı müstakimi ve cennet yolunu

bulasınız, cehennem yollarından da sakınasınız. Çünkü bu yol üzerinde sapak noktaları vardır. Sırat-ı müstakimden sağa sola sapan yollar vardır. Küfür yolları, şirk yolları, nifak yolları gibi şeytanların yolları vardır ki bunların tamamı Rasulullah tarafından açıklanmıştır. Bu sapaklara düşmemek için sürekli Allah'ın kitabı ve Resulünün sünnetiyle birlikte olmak zorundayız.

Bu ayet Hz. Peygamber'in (s.a) tüm insanlığa gönderilmiş olduğuna işaret eden ayetlerden sadece biridir. Allah Teâlâ Hz. Peygamber'in Tevrat ve İncil'deki vasıflarını ve ona uyanların faziletlerini zikrettikten sonra Hz. Peygamber'e tabi olma şerefinden mahrum olan Yahudilerin susturulmasını ilzam eden bu hakikati beyan etmiştir. Bu gerçek aynı zamanda Hz. Peygamber'in sadece Arapların peygamberi olduğunu iddia edenlere de verilmiş bir cevaptır. Böylece dünya ve ahiretteki mutluluğun, sadece İslâm'a giren Yahudi ve Hıristiyanlara özgü olmadığı da ortaya konmuştur.

Hz. Muhammed'in hem insanlara hem de cinlere gönderilmiş bir peygamber olduğunu naslar açıklamaktadır:

“Ey cin ve insanlar topluluğu! Göklerin ve yerin bucaklarından geçip gidin (haydi). Ancak sultan (kuvvet)le geçebilirsiniz.”²²² Cinlere gönderilmemiş bir peygamberin kitabında elbette cinlere hitap edilmemeliydi.

“De ki: Allah benimle aranızda şahittir. Sizi ve ulaştığı herkesi uyarıp korkutmam için bana şu Kur'an vahyolundu.”²²³

Bu ayet, Kuran'ın ulaştığı herkesi uyarması gerçeğinin, Hz. Muhammed'in onlara gönderildiği anlamına geldiğini gösterir. Nitekim cinlerin Kuran'ı dinledikleri ayet ve hadislerle sabittir.

“De ki: Bana cinlerden bir grubun Kuran'ı dinleyip de şöyle dedikleri vahyolundu: Doğrusu biz hayranlık uyandıran bir Kur'an dinledik.”²²⁴

Hz. Muhammed'in tüm insanlığa peygamber olarak gönderildiğine işaret eden başka ayetler de şunlardır: Hud, 11/18, Ali İmran, 3/20, Sebe, 34/28, Nisa, 4/79, Enbiya, 21/107, Fetih, 48/28, Saf, 61/9.

Bu ayet, Hz. Muhammed'in risâletinin, yalnız Arapları değil, bütün insanları kapsadığını gösteren en kesin delillerdendir. Bu husus, Sebe suresinin 28. ayetinde de benzer bir üslûpla bildirilmiştir. Ayetin Mekke'de inmiş olması, Hz. Peygamber'in daha o zaman böyle evrensel bir risâletle şerefendirilmiş olduğu hususunda bilgilendirildiğini göstermektedir. Ayrıca burada, bazı Yahudilerin, "Muhammed gerçekten peygamberdir, ama sadece Arapların peygamberidir; yahudilere gönderilmemiştir" diyerek onun bir millî peygamber olduğunu ileri

²²² Rahman, 55/33.

²²³ Enam, 6/19.

²²⁴ Cin, 72/1.

süren iddiaları da reddedilmektedir.²²⁵ Esasen, Hz. Muhammed sadece son peygamber değil, aynı zamanda bütün peygamberler içinde, tebliğ ettiği kitapta risâletinin evrensel olduğu açıkça belirtilen tek peygamberdir. İslâmiyet de cihanşümul olduğu kesin ifadelerle bildirilen tek dindir. Her ne kadar bugün Hıristiyanlık fiilen evrensel bir din haline gelmişse de, mevcut İncil metinlerinde Hz. İsa'nın evrensel peygamber olup olmadığı konusunda çelişkili ifadeler bulunmaktadır. Nitekim İncillerde Hz. Musa gibi Hz. İsa da genellikle İsrail oğullarına hitap eder; ayrıca Matta'da (15/24) onun "Ben İsrail evinin kaybolmuş koyunlarından başkasına gönderilmedim" şeklinde sarıh bir ifadesi bulunmaktadır. Yine Matta'da (10/5–6), havarilerini tebliğle görevlendirirken, "Milletler yoluna gitmeyin ve Sâmiriyeliler'in şehirlerinden hiçbirine girmeyin; fakat daha ziyade İsrail evinin kaybolmuş koyunlarına gidin" demesi Hz. İsa'nın yalnız İsrail oğulları'na gönderilmiş bir peygamber olduğu kanaatini güçlendirmektedir. Kuran-ı Kerim'de de Hz. İsa'dan söz edilirken "Onu İsrail oğulları'na bir elçi kılacak"²²⁶ ifadesi kullanılmakta ve onun İsrail oğulları'na "Size Allah tarafından gönderilmiş elçiyim"²²⁷ şeklinde hitap ettiği bildirilmektedir. Bu açıklamalar karşısında, mevcut İncillerin son ayetlerinde yer alan "Bütün dünyaya gidin, İncil'i bütün hilkate vaaz edin" şeklindeki ifadelerin mevsukiyeti, yani bir tahrif ve ilâve sonucu olup olmadığı tartışmaya açık bulunmaktadır. Ancak, Hıristiyanlığın evrensel bir din olup olmadığı tartışması bir yana, yukarıdaki ayet karşısında Kur'an bakımından artık bütün eski dinler geçerliliğini kaybetmiş olup, kitap ehli de dâhil olmak üzere bütün insanlar Allah'a ve O'nun resulü Hz. Muhammed'e iman edip hidayete erebilmek için o resule tâbi olmaya çağırılmaktadır. Ayette Allah'ın birliği, kudret ve hükümlerinin mutlaklığı vurgulanarak dolaylı bir şekilde, İslâm dininin, diğer yönlerden olduğu gibi tevhid noktasından da, az çok tahrife uğrayan eski kitabî dinlerden farklı bulunduğu ve hak din olduğuna işaret edilmektedir.²²⁸

Ümmî peygamberi ve ümmetini yücelttikten ve iki cihanda kurtuluşun sadece ona iman eden, saygı gösteren, yardım eden ve onunla beraber indirilen nura uyanlara ait olduğunu ifade ettikten sonra, bazen bir kişi bu peygamberin de kendinden önceki kendi kavminin peygamberi olan nebiler gibi olduğunu ve zikredilen yüceliklerin kavmini aşamayacağını zannedebilir. İşte bu sebeple Allah 158. ayetle, Resulüne peygamberliğinin şüphe götürmeyecek bir şekilde bütün insan ve cinleri kapsadığını ilân etmesini emrederken bu kuruntuyu ortadan kaldırmıştır. Allah şöyle buyuruyor. "De ki: Ey insanlar! Ben sizin hepinize, yerin ve

²²⁵ Bk. Râzî, XV/26.

²²⁶ Al-i İmran, 3/49.

²²⁷ Saff, 61/6.

²²⁸ Kur'an Yolu, II/476–477.

göklerin sahibi, kendisinden başka ilâh bulunmayan Allah'ın elçisiyim." Kendisinden başka ilâh bulunmayan ifadesi, kudretini, hükümlerini, hâkimiyetini ve idaresini ifade ettikten sonra Allah'ın ulûhiyetini ortaya koymaktadır. Bu sebeple O'ndan başka ibadete lâıyk kimsenin olmaması gerekir. Çünkü Allah'ın dışındaki her ibadet edilen putlara, bilgisizlik, inat ve zulümden dolayı ibadet edilmektedir. "Allah'a ve O'nun ümmi peygamberi olan elçiye inanın." Hakiki ilâh bütün insanlara, Allah'a rab ve ilâh olarak inanmayı emrediyor. "O peygamber ki Allah'a ve onun kelimelerine inanıyor." Bu, ümmi peygamberin sıfatıdır. Çünkü ümmi peygamber Hz. Muhammed (s.a.v)'in sıfatlarından birisi Allah'a hakkıyla ve tam bir şekilde inanması ve onun kelimelerine yani Allah'ın Kuran'daki hükümlerine göre hüküm vermesidir. Allah'ın kelimesinden maksat Kur'an-ı Kerim ve Allah'ın hükmüdür. Çünkü Allah bu kelimelerle bir şeye ol der, o da hemen oluverir. Nitekim İsa (a.s)'a bu kelimeyle ol demiş, o da olmuştur.

“Ona uyun, belki siz doğru yolu bulursunuz.” Bu ayet, Allah'ın bütün insanlara, kendisine ve Resulüne iman etmelerini emretmesinden sonra peygamberi Muhammed'e uymalarını emretmiştir. Bunun sebebi, getirdiği şeylerde ona uyanlar hidayete erer ve iki cihanda kurtuluşa ulaşırlar, diyerdir. İşte 158. ayetin ihtiva ettiği anlam budur.

Ey Muhammed! Arap olan-olmayan, siyah-beyaz bütün insanlara de ki: Ben sadece kendi kavmim olan Araplara değil, Allah'ın, kıyamete kadar bütün zamanlara şamil olmak üzere, size gönderdiği elçisiyim. Bu, onun bütün insanlara gönderilmiş olmasını gerektirmektedir. Nitekim Allah şöyle buyurmaktadır: "Biz seni ancak âlemlere rahmet gönderdik."²²⁹

"Biz seni ancak bütün insanlar için müjdeci ve korkutucu olarak gönderdik."²³⁰ "Şu Kur'an bana, sizi ve sizden sonra erişenleri inzar etmem için vahyolundu."²³¹

Bu ayet-i kerime, inançla ilgili üç esası içine almaktadır:

- 1- Bir Allah'a ibadet etmek.
- 2- Muhammed (a.s.)'in peygamberliğine iman etmek.
- 3- Ölümden sonra dirilmeye iman etmek.

Allah, önce Allah'a imanı zikrederek: "O halde Allah'a iman edin" buyurdu. Yani, ey insanlar! Mutlak surette bir tek olan, Rablığında ve ilâhlığında hiç kimseye muhtaç olmayan Allah'ı tasdik edin ve bütün insanlara gönderdiğim ümmî peygamberin risaletine de iman edin, demektir.

²²⁹ Enbiya, 21/107.

²³⁰ Sebe, 34/28.

²³¹ Enam, 6/19.

O peygamber, Allah'ın birliğine, insanları hidayete eriştirecek şeriatın mükemmelliğine, Cenab-ı Hakk'ın kudretine, irade ve hikmetine işaret eden tekvini kelimelere iman eder, sözü amelini tasdik eder, Rabbinden kendisine indirilene inanır. 'Kelimeler'den amaç, Tevrat, İncil ve Kuran'ın içine aldığı hükümlerden, irşatlardan, Allah'ın varlığına, birliğine ve kudretine işaret eden şeylerdir.

İşte bu, imanla emr olunan şeydir. Yani, bu peygamberin metoduna tabi olun. Hiçbir eğrilik olmayan doğru yola kavuşmak yahut imanla ve şeriata tabi olmakla dünya ve ahiret saadetinize erişmek için, getirdiği her şeyde onun yoluna girin.

Şüphesiz gerçek hidayet ancak Kuran'dadır. Hayır, ancak dindedir, saadet ancak peygamberlerin sonuncusunun şeriatına tabi olmaktadır. Şeriata sarılma ölçüsünde, dünya ve ahirette kurtuluşa erişilir.

Ayet-i kerime, Hz. Muhammed (a.s.)'in, bütün yaratıklara gönderildiğine, peygamberliğinin bütün insanlara ve cinlere şamil olduğuna işaret etmektedir.

İnsanlardan amaç, mükellef olan, akıl ve buluğ çağına erişmiş kimselerdir.

Yine insanlardan maksat, kendilerine Resulullah'ın varlığı, mucizeleri ve şeriatıyla ilgili haber ulaşan kimselerdir. Bu devirde, artık, Hz. Muhammed (sav)'in zuhur ettiğine dair haberin ulaşmadığı kavim yoktur.

Yine bu ayet, Resulullah efendimizin bütün insanlara gönderildiğine işaret etmektedir. O, hayat, ilim, kudret ve vahdaniyet sıfatlarına sahip olan, âlemlerin yaratıcısı, babadan, oğuldan ve ortaktan münezze olan, kıyamette yeniden diriltmeye gücü yeten, göklerin ve yerin sahibi, kâinatta dilediği gibi hükmeden Allah tarafından elçi gönderilmiştir. Bütün yaratıklar, Cenab-ı Hakk'ın kuludur. Onlara, nimeti veren O'dur, hem de en büyük nimetleri. Mahlûkatı, yükümlülüklerinin gereği olarak, öldükten sonra hesaba çekecek olan O'dur.

Mahlûkata gereken şey, Cenab-ı Hakk'ın varlığına ve Rabbaniyetine iman etmek ve onun şeriatına uymaktır. Ziraat, sanayi, helâl ticaret ve faydalı ilim tahsili gibi normal dünya işleri şeriat hükümlerinden değildir. Zira bunlar, insanların akıllarına, bilgilerine ve maharetlerine bırakılmış şeylerdir.

Onun hak peygamber olduğuna işaret eden mucizeler de, Cenab-ı Hakk'ın kelimelerindedir. Çünkü garip olan her şeye kelime denilir. Mucizeler iki çeşittir:

1- Resulullah Efendimizin zatında zuhur eden mucize. Bunların en şerefli ve en önemlisi, onun ümmî bir kişi olmasıdır. O hiçbir hocadan ders almamış, hiçbir kitap okumamış, hiçbir âlimin sohbetinde bulunmamıştır.

2- Kendisinden zuhur eden mucizeler: Ay'ın ikiye bölünmesi, parmakları arasında su kaynaması gibi. "Allah'a ve O'nun kelimelerine iman eder" sözünden murat olunan mana

şudur: O, Allah'a, kendisinde izhar ettiği mucizelere, kendisine ve kendisinden önceki peygamberlere indirilenlere inanır."²³²

Bu ayet, Hz. Musa ve kavmine ait kıssanın arasına sıkıştırılmış bir ayet değil, tam tersine 157. ayetin bir devamı olma özelliğini taşımakta ve oradaki özel manayı evrenselleştirmektedir. 157. ayet, içeriği gereği İsrail oğullarını ilgilendirirken, 158. ayet bütün insanlığı kapsamına almaktadır.

1. “De ki: 'Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim”. Ayetin bu kısmının ana teması, Hz. Muhammed'in Allah'ın insanlığa gönderilmiş bir peygamberi olmasıdır. Ayetteki nâss (insanlar) ve cem' (hepinize) ifadeleri bunu delillendirmektedir. “Ey insanlar! Sizin hepinize gönderilen bir elçiyim” denmesi, Hz. Peygamber'i insanlığın peygamberi durumuna getirmektedir. Bu kavramların dışında şu ayetler de buna delil teşkil etmektedir:

a) Enbiya suresinin 107. ayetinde, Hz. Muhammed'in bütün insanlığa, bütün dünyaya, bütün toplumlara bahşedilen bir peygamber olduğu anlaşılmaktadır. "(Ey Muhammed) biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik"

b) Ahzab suresinin 40. ayetinde, bütün peygamberlerin "hâtem"i, yani mührü veya sonuncusu olduğuna dikkat çekilmektedir. "Muhammed sizin erkeklerinizden birinin babası değil, fakat Allah'ın Resulü ve peygamberlerin sonuncusudur"

c) Hz. Muhammed'in evrensel bir peygamber olduğunu belirleyen, ona gelen vahyin evrensel olmasıdır. Çünkü Kuran, ırk ve kültürel çevreleri aşarak bütün insanlığa hitap etmektedir. Kimi zaman insanlara "Âdemoğulları" denerek hitap edilir (Araf 7/21; İsrâ 17/70), kimi zaman da "Ey insanlar" ifadesine yer verilir (Araf 7/158; Hucurat 49/13). Bunun anlamı Kuranın, ırk ve kültürler üstü bir kardeşliği, düşünce biçimini, bakış açısını insanlara kazandırarak, kültürlerin çatışmasını önlemek amacıyla olmasıdır.

Bütün dogmalardan uzak, dinamik ve doğurgan metin ve ayetleriyle Kuran, insan aklına hitap ederek, farklılaşmaların üstüne çıkıp kavga etmelerini önlemektedir. Kuran'ın hiçbir kelimesinin değişmemiş olması, evrensel değerleri savunması, objektif hukuku öne çıkartması, hakları başköşeye oturtması, onun evrenselliğinin delili olmaktadır. Böyle bir vahyi getiren bir peygamberin evrensel bir kimliğe sahip olmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Demek ki Hz. Peygamber'in evrensel bir mesaj getirmesi, onun bütün insanlığın peygamberi olmasını temin etmiştir.

²³² Zuhayli, V/101–102.

Yüce Allah 157. ayette Hz. Musa'nın duasına icabet ederken, rahmetini yazacağı diğer kimseleri de belirtiyordu. 158. ayette ise Hz. Peygamber'den bütün insanlığa hitap etmesi ve insanlığın peygamberi olduğunu öğretmesi buyrulmuştur.

2. "Göklerin ve yerin sahibi, kendinden başka tanrı olmayan, dirilten ve öldüren Allah'ın elçisi ...". Yüce Allah, bir taraftan Hz. Peygamber'in bütün insanlığın peygamberi olduğunu ilân ederken, diğer taraftan da kendisinin tek ilah olduğunu, dirilten, öldüren, göklerin ve yerin sahibi olduğu sıfatlarını da gündeme getirmektedir. Bunlar gündeme getirilirken yine de Hz. Muhammed'in evrensel peygamberliği anlatılmaktadır. Bunu bir cümle ile şöyle özetleyebiliriz: Hz. Muhammed, göklerin ve yerin sahibi olan, kendisinden başka tanrı olmayan, dirilten ve öldüren Allah'ın, insanların hepsine gönderdiği bir elçidir. Allah'ın, kendi sıfatlarını burada saymasının amacı, Hz. Muhammed'in peygamber olduğunu açıklamaktır. Böylece ayetin ilk iki bölümünde Allah'ın sıfatları ve peygamberlik müessesesi anlatılarak, bir ilahiyat dersi verilmektedir.

O halde Allah'a ve peygamberine iman ediniz. Allah'a ve O'nun sözlerine inanan o ümmî peygambere iman edip uyunuz ki doğru yolu bulasınız". Birinci ve ikinci bölümdeki ilahiyat dersinden sonra, insanların ne yapacağı gündeme getirilmektedir.

a) Ayetin bu kısmında da 157. ayette Hz. Peygamber'in üç özelliği öne çıkarılmaktadır. Resul, nebi ve ümmî olması. Bu yönüyle 157. ayetin bir devamı olduğu ortaya çıkmakta; Allah'a ve peygamberine iman edilmesi de emredilmektedir.

b) Hz. Muhammed de Allah'a ve O'nun sözlerine, yani onun vahyine, Kuran'ına inanmaktadır. "Resul, Rabbinden kendisine indirilene inandı, müminler de" Bakara 2/285. Bunun anlamı, Hz. Peygamber'in de dine ihtiyacı olduğudur. O da Allah'a ve O'nun vahyine inanmak mecburiyetindedir. İnsanlara "Allah'a ve Kuran'a, yani kitaplarına inanınız" derken ve bu mesajı insanlara tebliğ ederken, kendisinin inanmaması mümkün müdür? Bu kuralı pedagojik bağlamda açıklayabiliriz: İnanmayan, başkasını inandıramaz; tatbik etmeyen, başkasına tatbik ettiremez. Onun içindir ki Allah, Hz. Muhammed'in, Allah'a ve O'nun vahyine inandığını insanlara ilân etmekte, bunu kendisinin söylemesini emretmektedir. İnsanlar Allah'a ve O'nun vahyine inanan peygambere inanacaklardır. Demek ki Allah'a ve O'nun kelimelerine inanmayan insanlara inanılmayacaktır. İnandırıcı olmayana inanmak mümkün değildir.

c) Böyle bir peygambere inanmak, doğru yolu bulma ihtimalini gündeme getirdiğinden, ayetin sonunda "le'alle" kelimesine yer verilmektedir.

Doğru yolu bulmak için nasıl bir Allah'a ve peygambere inanacağını bildikten sonra iman etmek gerekiyor.

Onun içindir ki Allah önce "nasıl"ı cevaplandırıyor, sonra da ne yapılması gerektiğini gündeme getiriyor. Nasıl cevaplandırılırken, Hz. Peygamber'in vasıfları, Allah'ın sıfatları anlatılıyor; ne yapılması gerektiğine de iman edilmesi emrediliyor. Amaç bölümünde de doğru yolu bulma gündeme getirilmektedir. Demek ki yüce Allah bunları öğretirken, insanın doğru yolu bulmasını hedef almaktadır. Doğru yolu bulmanın beyin ve gönül faaliyeti ile olacağına dikkat çeken Allah, bilgiyi ve imanı ilke olarak almaktadır.²³³

Son Peygamberin Risaleti Umumîdir.

“Ey insanlar! Şüphesiz ki ben hepinize gönderilen, Allah'ın peygamberiyim.”

Bernaba İncil'inde de belirtildiği gibi, daha önce gönderilen her peygamber sadece bir kavme, bir kasabaya veya bir millete gönderilmiştir. Çünkü o devir ve dönemlerde ilim uykuda, teknik ilkel, vasıta deve ve at idi; haberleşme köyden köye, kasabadan kasabaya özel ulaklarla sağlanırdı. Gönderilen bir peygamberin sesi ancak bulunduğu kasaba ve köylerinde işitilebilirdi. Yeryüzü coğrafyası pek bilinmezdi. Son Peygamber Hz. Muhammed'in (A.S.) gönderildiği asırda ise, Asya ile Afrika, hatta Asya ile Avrupa arasında ticarî kervanlar hızlanmış; az da olsa haberleşme imkânları doğmuştu. Demek ki bir gelişme, uyanma ve hareket birçok kesim ve bölgelerde kendini hissettiriyordu. Kıtalar arasında ilmî, ticarî ve kültürel alış-veriş az-çok belirginleşmiş bir düzeye gelmişti.

Kuran, geçmiş ümmetlerden Asya ve Afrika kıtalarında yaşayanların geriye ibret alınacak belge bırakanlarından altı, yedi kavmi ve onlara gönderilen peygamberlerin karşılaştıkları zorlukları, sergiledikleri çetin mücadeleleri ve Allah yolunda yaptıkları hizmetleri ve sonunda tecelli eden sünnetullahı birer doyurucu ve öğüt verici misal halinde açıkladıktan sonra. Hz. Muhammed'in (A.S.) yeryüzünde yaşayan ve kıyamete kadar yaşayacak olan insanlara son peygamber olarak gönderildiğini ilân eder. Artık O'nun gönderilmesiyle diğer semavi dinlerin ve kitapların yürürlükten kaldırıldığını söyleyerek Tevrat ile İncil'deki son nebiyle ilgili belgeleri hatırlatır; dinlerdeki tekâmüle dikkatlerini çekerek ilâhî dinlerin İslâmiyet ile kemal bulup son noktasına eriştiğini belirtir.²³⁴

Mülk ve saltanat Allah'ındır, kendi mülkünde dilediği gibi tasarruf eder. Kimsenin buna itiraz hakkı yoktur. Bir çiftlik sahibi bile, kendi mülkünde istediği gibi tasarruf hakkını kullanabiliyor, başkalarının ona itiraz hakkı olamıyorsa, Allah'ın bütün insanlara doğru yolu göstermek, dünyaya getiriliş hikmet ve amacını kendilerine öğretmek için Mekke'den Kureyş kabilesinden doğruluğuyla tanınmış bir adamı peygamber olarak görevlendirmesini yadırgamaya veya beğenmezlik etmeye kimin ne hakkı olabilir? Böyle bir düşünceye sahip

²³³ Bayraklı, VII/338–341.

²³⁴ Yıldırım, V/2246–2247.

olmak küstahlığın ta kendisi değil midir? Ne var ki, böyle küstahlar her çağda ortaya çıkıp halkı saptırmaya çalışmışlardır.²³⁵

“Allah'a ve O'nun sözlerine iman eden resul...”

Kuran, kimlere uyulacağını açıklarken iki önemli noktayı belirtiyor: Birincisi, Allah'a dosdoğru inanan; ikincisi, O'nun indirdiği hayat verici sözlerini kabul edip uygulayan peygamber örnek gösteriliyor. Bununla, Allah'a inanmayan veya inandığı halde O'nun indirdiği sözleri kabul etmeyen ve kabul etmediği için de uygulamayan kimselere uymanın caiz olmayacağına işaret ediliyor. Bu, müminler için her çağda ve her yerde geçerli bir ölçüdür.²³⁶

“O'na uyun ki doğru yolu bulasınız.”

Kuran bu emirle, Hz. Muhammed'in (A.S.) risalet göreviyle ortaya çıktığı andan itibaren artık başka bir peygamberin peşine takılmanın, onun getirdikleriyle amel etmenin yasak kılındığını dolaylı şekilde bildirerek en sağlam kıstası veriyor. Hidayet, yani doğru yolu bulmak, Allah'a kavuşmak, ancak o Ümmî Peygamber'e uymakla mümkündür. Zira eski düzen kaldırılmış, yepyeni bir düzen getirilmiştir. Eski düzen kaldırılırken bütün yol ve yöntemleri de kaldırılmıştır.

O bakımdan ilgili ayetin sonunda : «Ona uyun ki doğru yolu bulasınız.» buyrulmaktadır.²³⁷

Muhammed Suresi 33. ayet-i kerimesi:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ

“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin. Peygambere itaat edin. Amellerinizi boşa çıkarmayın.”

Ey iman edenler! Allah'ın ve peygamberinin emirlerine sarılın. O kâfir ve münafıkların amellerini boşa çıkardıkları inkâr, nifak, kendini beğenme ve riya gibi şeylerle amellerinizi boşa çıkarmayın.²³⁸

Bu emir o zamanlar İslam toplumunda itaatın mükemmelini araştırmayan, ya da İslam'ın koyduğu bazı yükümlülükleri zor kabul eden veya İslam'ın karşısına dikilen ve onun her yönden gücünü deneyen güçlü ve çetin, çeşit çeşit zümrelerle cihad etmenin gerektirdiği

²³⁵ Yıldırım, V/2247–2248.

²³⁶ Yıldırım, V/2248–2249.

²³⁷ Araf, 7/158.

²³⁸ Sabuni, VI/100.

fedakârlıkları katlanılmaz sayan bir zümre olduğunu gösterir. Bu İslam ile çarpışan zümreleri, müslümanlara, ortak yararlar ve akrabalık bağları bağlıyordu. Bu bağlardan İslam inancının gerektirdiği şekilde, tamamı ile vazgeçmek ve onları kesip atmak son derece zordu.

Bu emir samimi müslümanların ruhlarına derin ve şiddetli bir etki bırakmıştı. Bu emir nedeni ile kalpleri ürpermiş, bunun sonucunda amellerini boşa çıkaracak ve iyiliklerini yok edecek şeyler yapmaktan korkmuşlardı.²³⁹

Ayetteki atıf, yani, "Peygambere itaat edin" ifadesinin öncekine atfedilmesi, müsebbebin sebebine atfedilmesi kabilinden olup, Arapça'da (bu manada), "Otur, rahat et; kalk ve yürü." denilir. Çünkü Allah'a itaat, Resule itaate götürür. Bu, ilimden sonra amelin bulunacağına bir işarettir. Buna göre Cenabı Hak sanki "Ey iman edenler, hakkı anlayıp, tanıdınız; öyleyse, hayır işleyin" demek istemiştir.

Ayetteki, "amellerinizi boşa çıkarmayın" hitabına gelince, bu hususta şu izahlar yapılabilir:

1) Üzerinde olduğunuz şeye devam edin, onu sürdürün. Müşrik olmayın; şayet olursanız, amelleriniz boşa çıkar. Nitekim Cenabı Hak bu hususta, (Hz. Peygamber (s.a.s)'e hitaben), "Şayet şirk koşarsan, muhakkak ki amelin boşa gider" (Zümer, 65) buyurmuştur.

2) Ehl-i kitabın, Hz. Peygamber (s.a.s)'i yalanlamaları ve ona isyan etmeleri yüzünden amellerini iptal edip boşa çıkarması gibi, "Ey iman edenler, sizler de Resule itaati bırakmanız yüzünden, amellerinizi boşa çıkarmayın." Bu manayı, "Ey iman edenler, seslerinizi yükseltmeyin. Sonra, siz farkına varmadan amelleriniz boşa çıkar" (Hucurat, 2) ayeti de teyit eder.

3) Bu, "Başa kakarak ve eziyet ederek, yaptığınız iyilikleri boşa çıkarmayın" demek olup, bu tıpkı "Müslüman olmalarını senin başına kakarlar. De ki, "Müslüman oluşumu benim başıma kakmayın." (Hucurat, 17) ayeti gibidir. Bu böyledir, zira yaptığı itaati, Resulün başına kakan kimse adeta, "Bunu, ben, senin gönlünü almak için yaptım. Şayet, sen bundan hoşnut olmasaydın, ben bunu yapmazdım" demiş gibi olur ki bu, ihlâsa aykırı bir tutumdur. Hâlbuki Allah ancak, halis (her türlü şaibeden arınmış) amelleri kabul eder.²⁴⁰

Ayetlerin anlamı açıktır. Yeniden başa dönülerek ayetlerde şu ilan yapılmaktadır: Allah Teala; kendilerine hidayet alametleri belirledikten sonra Resul'e muhalefet edip, Allah yolundan men eden inkârcıların işlerini ve entrikalarını boşa çıkartacağını, bu hareketleriyle Allah'a asla zarar veremeyeceklerini ve bu hal üzerine onlardan ölenleri katiyen bağışlamayacağını bildiriyor. Aynı zamanda ayetlerde; Allah'a ve Rasulü'ne itaat eden, herhangi bir şekilde

²³⁹ Kutup, XIII/406–407.

²⁴⁰ Râzi, Fahrettin, XX/121.

bundan saparak amellerinin karşılığını (semeresini) zayi etmeyen müminler için açık övgüler vardır.

Ayetlerde Allah ve Rasulünün emirlerinin ciddiyet ve önemini, özellikle geçen bölümde konu edilen cihad hususunun gereğini vurgulayan direktifler, samimi müminlere yollarından sapmamaları, kâfirlere de ölmeden önce kendilerine gelip irkilmeleri için bir uyarı anlamını taşıyor.

Ayrıca bu buyruğa dair açıklamalar iki başlık halinde sunulabilir:

1- Allah'a ve Resulüne İtaatin Gereği:

Yüce Allah kâfirlerin durumlarını açıkladıktan sonra; "Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Resule itaat edin" buyruğu ile müminlere kendi emirlerinde kendisine, sünnetleri hususunda da resule itaat etmenin gereğini emretmektedir. Bu açıklamaya göre müslüman oluşunu Peygamber (sav)'ın başına kakarak minnet eden kimselere bir hitaptır. Bu buyrukta büyük günahların itaatlerle silineceğine, masiyetlerin de kişiyi imandan çıkartacağına bir işaret vardır.²⁴¹

2- Farz Olmayan İtaat Olan Bir Amele Başladıktan Sonra Yarıda Kesmenin Hükümü ve Bu Husustaki Görüş Ayrılığı:

Bizim (mezhebimize mensup) ilim adamlarımız ve başkaları bu ayet-i kerimeyi ister namaz, ister oruç olsun nafil olan bir ibadete başladıktan sonra onu yarıda bırakmanın caiz olmayacağına delil göstermişlerdir. Çünkü böyle bir tutum ameli iptal etmektir, bu ise yasaklanmış bir şeydir.

Bunun caiz olduğunu kabul edenler şöyle derler: Bu buyruktan kasıt farz kılınmış amelin sevabının iptal edilmesi, boşa çıkartılmasıdır. Bu buyrukla kişinin amelinin sevabını boşa çıkartması yasaklanmış olmaktadır. Nafil olan amel böyle değildir. Çünkü o ameli işlemesi o kimse için vacip değildir. Eğer bu lafzın umumi olduğunu (karşı kanaati savunanlar) ileri sürecek olurlarsa, şunu bilelim ki umumi bir lafzın tahsis edilmesi mümkündür. Bu umumi lafzın tahsis şekli de şöyledir: Nafil bir tatavvudur. Tatavvu olan bir amelin ise muhayyer olması gerekir.

Ashabı Kiram, müslüman olmakla birlikte hiçbir günahın amellerine zarar vermeyeceği kanaatinde idiler. Nihayet bu ayet-i kerime nazil olunca, büyük günahların artık amelleri boşa çıkartacağından korkmaya başladılar.

²⁴¹ Bu, birtakım masiyetlerin insanı büyük günaha sokacağından dolayı, bu günah sebebiyle kişiye -dinden ebedi olarak çıkartıcı ve cehennemde ebediyen bırakıcı anlamında olmamak üzere- kâfir denileceğini kabul eden ilim adamlarının açıklamasına göre yapılmış bir yorumdur. Kurtubi, 16/155–156.

Mukatil dedi ki: Yüce Allah şunu söylüyor: Sizler Resule karşı gelecek olursanız, amellerinizi boşa çıkartmış olursunuz.²⁴²

Allah ve Resulüne itaat emredildikten sonra "yaptıklarınızı boşa gidermeyin" buyrulduğu için bu ikisi arasında bir sebep-sonuç ilişkisi kurulabilir. Buna göre Allah ve Resulüne itaat etmeyenlerin iyi sanarak yapıp ettiklerinin boşa gideceği, onlara özellikle ebedî hayatta bir fayda sağlamayacağı anlaşılmaktadır. Son cümle bağımsız olarak alınır ve yorumlanırsa mana "Başa kakarak veya iyilikleri silip süpüren kötülükler yaparak amellerinizi heder etmeyin" şeklinde olur.

Allah'a ve Resulü'ne itaat edin ki amelleriniz boşa gitmesin. Ameller Allah ve Resulü'ne itaat esasına bağlıdır. Amellerin işe yaraması, amellerin boşa gitmeyerek Allah tarafından değerlendirilmeye lâyık görülmesi, o amellerin sahibinin Allah ve Resulü'ne itaatine bağlıdır. Allah ve Resulü'ne itaatten çıkan birisinin ne yaparsa yapsın yaptıklarının hiçbirini bir değer ifade etmeyecektir.

Buradan şunu da anlıyoruz ki, yapılan amel Allah ve Resulü'ne itaat adına değilse, Allah ve Resulü'ne itaatten kaynaklanmıyorsa o amel boştur. Yani yapılan bir amelin yaptırıcısı Allah ve Resulü değilse, o amel boştur. Öyleyse Müslüman yaptığı her bir ameli Allah ve Resulü'ne dayandırmak zorundadır. "Bunu bana Allah emretti. Bunu benden Rasulullah istedi. Ben bunu Allah'ın kitabından aldım, ben bunu Resulullah'ın sünnetinde gördüm. Ben bu amelin şeklini, biçimini, zamanını, miktarını ve usulünü Resulullah'ın hayatında gördüm, bunu benim örneğim bana böylece örnekledi," diyerek, amellerini dedikodu veya filan-falanlara dayandırarak değil, Allah ve Resulü'ne, Allah'ın kitabına ve Resulü'nün sünnetine dayandırarak işleyen kişinin ameli salih bir ameldir. İşte Allah katında böyle amellerin karşılığı vardır.

Bir amelin Allah katında makbul, salih bir amel olabilmesi için iki şart vardır: Birincisi o amel Allah'a ve Resulü'ne itaat için yapılacak, yani niyet sahih olacak, amelin yaptırıcısı Allah ve Resulü olacak, ikincisi de o amelin kitap ve sünnette yeri olacak. Bu iki şart yoksa yani amel kitap ve sünnette yoksa veya kitap ve sünnette var ama Allah ve Resulü'ne itaat adına yapılmamışsa, o amel salih bir amel değildir. Allah ve Resulü'nün istediği, Allah ve Resulü'nün belirlediği bir amel de olsa, yapılan amel Allah ve Resulü'ne itaat adına değil de başka sebeplerle işleniyorsa, bu amel de boştur.

Meselâ çıkar, menfaat adına yapılan ameller, toplum adına, çevreyi memnun etme adına yapılan ameller, moda böyle istiyor, âdetlere karşı gelmeyelim diye, âmirim, müdürüm,

²⁴²

Kurtubi, XVI/156-157

devletim bundan razıdır diye yapılan ameller boştur. Hatta Allah'ın Resulü, kişinin kendisiyle Allah'ın rızasını kazanabileceği bir ilmi Allah rızasından başka, kulluk düşüncesinden başka bir sebeple, meselâ dünyalık adına, doktora, diploma, kitap yazma adına, bilir desinler adına, sosyal statü kazanma adına öğrenmeye çalışırsa, bu kişinin cenneti bile kaybedeceğini anlatır. Ayette anlatılanlar gibi amellerinizi boşa çıkarmayın. Sizler Allah ve Resulü'ne mutlak itaat edin. Allah size savaşın mı dedi, hemen itaat edin. Rasulullah sizden mal ve can mı istedi, hemen koşun emrine. Allah ve Resulü din düşmanları karşısında direnin, dişinizi sıkın ve sabredin mi dedi, hemen itaat edin. Ötekiler gibi arkanıza dönüp kaçmayın, Allah ve Resulü'nün emirlerine isyan etmeyin ki amelleriniz boşa gitmesin. Allah ve Resulü sizden sizin menfaatinize ne istediye itaat edin ki, hem bu dünyada, hem de âhirette amelleriniz netice versin. Hem dünyada hem de ukbâda mutluluğa ulaşın. İşte bu ayetin manası budur.

Fetih Suresi 16. ve 17. ayet-i kerimeleri:

قُلْ لِّلْمُخَلَّفِينَ مِنَ الْأَعْرَابِ سُدُّعُونَ إِلَىٰ قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ
أَوْ يُسَلِّمُونَ فَإِن تَطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللَّهُ
أَجْرًا حَسَنًا
وَإِن تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِّن قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا

16. “Bedevilerin (savaştan) geri bırakılanlarına de ki: Siz güçlü kuvvetli bir kavme karşı teslim oluncaya kadar savaşmaya çağırılacaksınız. Eğer itaat ederseniz, Allah size güzel bir mükâfat verir. Ama önceden döndüğünüz gibi yine dönerseniz, Allah sizi elem dolu bir azaba uğratar.”

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَىٰ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ
وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَن يَتَوَلَّ يَعْذِْبُهُ
عَذَابًا أَلِيمًا

17.“Köre güçlük yoktur. Topala güçlük yoktur. Hastaya güçlük yoktur.(bunlar savaşmak zorunda değillerdir) Kim Allah’a ve peygamberine itaat ederse, Allah onu, içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyar. Kim de yüz çevirirse, onu elem dolu bir azaba uğratar.”

Ey peygamberim, onlara, o Arabîlerden geri kalanlara, “işimiz, gücümüz, malımız, mülkümüz, çoluğumuz - çocuğumuz bizi seninle savaşa gelmekten meşgul etti, mazeretlerimiz çoktu da onun için gelemedik” diyen, ama ganimeti görünce de hemen senin yanına damlayanlara de ki: “Siz güçlü, kuvvetli bir toplumla savaşa çağrılacaksınız. Ya onlarla savaşı göze alırsınız yahut onlar teslim olurlar. Onlar Müslüman oluncaya, onlar Allah’ın emirlerine teslim oluncaya kadar savaşıcağınız bir topluma davet edileceksiniz. Haydin bakalım, iyi düşünüp karar verin. Yakında böyle bir fırsat çıkacak karşınıza. Onlar teslim oluncaya, Müslüman oluncaya kadar kendileriyle savaşa devama davet edileceksiniz. Eğer siz itaat eder, bu savaş davetini kabul ederseniz, Allah size çok büyük mükâfatlar verecektir. Ama daha önceki davranışlarınız gibi yüz çevirirseniz o zaman da Allah size büyük bir azap tattıracaktır. Artık bu savaş Bizanslılarla yapılacak bir savaş olabilir, İranlılarla yahut diğer müşrik kabilelerle yapılan bir savaş olabilir. Yani sizin çağrılacağınız bir savaşta, sizin Allah ve Resulü’nün davetine icabet etmeniz gerekecektir.

Bu savaşlardan muaf tutulacak, affedilecek kimse yok mu? Elbette var. Gözleri görmeyen âmâlara, topal olanlara zorluk yoktur. Hasta olanlara da zorluk yok, onlara da bu konuda af var. Bunlar isterlerse bu savaşlarda bulunmayabilir, gitmeyebilirler. Kim Allah ve Resulü’ne itaat ederse onlar altlarından ırmaklar akan cennetlere girerler. Kim de Allah ve Resulü’ne itaatten yüz çevirirse onlar da Allah’ın acıklı azabına mahkûmdurlar. Bütün Müslümanlar bu Hudeybiye’den sonra daha zorlu savaşlara davet edileceklerdir. Tüm dünyaya bir açılım gerçekleşecek. İşte bu durumda sadece affedilenler, özrü kabul edilecek olanlar burada sayılanlardır. Âmâlar, topallar ve hastalar. Bunun dışında malım mülküm, tarlam tapanım, oğlum kızım özrü asla kabul edilmeyecektir. Kim Allah ve Resulü’nün davetine icabet ederse altlarından ırmaklar akan cennetlere girecek, kim de Allah ve Resulü’nden yüz çevirirse, Allah ve Resulü’nün davetinden i’raz ederse o da acıklı bir azapla azaplandırılacaktır. Hüküm Allah’ındır. O dilediğine azap eder, dilediklerini de cennetine koyar. O’ndan başka yetkili yoktur.

Mazeretsiz olarak savaşa katılmamak hem hukukî ve dinî hem de ahlâkî bakımdan önemli bir ihlal ve itaatsizliktir; başka bir deyişle günahdır ve suçtur. Bunu ortaya koyan ifadelerden sonra ve önce, sakatlık, hastalık gibi mazeretlerle savaşa katılmayanların müstesna olduğu,

onların maddî ve manevî müeyyidelere dâhil bulunmadığı açıklanarak ilgililer rahatlatılmış ve teselli edilmiştir.

Durum bundan da tehlikelidir. Sizin yapmakta olduğunuz işleri Cenab-ı Allah görüp bilmektedir. Ey seferden geri kalanlar! Bu geri kalışınızdan ötürü sizleri yüce Allah cezalandıracaktır. Sizler, Peygamberin ve müminlerin, ailelerine geri dönmeyeceklerini zannettiniz. Siz Rabbiniz hakkında da böyle bir zanda bulundunuz. Aslında bu seferden geri kalışınızın gerçek sebebi, sizin mazeret olarak ileri sürdüğünüz sebebin kendisi değildir. Aslında sizler Hz. Muhammed ile ashabının az sayıda olduklarını ve Kureyş ile hempalarına karşı savaşamayacaklarını zannettiniz. Daha dün Medine kapılarında, Hendek savaşında, onlara karşı savaştıklarını düşünmüştünüz ve ey seferden geri kalan sizler, bu geri kalışınız sizin gönlünüze süslü gösterildi. Bunu size hoş gösteren de şeytanın kendisidir. "Ve şeytan onlara amellerini süslü gösterdi". Yahut bu seferden geri kalışınızı size süslü gösteren Cenab-ı Allah'ın kendisidir. "Biz onlara amellerini süslü gösterdik". Aslında sizler kötü bir zanda bulundunuz ve helak olan bir kavim oldunuz. Sizde asla hayır yoktur!

Münafıklar, Allah'ın dinine inanmadıklarından dolayı Hayber ganimetlerinden kendilerini Müslümanların mahrum bırakmak için bir düzen kurduklarını zannetmişlerdi. Onları bu zanna yönelten şey, çekemezlikleri ve öfkeleri idi. Hudeybiye seferinden geri kalan münafıklar müminlere şöyle dediler: Hayır sizler bizi çekemiyorsunuz. Durum sizin iddia ettiğiniz gibi değildir. Sizler bu sözü bizi çekemediğinizden ve bize karşı zalimlik yaptığınızdan dolayı söylüyorsunuz.

Onlar böyle söylediler. Cenab-ı Allah da onların dinleri konusunda çok az şey anlayan bir kavim olduklarını söyleyerek bu iddialarını reddetti. İşte bu sebeple onların Allah'a ve Resulüne karşı düzen kurduklarını görmektesin ama onlar aslında kendi nefislerini aldatmaktan başka bir şey yapmıyorlar. Bunun farkında da değillerdir. Ey Muhammed, Hudeybiye seferinden geri kalan şu münafıklara de ki: Güçlü, kuvvetli bir kavim ile savaşmaya, davet edileceksiniz. Allah bilir ya, bu güçlü kavim, peygamber efendimizin vefatından sonra irtidat eden kimselerdir ki bunlardan; Müseylimetül Kezzab'ın kavmi olan Hanife oğullarıdır. Resulullah'ın halifesi Hz. Ebu Bekir (R.A.), müslümanları ve Bedir seferine katılmaktan geride kalanları, şu mürtetlerle Arap müşriklerinin tekrar İslam'a girmelerini temin etmek için savaşa çağırılmıştı. Çünkü mürtetlerle diğer Arap müşrikleri, ya müslüman olacaklar yahut ta kendileri ile savaşılacaktı. Ama Arap olmayan müşrikler, putperestler, mecusiler ve Ehl-i kitap bu statüye dâhil değillerdir. Bunlar ya müslümanlığı kabul eder, ya cizye verir ya da kendileri ile savaşılırdı. Hudeybiye seferine katılmayıp geri kalanlar! Allah'a ve imamınızın emrine itaat ederseniz, Rabbiniz size güzel bir mükâfat verir,

tevbenizi de kabul buyurur. Daha önceleri yaptığınız gibi itaatten imtina edip yüz çevirirseniz Allah size pek acıklı bir azap verir. Bu sizler için bir fırsattır. Halis ve sadık bir tevbede bulunmakla bu fırsatı değerlendirin.

Bu, islamın insanlara bir rahmetidir. İnsanları hesaba ancak kudret sahibi Allah çeker. O, herkese gücünün yettiği işleri yapmasını teklif eder. Bu sebeple Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyruluyor: Hudeybiye seferine Peygamberle katılmayıp geride kalan kimselerden kör, topal ve hasta kimseler için bir günah ve sorumluluk yoktur. Bunlar cihada katılmadıklarından dolayı mesuliyet altına girmezler. Çünkü bu işi yapmaya iktidarları yoktur. İktidarsızlıkları onlar için makbul bir mazerettir. Noksanlıklardan münezze olan Yüce Allah kalplerdeki şeyleri bilendir. Rasulullah (S.A.V.) Efendimiz ne doğru buyurmuşlar: "Ameller niyetlerle kaimdirler. Her kişi için niyet ettiği şey vardır".

İşte burada, özür beyan edenler için bir mazeret bırakmayacak şekilde bütün mahlûkatı kapsayan umumî bir kanun vardır: Allah'a ve Resulüne, verdikleri her emir ve yasakta itaat eden kimseleri Rableri, altlarından ırmaklar akan ve genişliği göklerle yerin genişliği kadar olan cennetlere sokar. Her kim kendi nefsinin ve heveslerini tercih ederek Allah ve Resulüne itaatten yüz çevirirse Rabbi onu pek acıklı bir azaba maruz bırakır. Onu cehenneme sokar. Orası ne kötü dönüş yeridir!²⁴³

Hz. Peygamber (s.a.s) "Bize asla tabi olmayacaksınız..." (Fetih, 15) ve "Asla benimle çıkmayacaksınız" buyurup, savaştan geri bırakılanlardan, muhtelif kabilelerden meydana gelmiş olan büyük bir topluluk olunca, onların tevbelerinin kabul edildiğini beyan etme ihtiyacı doğmuştur. Çünkü onlar, hep bu hal üzere kalmamışlar ve yine onlar, hep nifakta direten kimselerden de olmamışlardır. Bilakis onlardan halini güzelleştirenler ve kalbini ıslah edenler vardır. Böylece, onların tevbelerinin kabul edildiğine dair bir ipucu verilmek istenmiştir ki bu, onların, güçlü bir toplulukla savaşmaya davet edilmeleri ve bu hususta muti olmalarıdır. Ama Sa'lebe'nin durumu böyle değildir, zira o, (önce) zekâtını vermek istememiş, daha sonra o, zekâtını getirmiş, ama bu sefer de Hz. Peygamber (s.a.s) bunu kabul etmemiş ve bu iş, bu hal üzere sürüp gitmiş, sahabeden hiç kimse de onun zekâtını kabul etmemiştir. Eğer Cenâb-ı Hak onların böyle bir savaşa davet edildiklerini beyan etmemiş olsaydı, onların hali de bu şekilde devam edip gidecekti. Çünkü onlar, şayet itaat ederlerse, onlara büyük bir mükâfat verilecektir. Hâlbuki daha önce sahabeden hiç kimse, onların Hz. Peygamber (s.a.s)'e tâbi olmalarına müsaade etmiyorlardı. Dolayısıyla, Sa'lebe'nin durumu ile bunların durumu arasında, şu iki bakımdan fark vardır:

²⁴³ Hicazi, V/590-593.

a) Sa'lebe'nin halinin, Allah'ın ilm-i ezelfisinde değişmediğinin, dolayısıyla da, Cenabı Hakk'ın, onun tövbesini kabul ettiğine dair herhangi bir alâmet ve ipucu açıklamadığı; bedevî Arapların durumlarının ise değişmiş olduğu söylenebilir. Çünkü ehl-i sünnet mezhebine göre Hz. Peygamber (s.a.s)'den sonra, münafıklardan hiçbirini nifakı üzere devam etmemiştir.

b) Böyle bir topluluğun ve büyük bir kalabalığın durumunun beyan edilmesine ihtiyaç son derece şiddetlidir. şayet böyle bir açıklama olmasaydı, bu iş, müslüman zümreler arasında fitne çıkmasına sebep olurdu.²⁴⁴

Cenabı Hakk'ın, "Siz, yakında çetin bir harb ehli olan bir kavme davet olunacaksınız..." ifadesi hususunda şu izahlar yapılmıştır:

1) En meşhur olan görüşe göre bunlar, yani kendileriyle savaşılacak olanlar, Hanife oğullarıdır. Çünkü bunlar, Müseyleme'ye tâbi olmuşlardı. Onlarla, (daha sonra) Hz. Ebu Bekir savaşmıştı.

2) Bunlar, Farisîler ile Bizans imparatorluğudur. Bunlarla da, Hz. Ömer savaşmıştır.

3) Bunlar, Hevazin ve Sakîf kabileleridir ki, bunlarla da Hz. Peygamber (s.a.s) savaşmıştır.²⁴⁵

Bu izahlardan daha kuvvetli olan ise şudur: her ne kadar başkası daha açık olsa bile, bu davet, Hz. Peygamber (s.a.s) tarafından yapılmıştır. Bu görüşün kuvvetli oluşunun delili ise şudur: Ehl-i sünnet, Arapların durumunun, Hz. Peygamber (s.a.s) zamanında apaçık hale gelip belirginleştiği ve geride ya küfrünü ilân etmiş bir kâfirin yahut da her kötülükten arınmış muttaki müminin kaldığı hususunda; Hz. Peygamber (s.a.s)'in, münafıkların ölüleri üzerine namaz kılmaktan kaçındığı, müminlerin de münafıklarla içli-dışlı yaşamaktan kaçındıkları hususunda ittifak etmişlerdir. Öyle ki, Ubâde İbn Ka'b, müminlerin arasında yaşamasına rağmen, bir müddet, müminler onunla konuşmamışlardır. Allah'ın, münafık olan kimsenin halinin apaçık ortaya çıktığına dair bir alamet olarak belirtmiş olduğu hususa gelince eğer onların hali, bu alamet olmaksızın da belirginleşmiş ise, bunu, o münafıkların alâmeti kılmanın bir manası yoktur. Yok, eğer, durum, bu alametin ortaya çıkmasıyla anlaşılmışsa, bu Hz. Peygamber (s.a.s) zamanında olmuştur. Çünkü Hz. Peygamber şayet, onların kendisine tabi olmalarını kabul etmekten kaçınmışsa, Cenabı Hakk'ın, "Ona tâbi olunuz"(Araf, 158) ve yine, "Bana tâbi olunuz..."(Al-i İmran,31) ifadelerinden dolayı, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer de kaçınmıştır.

Bu, şu iki sebepten dolayı zayıftır:

²⁴⁴ Râzi, Fahrettin, XX/156

²⁴⁵ Râzi, Fahrettin, XX/157.

a) Hz. Peygamber, "Asla bana tâbi olmayacaksınız" ve "Asla benimle beraber (savaşa) çıkmayacaksınız" (Tevbe,83) ifadelerinden dolayı, daha nasıl onlar, bu olumsuz ifadelere rağmen, ona tâbi olabilirlerdi?

b) Bu ayetteki "Çetin bir harb ehli..." kelimesi. Binaenaleyh, artık bundan sonra Hz. Peygamber (s.a.s) için, çetin bir harb ehli ile savaşması söz konusu olamaz. Çünkü ilahi korku, insanların kalplerine hükümran olmuş, artık bundan sonra, kâfirlerin şiddet ve kuvveti kalmamıştır. Ekseri ulemanın ittifakı da kuvvet ve hâkimiyetin zuhuruna delâlet etmektedir denilirse, diyoruz ki: Bunlardan birincisine şu iki şekilde cevap verebiliriz:

a) Bu ifadelerin mutlak değil, mukayyet oldukları kabul edilip, takdirinin, "Sizler, üzerinde bulunduğunuz hali sürdürdüğünüz müddetçe, asla benimle (savaşa) çıkmayacaksınız." şeklinde olmasıdır. Böyle bir kayıtlamanın yapılması gerekir; zira biz, onlardan müslüman olup da İslâm'ı güzelce yaşayanlar bulunduğu; hatta ekserisinin bu vasfi taşıdığı hususunda ittifak etmişizdir. Hz. Peygamber (s.a.s)'ın, Cenabı Hakk'ın, "Size selâm verene (...) "Sen mümin değilsin" demeyin" (Nisa, 94) hitabından dolayı, onlara, "Sizler müslüman değilsiniz" demesi uygun olmaz. Onların müslüman olduklarını kabul etmiş olmasıyla da, Hz. Peygamber (s.a.s)'in artık, kendilerine cihada katılmak farz olduğu halde, onların Allah yolunda cihad etmelerine mani olması caiz değildir. Binaenaleyh, işte bu durum, bir kayıtlamadır. Üstelik onların, iyi halleri de ortaya çıkmıştır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s) onları savaşa çağırmıştır da, onlardan birtakım kimseler onun bu davetine icabet etmiş, diğer bazıları ise, bundan imtina etmiş; böylece de onların durumları ortaya çıkmıştır. Küfrünü devam ettirenler, kalbi iman üzere karar kılmış olan kimselerden seçilip ayrılmıştır.

b) "Sizler asla bana tâbi olmayacaksınız" cümlesinden, "sadece bu savaşta"; "Sizler, asla benimle çıkmayacaksınız."(Tevbe, 83) cümlesiyle de, "Bu savaşın dışındakilerde..." manaları kastedilmiş olup, bunlar, Tebük Gazvesinde savaşa katılmayan münafıklardır. Ulemanın ekserisinin ittifakı meselesine gelince, biz deriz ki: Bizimle onlar arasında (bu hususta) bir muhalefet yoktur. Biz diyoruz ki, onları ilk önce Hz. Peygamber (s.a.s) savaşa davet etmiş, daha sonra Hz. Ebû Bekir (r.a) da bunun olabileceğini, Hz. Peygamber (s.a.s)'in tatbikatından öğrendiği için, onları karşı tarafla savaşa davet etmiştir. Biz ancak Hz. Peygamber (sav)'in onları savaşa davet etmiş olduğunu kabul ediyoruz.

Şayet onlar: "Onları savaşa davet eden, Hz. Ebû Bekir'dir" derlerse, bu iki görüş arasında bir tezat meydana gelmez. Yok, eğer onlar, "Onları Hz. Peygamber (sav) savaşa davet etmemiştir" derlerse, bu hususun böyle olduğuna kesin gözüyle bakmak son derece akıldan uzaktır. Çünkü bu hususun benim dediğim şekilde olmuş olması da mümkündür. Nasıl böyle olmasın ki? Hz. Peygamber, ifadesini Kuran'da bulan bir tarzda, "Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana tâbi olunuz"

(Al-i İmran, 31) ve "Bana uyunuz; işte bu, dosdoğru bir yoldur. "(Zuhruf, 61) buyurmuştur. Onlardan, Allah'ı sevip, Hz. Peygamber (s.a.s)'e ittibâi seçen kimseler vardır. Çünkü artık, İslâm dairesinin genişlemesinden ve bütün Arap yarımadasının iman üzere ittifak etmesinden sonra, bunların nifak ve küfür üzerinde ittifak etmiş olarak kalmaları uzak bir ihtimaldir. Hz. Peygamber (s.a.s)'in, "Asla bana uymayacaksınız..." dediği gün ise, Arapların ekserisi küfür ve nifak üzerinde idiler. Çünkü bu ifade, Mekke fethedilmeden ve birçok kale düşürülmeden önce söylenmiş bir sözdür.

Karşı tarafın "Artık Hz. Peygamber (s.a.s) için güçlü ve kuvvetli bir topluluk ile savaşması söz konusu değildi." şeklindeki görüşlerine gelince, biz diyoruz ki: Biz bunu kabul edemeyiz. Zira Hz. Peygamber (s.a.s), Hudeybiye yılında, onları harbe davet etmiştir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s), Kureyş'in, Hz. Peygamber (s.a.s)'in savaş istemediğini anlasınlar diye, beraberinde kurbanlık hayvanlar (el-hedy), koyunları alarak ikramlı vaziyette sefere çıkmıştı. Ama onlar imtina etmiş, buna katılmak istememişlerdi. Bunun üzerine de Hz. Peygamber (s.a.s), "Sizler yakında, çetin bir harb ehli olan bir kavme davet olunacaksınız" buyurmuştur. Silahlı ve muharip olan bir hasmın, kuvvet ve güç bakımından böyle olmayandan daha kuvvetli olacağı hususunda şüphe yoktur. Böylece, Mekkelilerin durumundan, onların, ne bir hac yapana, ne de umre yapana saygı duymadıktan anlaşılıyordu. O halde, ayetteki ifadeden, "silahlı ve alabildiğine güçlü kuvvetli kimseler" manası anlaşılmaktadır.²⁴⁶

Bu savaşa davet edenin Ebû Bekir ve Ömer (r.a) olduğunu ileri sürenler, bu ayetle, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in halifeliği hususunda istidlalde bulunmuşlardır ki, bu ayetin bu manaya delâleti açıktır. Bu durumda, ayetteki, "Siz kendileriyle savaşmak yahut onların müslüman olmalarını sağlamak üzere..." ifadeleri, bu ikisinden birisinin meydana gelebileceğine bir işarettir ifadesi, "Sizler, onlar müslüman oluncaya değin onlarla savaşacaksınız." manasında olmak üzere, başında bir ol edatı gözetilerek nasb ile (ev yuslimû) şeklinde de okunmuştur ki, bu hususun hakikati şudur: edat, ancak iki farklı şey arasına girer ve hasır manasını ifade eder. Bu sebeple meselâ Arapça'da "Sayı, ya çifttir, ya da tektir" denilmektedir. "Sayı çifttir veya beştir veya bu ikisinin dışında başka bir şeydir" gibi ifadeler kullanılabilir. Bunu iyice kavradığına göre, meselâ bir kimsenin, "Hakkımı (alacağımı) verinceye kadar, senden ayrılmayacağım..." sözünden, zamanın, şöyle iki kısma ayrıldığı anlaşılır:

- 1) Kendisinde, ayrılmamanın bulunduğu zaman,
- 2) Kendisinde borcun ödendiği zaman. Binaenaleyh, ayrılmayış ile borcun ödeneşi arasında, kendisinde ayrılmayışın ve borcu ödemenin olmadığı bir zaman dilimi yoktur. Böylece, bir

²⁴⁶ Râzi, Fahrettin, XX/157-159.

kimsenin ifadesinde de naklolunduğu gibi bu kimsenin ifadesinde, bu ayrılmama zamanı borcun ödenmesine kadar devam ettiği için (fark yoktur). Bu da, bu davette bulunan kimsenin, Hz. Ömer; kendisiyle savaşılan kavmin de, İran ve Bizans İmparatorlukları olduğunu söyleyenin görüşünü zayıflatır. Çünkü bu iki grup da, cizye vermeyi kabullenmişlerdir. Binaenaleyh, onlarla savaşmak, cizyeyi ödedikleri düşünüleceği için, müslüman olmalarına değin uzayıp gitmez.

Ayetteki, "Artık, itaat ederseniz, Allah size güzel bir mükâfat verir; eğer daha önce döndüğünüz gibi dönerseniz..." ifadesinde bir incelik vardır: Şöyle ki, yüz çevirme, eğer Cenabı Hak'ın da, "Âmâya bir zorluk yoktur. "(Fetih, 17) buyurduğu gibi, bir mazerete mebni ise, yüz çeviren için elim bir azabı olamaz. İşte bu sebeple Cenabı Hak, "Eğer daha önce döndüğünüz gibi dönerseniz..." buyurmuştur ki bu, "Eğer sizin bu yüz çevirmeniz, daha evvel de, kalplerinizle değil de lisanlarınızla, "Mallarımız ve ailemiz bizi alıkoyuyor." (Fetih,11) dediğiniz gibi, bozuk zannınız ve batıl inancınıza mebni ise, bilirsiniz ki Allah size, elim bir azapla azap edecektir..." demektir.²⁴⁷

Askerlikte Özür Halleri:

"Âmâya, vebal yoktur; topala vebal yok; hastaya vebal yok. Kim Allah'a ve Resulüne itaat ederse, (Allah) onu, altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştirir. Kim geri kalırsa, onu da, elem verici bir azapla azap vardır.

Andolsun ki, Allah müminlerden, seninle o ağacın altında biat ederlerken razı olmuştur da, kalplerindeki bilerek, üzerine kuvve-i maneviyyeyi indirmiş ve onları, yakın bir fetih ile ve alacakları birçok ganimetlerle mükâfatlandırmıştır. Allah mutlak galiptir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir." (Fetih, 17–19).

Cenabı Hak, bu ayeti ile savaştan geri kalıp, ona katılmayacak olanlar ile savaşı bırakmaya sebep teşkil edecek durumları beyan etmiştir ki, bu da, hücum etmeye, ya da, geri hamle yapmaya mani olan hallerdir. Bu hususu Cenabı Hak, şu üç sınıfla kayıtlamıştır:

1) Körler... Çünkü körün, düşmanın üzerine atılması ve onu kovalaması mümkün olmadığı gibi, düşmandan korunması ve kaçması da mümkün değildir. Topal ve hastanın durumu da böyledir. Eli kesik ve kötürümün hali de, topalınki gibidir. Hatta mazeretli olmaya bu daha layıktır. Topal olan kimsenin, bu topallığı, düşmana hücumuna ve düşmandan kaçmasına mâni değildir. Dolayısıyla mazur sayılmaz. Dalağın şişmesi ve öksürük gibi, düşmana hücumu ve düşmandan kaçmaya mâni olmayan önemsiz hastalıklar da böyledir. Çünkü kişi bu hastalıklar

²⁴⁷

Râzi, Fahrettin, XX/159.

sebebiyle kuvvetinden kaybetmiştir. Bazı mafsalların ağrması ise bir mazeret olmaz. Bu ayetle ilgili birkaç mesele var.²⁴⁸

Bunlar, bizzat mücahitte bulunan mazeretlerdir. Bizim için, sahibinin kendisine muhtaç olduğu şeylerle, çocuk veya hasta gibi, kendilerini koruyan kimseler bulunmadığında perişan olacak kimselerle meşgul olma gibi, kişiye hareket kabiliyeti kazandırmayan ve haricî bir mazeret sayılan fakirlik de söz konusudur. Binaenaleyh bu konudaki mazeretler, fıkihtan öğrenilir. Biz ise, tefsirle ilgili olanlar hususunda, şu gibi bazı meseleleri beyan ederek açıklamada bulunacağız:

Cenabı Hak, seferdeki (savaş için olan) mazeretleri dile getirmiştir. Çünkü bunların dışında kalan mazeretlerin bertaraf edilmesi mümkündür. Ama bir topallık ve körlük bertaraf edilemez.²⁴⁹

Hak Teâlâ bu ayette, sadece üç sınıf kimseyi mazeretli olarak saymıştır. Çünkü mazeret (özür), ya bir uzuvdaki arıza yahut da kuvvetteki arıza sebebiyle olur. Uzun arızalı olması sebebiyle olan özür, kendisiyle düşmana ulaşmaya ve savaş meydanlarına geçmeye mâni olan Özürlüdür. Yahut da, harb meydanlarında bulunmaya ve oraya ulaşmaya mâni, sayesinde tam bir fayda sağlanan uzuvdaki özürdür. Birincisi ayak, ikincisi ise göz ile ilgili kusurlardır. Çünkü ayakta gidilir-varılır; göz ile de düşmanı kovalama ve düşmandan kaçmada yararlanır. Ama kulağa, buruna, dile ve benzeri uzuvlara gelince, bunların, yukarıda bahsettiğimiz o iki hususla hiç alâkaları yoktur. Geriye "el" kalır. Çünkü her iki eli kesik kimse, bir şey yapamaz. Bu, açık bir mazerettir. Dolayısıyla Hak Teâlâ bunu söylemeye gerek görmemiştir.²⁵⁰

Eğer, "Tek bir eli kesik kimsenin, yakalama gibi, yapabileceği bir iş ve fayda söz konusu olduğuna göre, şaşı kimsenin de görmesinden elde edilecek yarar vardır. Cenabı Hak da bu ayette, mazur olarak körleri zikretmiş, çolaklardan ve iki eli kesiklerden bahsetmemiştir" denilirse, biz deriz ki: Biraz önce de beyan ettiğimiz gibi iki eli kesik kimse çok nadirdir. İki elden birinin başına gelen belâ, diğer eli kapsamaz. Ama tek bir gözün başına gelen afet, diğer gözü de alâkadar eder. Çünkü gözün nurunun (ışığının) kaynağı tektir ve iki gözden, ışığını oradan alırlar. Bundan ötürü, cemiyetteki bulunuş oranı, bu iki durumun farkını gösterir. Çünkü kör olanların oranı fazladır, ama her iki eli kesik olan nadirdir.²⁵¹

Hak Teâlâ, aletlerde (uzuvlarda) bulunan hastalık ve kusuru, kuvvet bakımından olan eksiklikten önce zikretmiştir. Çünkü insanın kuvvetinde bulunan eksiklik ve afetin, sonradan

²⁴⁸ Râzi, Fahrettin, XX/160.

²⁴⁹ Râzi, Fahrettin, XX/160–161.

²⁵⁰ Râzi, Fahrettin, XX/161.

²⁵¹ Râzi, Fahrettin, XX/161.

ve geçici olması mümkündür. Ama uzuvların kendisindeki kusurlar (sakatlıklar) meydana geldiğinde, artık zail olmaz. Çünkü meselâ kör kimse, artık bir daha görür hale gelmez. Binaenaleyh uzuvlarda olan özürler, daha önemlidirler ve gerçek özürdürler.²⁵²

Hak Teâlâ bu ayette, körleri topallardan önce zikretmiştir. Çünkü kör olanın mazereti, savaşa katılsa bile, devam eder. Ama topal, eğer süvari olarak yahut başka bir yol ile savaşta bulunduğu anda, ok atmak ve benzeri şeyleri yapmak suretiyle savaş yapabilir.

Hak Teâlâ'nın "Kim Allah'a ve Resulüne itaat ederse, (Allah) onu altlarından ırmaklar akan cennetlere yerleştirir. Kim geri kalırsa, onu da elem verici bir azapla azaplandırır. Andolsun ki Allah, müminlerden, seninle o ağacın altında biat ederlerken- razı olmuştur da, kalplerindeki bilerek, üzerlerine kuvve-i maneviyle indirmiş ve onları yakın bir fetih ile ve alacakları birçok ganimetlerle mükâfatlandırmıştır. Allah azız ve hâkimdir" ayetine gelince, bil ki Cenabı Hak, Allah ve Resulünden her birine itaat, diğerine itaat sayıldığı için, Allah'a itaatin ne demek olduğunu anlatmak gayesiyle, ikisini birlikte zikretmiştir Çünkü eğer Allah Teâlâ, sadece "Kim Allah'a itaat ederse..." demiş olsaydı, bazı kimseler, "Biz, Allah'ı görmüyor, sözünü duymuyoruz. Binaenaleyh onun emrinin ne olduğunu nasıl bilebilir ve O'na nasıl itaat edebiliriz?" diyebilirdi. İşte bundan dolayı Hak Teâlâ, kendisine itaatin, Resulüne itaatte bulunduğunu, kendisinin söz ve emirlerinin, Resulünden işitileceğini belirtmiştir. Daha sonra, "Kim, bu itaatten geri kalırsa (...)" buyurmuştur.²⁵³

"Onlar Allah'ın sözünü değiştirmek istiyorlar." Allah Teâlâ Hudeybiye'de bulunanlara Mekke'den elde edilecek ganimetlere karşılık Hayber'in ganimetlerini vaat etmişti. Allah'ın dinine ve Peygamberi'ne (s.a.) yardım etmeksizin bedeviler ganimetlere ortak olmayı istemekte idiler.

"De ki: Bizimle asla gelemesiniz." Bu söz yasaklama manasında olumsuzluk ifade eder. "Daha önce Allah böyle buyurdu." Yani Hayber seferine çıkmak için gerekli hazırlığı yapmadan ve Hayber'den dönmeden önce de Allah bunları söylemişti.

"Bunun üzerine onlar şöyle diyecekler: Aslında siz bizi "sizinle beraber ganimetlerden pay almamızı" kıskanıyorsunuz."

"Aksine onların anlayışı çok kıttır." Onlar dinî meselelerden değil de sadece dünya işlerinden anlamaktadırlar. "Aksine onların anlayışı çok kıttır. " sözünü Allah Teâlâ onların bu görüşünü reddetmiş ve onların dinî meselelerde cehalet içinde bulduklarını ortaya koymuştur.

"Seferden geri kalmış bedevilere de ki:" Sefere çıkmayıp geri kalmanın çirkinliğini hissettirmek ve bunu şiddetle yermek için bedevileri defalarca bu vasıfla zikretmiştir. "Siz pek

²⁵² Râzi, Fahrettin, XX/161.

²⁵³ Râzi, Fahrettin, XX/162.

yakında çok kuvvetli bir kavme karşı Müslüman oluncaya kadar onlarla savaşmaya çağırılacaksınız." Yani iki şeyden biri olacaktır. Ya savaş ya da İslâm; başkası değil. Onlarla savaşma hususunda "eğer itaat ederseniz Allah size güzel bir mükâfat" yani dünyada ganimet ahirette cennet "verir."

"Daha önce de yüz çevirdiğiniz gibi yüz çevirecek olursanız bu büyük günahınız yüzünden size acı bir şekilde azap edecektir."

Sefere katılmamaları yüzünden "köre... günah yoktur." Burada Allah Tealâ seferden geri kalmayı bazı cezalarla tehdit edince kör, topal ve hasta gibi özür sahiplerini bu tehdidin dışında tutarak onlardan günahı kaldırmıştır.

"Kim Allah'a ve Peygamberi'ne (s.a.) itaat ederse Allah onu zemininden ırmaklar akan cennetine sokar." Allah rahmeti gazabını geçtiğinden vaadindeki üstünlük ve fazlalığı anlatmak için vaat edilen hususları tafsilatlı bir şekilde zikretmiş, tehditlerini ise ana hatlarıyla ifade etmiştir.

"Kim de yüz çevirirse ona çok acı bir şekilde azap eder" vaat edilen şeyleri tafsilatlı bir şekilde anlattıktan sonra bu genel ifade getirilmiştir. Çünkü azapla korkutmak cennetle itaate teşvik etmekten daha tesirlidir.²⁵⁴

Nüzul Sebebi:

"Köre günah yoktur..." ayetinin (17. ayet) nüzul sebebiyle ilgili olarak İbn Abbas şöyle söylemektedir: "Eğer önceden yüz çevirdiğiniz gibi yüz çevirecek olursanız..." ayeti nazil olunca kör, topal vb. sakatlar ile hastalar: Bizim durumumuz ne olacak ya Rasulullah diye sordular. Bunun üzerine "Köre günah yoktur..." ayeti nazil oldu.²⁵⁵

Münafıkların durumunu beyan ettikten sonra Allah Tealâ sefere katılmayanların durumunu açıklamıştır. Bazı bedevi kabileleri hezimete uğrayacakları düşüncesiyle Peygamber (s.a.) ile sefere çıkmaktan çekindiler. Allah Tealâ onların üç durumunu zikretmiştir:

- 1- Hudeybiye seferine katılmamalarına mallan ve aileleriyle meşgul olmalarını mazeret gösterdiler.
- 2- Hayber'de elde edilen ganimetlere ortak olmayı istediler.
- 3- Çok kuvvetli bir kavme karşı savaşmaya çağıldılar.

Sonra Allah Tealâ özür sahiplerini cihadı terk hususunda diğerlerinden istisna etmiştir.²⁵⁶

Yine Allah biat edenleri kendi iradesiyle bağışlayacağını, diğerlerine ise azap edeceğini açıkça beyan etmiştir. Allah'ın mağfîret ve rahmeti çok geniş ve şümüllü, tam ve mükemmeldir.²⁵⁷

²⁵⁴ Zuhayli, XIII/398-400.

²⁵⁵ Zuhayli, XIII/400.

²⁵⁶ Zuhayli, XIII/400.

Hudeybiye'ye katılmayan o kimselere de ki: "Siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşa çağrılacaksınız" Onlar, Müseylemetu'l-Kezzabın kavmi olan Hanîf oğulları yani mürtetlerdir. Yüce Allah, yaptıkları işin kötülüğünü göstermek ve aşırı derecede yermek için onları "katılmayıp geri kalanlar" diye tekrar niteledi. Ya onlarla savaşsınız veya savaşmadan sizin dininize girerler. Eğer davete icabet eder, onlarla savaşa çıkarsanız, Allah size dünyada ganimet ve zafer, ahirette ise cenneti ihsan eder. Ama Hudeybiye'de gidilirken yaptığınız gibi yine geri kalır gitmezseniz, Allah cehennem ateşinde sizi, çok şiddetli ve elem verici bir azaba uğratar. Bundan sonra Yüce Allah, cihadı terk etme hususunda özürlü sayılanları anlatmak üzere şöyle buyurdu:²⁵⁸

Hastaya, görülen bu özürlerinden dolayı savaşa gitmeme hususunda bir vebal veya günah yoktur. Kim, Allah'ın ve Rasulünün emrine itaat ederse, Allah onu, içinde ebedî kalmak üzere Naim cennetlerine sokar. Kim de özürsüz olarak savaştan geri kalırsa, Allah onu dünyada rezillik ve ahirette de ateşle, şiddetli bir azaba uğratar.²⁵⁹

Nisa Suresi 115. ayet-i kerime:

وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصَلِّهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا

“Kim, kendisine hidayet besbelli olduktan sonra peygambere karşı çıkar, müminlerin yolundan başkasına uyarsa, onu yöneldiği yolda bırakırız ve cehenneme sokarız. Orası ne kötü bir varış yeridir.”

Kim kendisine dosdoğru yol belli edildikten sonra yani kitap sünnet, Allah'tan gelen ilim ve hikmet kendisine ulaştıktan sonra peygambere karşı gelir, Allah ve Resulüne, Allah'ın kitabına ve peygamberinin sünnetine muhalefet eder ve müminlerin yolundan başka bir yola uyarsa, Rasul ve müminlerin üzerinde oldukları sırat-ı müstakimi terk eder ve başka başka yollara tabi olursa biz onu döndüğü tarafa çevirir, kendisinin dost kabul ettiklerini ona dost yapar, onu onların kucağına terk eder, veli bildiklerine onu kul köle yapar ve onu cehenneme basıp yaslayıveririz. Evet, peygamberin ve müminlerin yolu olan İlamdan vazgeçip onun dışında seçtiği yolu ona açarız da sonunda onu cehenneme yuvarlayıveririz. Ne kötü bir dönüş

²⁵⁷ Zuhayli, XIII/400–402.

²⁵⁸ Sabuni, VI/118–119.

²⁵⁹ Sabuni, VI/119.

yeridir o cehennem? İşte o hain Tu'me Allah tarafından suçluluğu açığa çıkarılınca peygambere düşman kesilip Mekke'deki müşriklere katılarak peygamber aleyhinde düşmanlığa dönüverdi.

İsminin Tu'me veya Ebû Tu'me olduğu rivayet edilen hırsız, suçu vahiy yoluyla açıklık kazanınca Mekke'ye kaçmış, İslâm'ı terk ederek müşrikler arasına katılmış ve yine bir hırsızlık yaparken ölmüştü.²⁶⁰ Gerek hak din olarak ve gerekse âdil hüküm şeklinde hak ve hakikat ortaya çıkınca buna teslim olmayan, hakka ve hakikate karşı direnen kimseler Rasulullah'a ve dolayısıyla Allah'a karşı²⁶¹ direnmiş, başkaldırmış, müminlerin yolundan başka bir yola girmiş olmaktadırlar.

"Rasulullah'a karşı çıkmak, muhalefet etmek ve müminlerin yolundan başka bir yol tutmak", cehenneme girme cezasını gerektirecek kadar ağır bir günahdır, sapık bir inanış ve davranış biçimidir. Ancak bu inanış ve davranışın cezayı gerektirebilmesi için önemli bir şart öngörülmüştür: "Yolun doğrusu kendine apaçık belli olmak." Yükümlü kişiye doğrunun apaçık belli olması biri genel diğeri özel olmak üzere iki şekilde gerçekleşmektedir. Genel olanı İslâm'ın tebliğ edilmesi ve insanlara, bunun doğru bir yol olduğunu anlayacak kadar aklın verilmiş bulunması; Özel olanı ise her bir yükümlünün bizzat İslâm'ı öğrenme ve üzerinde akıl yorma, delilleri değerlendirme ve onun hak din olduğuna kanaat getirme imkân ve fırsatına sahip bulunmasıdır. Râzî'nin de işaret ettiği üzere burada taklide atıf yapılmakta, İslâm'ın hak din olduğu sonucuna taklit yoluyla (bilenler böyle dedikleri için) değil, bizzat düşünerek ulaşmak gerektiği vurgulanmaktadır.²⁶²

"Müminlerin yolundan başka bir yolun izlenmesinin yasaklanmasını bazı âlimler icmâ deliline dayanak kılmışlardır. İmam Şafiî, Risale adlı eserinde icmânın dayanağı konusunu özel olarak ele almakla beraber herhangi bir ayet zikretmediği halde bazı eserlerde Şafiî'nin bu ayeti icmanın Kuran'daki dayanağı olarak gösterdiği nakledilir. Böyle düşünenlere göre "müminlerin yolu" maddî olamaz; çünkü bütün müminlerin üzerinde buldukları fizikî bir yol yoktur. Bundan maksat onların dinî hayatlarında ittifakla (icmâ ile) benimsedikleri ve takip ettikleri yoldur. Bu yoldan başkasına sapsak yasaklandığına göre İcmâ dinde bir hüccettir; yani bağlayıcı delildir, hüküm kaynağıdır. Ayeti icmâa delil kılmaya karşı çıkan âlimlere göre bağlam göz önüne alınmalıdır. Burada 'yol'dan maksat Resulullah'ın yoludur, İslâm dinidir. Müminler bu yolu takip ettikleri için ve ettikleri sürece doğru yoldadırlar. Onun yoluna karşı çıkanlar ise -bu manada- müminlerin yoluna da karşı çıkmış olmaktadırlar.

²⁶⁰ Taberî, V/273 ve devamı.

²⁶¹ Nisa, 4/80.

²⁶² Râzî, XI/44.

Gazali, Kur'an'da icmâin hüküm kaynağı olduğunu açıkça gösteren bir ayet bulunduğunu kabul etmemiş, hadislere ve ümmetin uygulamasına dayanarak ispat yolunu denemiştir. Râzî, İbnü'l-Hâdb, Şevkânî gibi fıkıh usulü âlimleri bu ayetin icmâa dayanak gösterilmesine muhalefet etmişler ve yukarıdaki delile şunu da eklemiştir: Bir müçtehit yaşadığı çağda içtihat eder ve içtihadı da diğer müçtehitlerin ittifaklarına ters düşerse "Bu müçtehit, müminlerin yolundan çıkmıştır" denilemez. Çünkü içtihat İslâm'ın içinde, Resulullah'ın izinde cereyan etmektedir; dolayısıyla o müçtehit İslâm'dan çıkmamıştır.²⁶³

Burada belli bir nassın (ayet ve hadis) kaynağına aidiyetiyle (sübut) manası ve hükmü üzerinde ittifak edilmesi anlamında olan icmâ ile ortada böyle bir nass bulunmadığı halde içtihatların birleşmesinden -başka bir deyişle muhalif bir görüşün olup olmadığının bilinmemesinden- ibaret olan icmâi birbirinden ayırmak gerekmektedir. Birincisinin bağlayıcılığının güçlü delilleri vardır, ancak ikinci icmâ için bunu söylemek mümkün değildir.²⁶⁴

"Müminlerin yolundan ayrılma" eylemine bir de sosyal, kültürel, siyasî, bilimsel ve teknolojik boyutuyla bakmak gerekmektedir. İslâm'ın tâbilerini birlik ve beraberliğe çağırdığında şüphe yoktur. Fertler ve gruplar arasında -bazı konularda- anlayış ve görüş farkları bulunsa bile bunun, toplum birliğini bozacak eylemlere, bölünüp parçalanmalara kadar götürülmesi İslâm'ın sosyal ve ahlâkî amacına ters düşmektedir. Siyasî bakımdan müminlerin yöneticileri denetleme, hukuk dışına sapanları yola getirme, gelmeyenleri usulüne uygun bir şekilde (fitneye yani parçalanma, bölünme, iç savaş gibi olumsuz sonuçlara sebep olmadan) görevden uzaklaştırma yükümlülükleri vardır. Bunu yaparken de müminler toplu halde hareket edecekler; azlıkta kalanlar cumhura (çoğunluğa) uyacaklar, farklı düşünce ve kanaatlerini korumakla beraber karşı eyleme (isyân) girişmeyeceklerdir. Müminlerin yolundan ayrılma eylemi cehennemle cezalandırıldığına göre buradan maksadın "din ve dinî oluşturan inanç, hükümler ve davranışlar" olduğu anlaşılmaktadır. Bu manada dine dâhil olmayan kültür, bilim ve teknoloji alanlarında mümin fertlerin ve grupların farklı yollar, yöntemler, renkler edinmeleri, meselâ ilmî buluşlar yapmaları, yeni teknolojiler oluşturmaları, dil, kıyafet, görgü kuralları, günlük yaşayış biçimi edinmeleri "müminlerin yolundan ayrılma" anlamına gelmeyecektir. Bu manada farklılıklar ve renkler İslâm camiasının zenginliğini teşkil ve temsil edecek, cüzlerin (parçalar, gruplar) birbirini tamamlamasını sağlayacaktır.

²⁶³ Gazali, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed b. Ahmed (h. 505), el-Müstasfâ, Mısır 1904, I/174 ve devamı. Râzî, XI/43.

²⁶⁴ İcmâ konusunda bilgi için bk. İbrahim Kâfi Dönmez, "İcmâ", DİA, XXI/417-431.

"Müminlerin yolundan başka bir yola girenleri saptıkları yönde bırakması" Allah Teâlâ'nın dünya hayatında kulları için takdir buyurduğu kanunudur. İsrâ suresinde de doğru yola giren, takvayı seçen, asıl hedef olarak ebedî hayata yönelen kimselerle eğri yola giren, gûnahtan kaçınmayan ve geçici dünya menfaatlerini ebedî olana tercih eden kimselerden söz edildikten sonra şöyle buyrulmuştur: "Hepsine, bunlara da ötekilere de rabbinin ihsanından kesintisiz veririz. Rabbinin ihsanı sınırlı değildir."²⁶⁵ Eğer böyle olmasaydı, doğru yola girenlere imkân verilse, eğri yolu izlemek isteyenler de engellenseydi imtihanın manası kalmaz, bu imtihan dünyasında kimin Allah'a, kimin nefesine ve şeytana kul olduğu ortaya çıkmazdı.²⁶⁶

Burada maksat, İslami teşrii usulünden üçüncüsü olan müslümanların âlim ve müctehidlerinin (yani hüküm çıkarma yetisine sahip olanlar) icmasıdır. Üzerinde icma edilen bir şeye muhalefette, ayetin kapsamına uygun ve muamelatla bağlantılı durumlarda Kur'an ve sünnette kesin belirli bir nass olmasa da, bu böyledir.

Bu şüphesiz geçerlidir. Çünkü "müminlerin yolu" tabiri kapsamına girmesi mümkündür. Bu tabir müslümanların siyasi, askeri ve maslahat olduğu yerlerdeki düzenlemelerle ilgili durumlarda ittifak ettikleri şeyleri kapsar. Belki de Kurani ibarenin en temel maksadı budur.

Bu vesileyle zikredilmeye değer bir husus da şudur: Âlimlerin araştırmalarında anlatıldığına göre, ittifakıyla icmanın gerçekleşeceği cemaatin vasıfları ve icmanın şartları konusunda bir ittifak söz konusu değildir. Yukarıda ifade edilen ıstılahı icma kavramı teoriktir ve teorik kalacaktır. Pratik olarak gerçekleşmemiştir ve bu pek mümkün değildir.

Neredeyse hiçbir fikhî mesele yoktur ki, üzerinde ihtilaf olmasın. Bu nedenle müslümanlar ibadet ve muamelatla ilgili konularda pek çok mezheplere bölünmüşlerdir. Sünni ve Şii camia ayrıca bugüne dek yaşayan harici camiası sayılabilir. Bazısı bazısının gerekli gördüğünü gerekli görmemiş, bazısı bazısının caiz gördüğünü, mubah gördüğünü caiz görmemiş mekruh saymıştır. Bu, haram saymadaki farklılığa kadar gitmiş, bazısı bazısını fâsık hatta kâfir görebilmiştir.

Tüm bunlara binaen müslümanların uyması gereken ve ayrılınmaması konusunda ayetin uyarıda bulunduğu "yol"un belirlenmesi zorunlu oluyor. Ki bu yol hususunda Kur'an ve sünnette bir şey olmayan, müslümanların ibadet, muamelat, siyaset, askeri vb. durumlarıyla ilgili her yer ve zamanda bağlayıcı olan konular da gerçekleşecektir.

Müslümanların bu konuda farklı mezhep ve gruplarda kalması gerçekten zararlıdır. Kuran'ın ve nebevi sünnetin beyanatlarına aykırıdır ve müslümanların uyması gereken yolu

²⁶⁵ İsrâ, 17/20.

²⁶⁶ Kur'an Yolu, Prof. Dr. Hayrettin Karaman, Prof. Dr. Mustafa Çağrı, Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez, Prof. Dr. Sadrettin Gümüş, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay, Ankara, II/112-114.

belirlemede atıl bırakıcı niteliktedir. Şüphesiz çoğunluğun ittifak ettiği şeylerin alınmasından başka çıkar yol yoktur. Bunun da yolu Şura suresinde müslümanların vasıfları olarak tarif edilmiş şura/istişaredir.

Bu, söz konusu vasfın gerçekleşebilmesi için en kapsamlı pozisyonudur. Şöyle ki; fikhi mezhep temsilcileri özel bir mecliste toplanır, ibadet ve muamelat konularında ihtilafli meseleleri araştırırlar. Üzerinde çoğunluğun ittifak ettiği, Kur'an ve sünnetle çelişmeyen şeyler müslümanların yolunu oluşturur. Bu meselelerde alınan karara uymak vacip olur. Dünyevi, siyasi, askeri konularda da aynı şey söz konusudur.

Dini ve dünyevi konularda şura meclisinin olması gereklidir. Çünkü İslam, dini ve dünyevi işleri birleştiren müttekâmil bir dindir.²⁶⁷

İslâm'dan dönerek, Rasulullah (s.a.v.) in anlatımıyla doğru yol kendisine görüldükten sonra bile İslam'a düşmanlığını açığa vurarak, Rasulullah (s.a.v.) a karşı gelen, onun sünnetine düşmanlık eden, mümin olmayanların yolundan giden, müminlerin ittifakına muhalefet eden kimsenin cezası şudur: O, Allah'tan yüz çevirdiği sürece Allah'ta ondan yüz çevirir. Onu sapıklığın zifiri karanlığında bocalar halde, kendi başına terk eder. "Onlar sapınca, Allah'ta onların kalplerini saptırdı." Cehennemi de onlar için mekân yaptı. Orası ne kötü dönüş yeridir. Bu ayetten şunu anlamamız mümkündür: insan kendi nefsi için bir yolu beğenip seçerse, Allah kendisini o yola götürür. O yolda yürütür. Şu halde kişinin azabı hak etmesi, kötülük yolunu seçtiği ve doğru yoldan uzaklaştığı için gayet tabiidir.²⁶⁸

Kim İslâm dininden dönerek ve hidayet peygamberine ve onun sünnetine açıktan düşmanlık ederek Resul'e karşı gelir ve düşmanlık ederse, Peygamberimiz (s.a.)'in getirdiği şeriat yolundan başka bir yola girerse, müminlerin cemaatinin yolundan başka bir yola uyarsa Allah o kimseyi çevireceği yere çevirir. Yani bu kişiyi o yola giren, bu batıl yolda yürüyen, bir istidrac olarak bu durumdan memnun kalan bir kimse kılar, onu dalâlet çukurlarında bocalayan bir kimse olarak bırakır.

Nitekim Cenab-ı Hak şöyle buyuruyor: "Bu sözü (Kuran'ı) yalanlayanları sen bana bırak. Biz onları nereden geldiğini bilmedikleri bir azaba yavaş yavaş yaklaştıracamız."²⁶⁹

"Onlar doğrudan sapınca Allah da onların kalplerini saptırmıştı."²⁷⁰ "Onları azgınlıkları içinde bırakırız, bocalayıp dururlar."²⁷¹

²⁶⁷ Derveze, Muhammed İzzet, et-Tefsiru'l-Hadis, Daru'l-İhyai'l-Kütübi'l-Arabî, 1962, VI/210-211.

²⁶⁸ Hicazi, Muhammed Mahmud, Furkan Tefsiri, (Mehmet Keskin) İlim Yayınları, İst 1989, I/499-500.

²⁶⁹ Kalem, 68/44.

²⁷⁰ Saff, 61/5.

²⁷¹ Enam, 6/110.

Allah ahirette o kimsenin varacağı yeri cehennem ateşi kılar. Onun varacağı bu yer ne kötü bir yerdir! Zira kim hidayetden çıkarsa kıyamet gününde onun yolu cehennem yolu olur.

Nitekim Cenab-ı Hak şöyle buyurmaktadır: "Zulmedenleri ve eşlerini bir araya toplayın."²⁷²

"Günahkârlar ateşi görürler ve oraya düşeceklerini anlarlar. Fakat ondan kaçıp sığınacak bir yer bulamazlar."²⁷³

Burada şu gerçeğe işaret vardır: Kim kendi nefsini bir yola, bir yöne çevirirse ve gönlü memnun ve razı olduğu halde bu yola yönelirse Allah onu bu durumuyla baş başa bırakır. Kötü yolu tercih ettiği ve doğru yoldan uzaklaştığı için o kimsenin cezası da beklenen ve adalet gereği bir durum olur.²⁷⁴

Bu ayeti tarihî boyutuyla ele alırsak, hatırlanacağı gibi önceki ayetlerin iniş sebeplerinden biri, Tu'me'nin yaptığı hırsızlığı, bir yahudinin üzerine atmasıydı. Bu sebepten hareket edersek şu noktaya varabiliriz: Ayet, Tu'me'nin ailesiyle birlikte Hz. Peygamber'in huzurunda yalan söyleyerek onu yanıltmasını önledi, Hz. Peygamber'i yanlış karar vermektan korudu ve Tu'me'nin iftirasını ortaya çıkardı. Bu olay Tu'me'nin Hz. Peygamber'le olan bağlarını koparmaya sebep olmuştur. 115. ayet bu bağların kopmasını ele almakta ve işi sonuna kadar götürmektedir.

Ayette geçen şikak kelimesi şu manalara gelmektedir: "Bir şeyi yarmak, nehrin mecrasını kazmak"; toprakla beraber kullanınca "yeri sürmek"; sabahla kullanınca "sabahın belirmesi; azı dişinin çıkması; bitkinin ilk olarak belirmesi; karşı gelmek, isyan etmek; cemaatten ayrılmak; işin güç gelmesi; şimşeğin uzun zaman çakması."²⁷⁵

Şikak Kelimesinin Kuran'daki Manaları:

1) Göz göz yarmak. Kur'an'da çeşitli ayetlerde farklı şeylerin yarılması manasında geçmektedir. Meselâ taşın yarılması (Bakara 2/74), ayın yarılması (Kamer 54/1) ve bitkiyi çıkarması için toprağın yarılması (Abese 80/26). İçinden su akması için taşın yarılması; kıyametin kopması anında gök gezegenlerinde olacak olan değişimin ayda yarıma şeklinde tecelli etmesi, bitkinin dışarıya çıkması için yerin göz göz yarılmasını ifade etmektedir.

2) Yük yüklemek. Bu anlamda Şuayb peygamberle Hz. Musa'nın konuşmasında yer almıştır: "Sana fazladan yük yüklemek istemem." Bunun anlamı insanın altından kalkamayacağı yükü yüklenip meşakkat altına girmesidir.

3) Çekişmek. Sonra kıyamet gününde (Allah) onları rezil eder ve der ki: Kendileri hakkında (müminlerle) çekiştiğiniz ortaklarım nerede? (Nahl 16/27). Bu ayette "tüşâkkun" kalıbıyla

²⁷² Saffat, 37/22.

²⁷³ Kehf, 18/53.

²⁷⁴ Zuhayli, Vehbe, et-Tefsirü'l-Münir, Risale Yayınları, İst 1991, III/236-238.

²⁷⁵ Mucemü'l-Vasit, 489.

kullanılan kelime, "ayrı düştüğünüz, düşman kesildiğiniz, çekiştiğiniz" manalarına gelmektedir. Biz bunlardan çekişmeyi uygun bulduk.

4) Parçalanmak. "Yarılmak" manasına çok yakın düşmekle beraber küçük bir fark bulunmaktadır. O gün ki, gök bulutlarla birlikte bütün yüküyle parçalanacak ve birbiri ardından melekler indirilecektir (Furkan 25/25). Gök parça parça yarıldığı ve (yanık) yağ gibi kızıştığı zaman (Rahman 55/37). Kıyamet gününde göğün değişimi anındaki durumunu anlatırken Allah bu kelimeyi "parçalanma" anlamında kullanmaktadır.

5) Büyük sıkıntı. Nahl suresinin 7. ayetinde psikolojik anlamında yer almaktadır: Kendinizi büyük sıkıntılara sokmadan varamayacağınız nice yerlere yükünüzü onlar taşır. Büyük sıkıntı "can zahmeti" anlamına gelmektedir. Ayette nefis kelimesiyle şikk kalıbında birlikte kullanılmaktadır. "Canı çatlatan sıkıntı" demektir.

6) Meşakkat. Eğer yakın bir dünya malı ve kolay bir yolculuk olsaydı, mutlaka sana uyup peşinden gelirlerdi. Fakat meşakkatli yol onlara uzak geldi (Tevbe 9/42). Vatani korumak üzere, sınır boylarında askerlik yapmak için çıkılan yolculuğun zorluğunu ifade etmektedir. Böyle bir görev insana meşakkatli gelir.

7) Çetin, şiddetli. Yüce Allah Ra'd suresinin 34. ayetinde dünya azabı ile âhiretteki azabı mukayese ederken bu kelimeyi kullanmaktadır: Böyleleri için dünya hayatında zaten bir azap vardır, âhirette ki azap ise daha da çetin olacak.

8) Çıkmaz. Çaresizliği, anlaşmazlığı, çıkış yolu bulamamayı ifade etmektedir: Eğer onlar da sizin inandığınız gibi 'inanırlarsa doğru' yolu Bulmuş olurlar, dönerlerse mutlaka çıkmaza sapmış olurlar... (Bakara 2/137). Yüce Allah inançsızlığın bir çıkmaz yol olduğunu ifade ederken bu kelimeyi kullanmaktadır. Buradaki şikak kelimesi "anlaşmazlık, ayrılık" anlamına da gelmektedir.

9) Aranın açılması. Nisa suresinin 34. ayetinde şikak kalıbında "eşlerin arasının açılması" anlamına gelmektedir. Bu aynen Kamer suresinin 1. ayetinde geçen "ayın yarılması" anlamını taşımaktadır. Ayın yarılması kıyametin kopmasının işareti olduğu gibi, ailede eşlerin arasının açılması da aile içi kıyametin kopmasıdır. Bir deneme (vesilesi) yapar. Zalimler gerçekten derin bir yanılğı içindedirler. Buradaki şikak kelimesine "ayrılık" manası da verilebilir. Yanılğı doğrudan insanı ayırdığı için, yanılğı manasını vermeyi daha uygundur.

10) Tefrika. Sâd suresinin 1–2. ayetleri şöyledir: "Sâd. Öğüt veren Kuran'a yemin ederim ki, küfredenler, (iddia ettiklerinin) aksine, bir gurur ve tefrika içindedirler." 2. ayetteki şikak kelimesine sosyal mana yüklendiğinde sosyal parçalanmayı, yarılmayı ve bölünmeyi ifade etmektedir. Psikolojik manada gurur içinde olanların, sosyal yapılarında çatlama meydana

gelecektir. Yüce Allah bu sosyal çatlama ları, yani tefrikayı şikak kelimesiyle ifade etmektedir. Bu tefrika da yanlış yollara sapmaktan başka bir şey değildir.

11) Düşmanlık. Hûd suresinin 89. ayetinde Şuayb peygamberin kavmine konuşurken kullandığı bir kelime olarak karşımıza çıkmaktadır, Ey kavmim! Sakın bana karşı olan düşmanlığınız, Nuh veya Hûd kavminin yahut Salih kavminin başlarına gelenler gibi size de bir musibet getirmesin! Ayette şikak kalıbında gelen kavram ayrı yol tutarak düşmanca tavır sergilemeyi ifade etmektedir.

12) Koparmak. Enfal suresinin 13 ve Nisa suresinin 115. ayetinde "koparmak" anlamını ifade etmektedir. Kopan ilişki bağlarıdır.

Onların kendilerini Allah'tan ve O'nun elçisinden koparmış olmaları yüzündendir (Enfal 8/13). Nisa suresi 115. ayetinde "peygamber ile bağı nı koparan" manasını verirken peygambere karşı gelmeyi ifade etmiş oluyoruz.

Toprağın, taşın ve ayın yarı lması ve kıyamet günü göğün parçalanması ile fizikî; çekişmek, meşakkat, çetin çıkmaz, aran ın açılması, yan ılığ ı, düşmanlık ve bağları koparmak, yük yüklemek ve tefrika manalarıyla psikolojik ve sosyolojik alanı ilgilendirmektedir. Şikak kelimesinin manasının açıklanmasından sonra ayetin analizine geçebiliriz.

1. Doğru yolun bilinmesinden sonra peygamberden kopmak: 'Kendisine hidayet bahşedildikten sonra' ifadesinde, önemli bir eğitim faaliyeti yer almaktadır. Tebeyyene kelimesi "belli olduktan, bahşedildikten, öğretildikten, açıklandıktan (sonra)" manalarına gelmektedir.²⁷⁶ Huda kavramı da burada "doğru yol" anlamını ifade etmektedir.²⁷⁷ Doğru yol kendisine öğretildikten sonra peygamberden bağları koparmak, ona düşmanlık beslemek, ona karşı gelmek, Allah tarafından kınanmakta ve cezaya lâyık görülmektedir.

Doğru yolun açıklanması, öğretilmesi bir din eğitimi faaliyetine işaret etmektedir. Bu da din eğitiminin amacının doğru yolu öğretmek olduğunu gösterir. Zaten Kuran'ın gelişinin ana sebeplerinden biri doğru yolu insanlara öğretmek, o yolun nelerden teşekkül ettiğini açıklamaktır.

Doğru yolun ne olduğu bilgisi kendisine ulaşan insanın, buna rağmen peygamberden bağlarını koparması durumunda hükmünün ne olacağı bu ayette anlatılmaktadır. Bunun anlamı şudur: Doğruyu öğrenen, o bilgiye sahip olan insan, o bilgiye ihanet edemez ve etmemelidir. Bunu yapan insan iki çeşit günah işlemektedir: Bir taraftan sahip olduğu bilgiye ihanet ediyor, diğer taraftan da peygamberle olan bağlarını koparıyor. Bu durum bir bakıma Al-i İmran suresinin 86–91. ayetlerinde açıklanan mürtet, yani imandan sonra inkâra dönenin halini gündeme

²⁷⁶ Mucemü'l-Vasit, 80.

²⁷⁷ Mucemü'l-Vasit, 978.

getirmektedir. Al-i İmran suresinin 86. ayetinde "Kendilerine apaçık deliller gelmesinden sonra inkârcılığa sapan bir topluluğu" derken, burada "kendisine doğru yol açıklandıktan sonra peygamberle bağlarını koparan" ifadesine yer verilmektedir. Aslında çok küçük farklılıklarla aynı konu üzerine yoğunlaşmaktadır.

Başka bir açıdan bakınca şu neticeye varmak mümkündür: Doğru yolun bilgisi, peygamberle olan bağları kurmakta ve kuvvetlendirmekte olan bilgidir. Öyleyse doğru yol denen din, insanlar arasındaki psikolojik ve sosyal bağları kuran değerlerinin bütünüdür teşkil etmektedir diyebiliriz. Sevgi, saygı, hoşgörü, merhamet, sadakat, yardımlaşma, değer verme ve hukuk bağlarının kurulması, çalıştırılması ve kuvvetlendirilmesi bu doğru yol bilgisine bağlıdır ve onunla hayata geçirilecektir.

Diğer taraftan ayetteki şikak kelimesine bağların kopmasının ötesinde düşmanlık manasını verirsek şöyle bir genelleme yapabiliriz: Doğru yolun bilgisi, düşmanlık duygusunu ve onun hayata yansımaları ortadan kaldırmanın bilgisidir. Hidayet yolunda düşmanlığa, kopmaya ve tefrikaya yer yoktur. Böylece Allah doğru bilginin düşmanlığı nasıl erittiğini, sevgi bağlarını nasıl kuvvetlendirdiğini gündeme getirmiştir.

Doğru yolun bilgisinin bu güçlü etkinliğine rağmen, onun tersini yapan insan aslında ayın parçalanması kadar büyük bir iş yapmaktadır. Ayın parçalanması, göğün yarılması kıyametin işaretidir. Doğruluk bilgisine ters düşmek de insanı, insanlar arası bağların kopmasına götüreceğinden sosyal kıyametin meydana gelmesine sebep olacaktır. Sosyal parçalanma ve tefrikaya işaret etmek için Allah burada şikak kelimesine yer vermiştir.

2. Peygamberden bağını koparan kişi, müminlerin yolundan çıkarak başka bir yola girecektir. Böylece Allah aynı değerler etrafında toplanan insanların davalarından ve ideallerinden kopmalarına dikkat çekmektedir. Doğru yolun bilgisinin oluşturduğu iman ve o imanın meydana getirdiği grup psikolojisinden sapmak ve başka bir yola girmek şahsiyet parçalanmasının işaretidir. "Sürüden ayrılanı kurt kapar" anlayışının ifade ettiği gibi, yolundan ayrılan müminleri cehennem kapar demek uygun düşmektedir.

3. Onu o yönde bırakırız. Yüce Allah insanın isteğine değer vermekte olduğuna işaret etmektedir. Kulun seçeneği doğru yoldan çıkmak ise, Allah buna müsaade etmekte ve asla onu zorlamamaktadır. Bilgisine rağmen peygamberlerle bağlarını koparan ve müminlerin yolunun dışındaki bir yola sapan kişinin bu tercihi karşı çıkmayan Allah "Onu o yönde bırakırız" fermanını vermektedir.

4. Varılan yer cehennemdir. İnsanın iradesi tecelli edip tercihi yapınca bu eylemine göre Allah onu değerlendirmeye tâbi tutmaktadır. İnsanın iradesi ve eylemi, ilâhî değerlendirmenin şeklini ve yönünü belirlemektedir. İnsanın tercih ve eylemi cehennemden yana ise Allah onu

vermektedir. Doğru yolu öğretip insanın gönlünü tevhid inancıyla ilişki kurdurarak gerekli olan bağları sağladıktan sonra, insanın iradesi bu yoldan çıkmak ve bu bağları koparmaktan yana tecelli ediyorsa, Allah da buna müsaade etmektedir. Müminlerin yolunun dışındaki yol cehenneme çıkıyorsa, o da cehenneme varacaktır.

Bilginin ve hidayetin çare etmediği yerde cehennem ateşi alevlenir. Doğrudan ayrılmak, peygamberle olan bağları koparıp düşmanlık yapmak bu cehennem ateşini şiddetlendirir ve insanlığın bütün erdemlerini yakıp kül eder. Ayetteki çok kötü yer olan cehennemi dünyevî ve uhrevî olarak ele almak ve anlamak gerekiyor. Çünkü bağları koparıp tefrika yaratma Al-i İmran suresinin 103. ayetinde cehennem çukuru olarak nitelendirilmektedir.²⁷⁸

İnsanlara doğru yolu göstermek üzere görevlendirilip gönderilen Peygamber, mutlak anlamda hayrı, iyiliği, mutluluk ve esenliği telkin eder; beşer ruhuna, ondaki fitrî yüceliğe ve sadeliğe ters düşen fenalığı, tuğyan ve isyanı, sınırsız hürriyeti, başıboş şehveti, dünyaya karşı doymazlığı belli ölçü ve sınırdan durdurmaya çalışır. Tek kelimeyle peygamber, insana yaratılışındaki asalet, azizlik, yücelik ve mükemmelliğe eşdeğerdeki şeyleri yapmasını, uymayan şeylerden kaçınmasını öğretir.

Karşıt güçlerin tesiri altında bütün bir ömür süresince mücadele vermek zorunda bırakılan ve esasen yaratılışının gereği olarak ister istemez böyle bir ortamda yaşayan insan, ciddi bir eğitim süzgecinden geçirilmediği, ruhundaki yüceliğe orantılı bir tahsil görmediği takdirde karşıt güçlerden nefis ve şeytanın doğrultusunda mide ve şehvet kaygısına düşer, bütün himmet ve enerjisini bu yolda harcamaya koyulur. İnsan artık böyle bir düzeye ayak basınca, peygamberin sunduğu her şey ona ters, sıkıcı ve acı gelir; nefret duygusu her geçen gün biraz daha kabarıyor ve sonunda tam bir peygamber düşmanlığına dönüşür.

Cenabı Hak, fertleri ve toplumu, ruhlarının ve yaratılışlarındaki yüceliklerinin doğrultusunda eğitmeyen veya eğitemeyen; yaratanla yaratılan arasındaki pürüzleri kaldıramayan milletleri, toplum ve aileleri, tuttukları hatalı ve tehlikeli yolda kendi hallerine bırakır. Böylece her millet, ya da aile kendi dünyasını ve geleceklerini kendi anlayış, inanç ve tutumlarıyla hazırlamış olurlar.

Böylesine uyumsuz ve dengesiz bir yolda yürüme hiçbir milleti ve aileyi saadet burcuna yükseltmemiştir. Geçici saadet varsa, aldatici ve sahtedir.²⁷⁹

Allahü Tealâ, Allah'ın razısını kazanmak maksadıyla insanların iyiliğine koşan ve bunun için toplantılar yapıp müzakere ve müşaverelerde bulunan kimselere hudutsuz mükâfat ve güzel akıbet va'dettikten sonra, sırf kötülük için toplantılar yapıp gizli plânlar hazırlayan ve bununla

²⁷⁸ Bayraklı, Bayraktar, Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri, Bayraklı Yayınları, İst V/315-320.

²⁷⁹ Yıldırım, Celal, İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri, Anadolu Yayınları, İzmir 1986, III/1468.

halkı hak yoldan uzaklaştırmayı gaye edinen kimselerin kötü akıbetlerini beyan etmiş ve buyurmuştur ki: Her kim, hak yol olan İslâm, bütün delil ve hüccetleriyle zahir olduktan ve onun zuhuru ile batıl ortadan kalktıktan sonra, yine de İslâm'dan yüz çevirerek Peygambere muhalefet eder ve müminlerin hiç sapmadan takip ettikleri Kuran ve Sünnet yolundan sapar, başka bir yol takip ederse, biz de onu kendi arzu ve isteğiyle tercih edip seçtiği batıl yolunda şeytanlarıyla baş başa bırakır, sonra da varacağı cehenneme ulaştırırız. Orası ne kötü bir menzil, ne kötü bir yerdir.

Ayet-i kerimede, insanın kendisine sevap veya günah kazandıran yahut kendisini cennete veya cehenneme ulaştıran amelleri hakkında Allah'ın değişmez sünnetinin apaçık beyanını görmemek mümkün değildir. Buna göre insan, amel olarak her ne işlerse, bunu hür ve müstakil iradesiyle ve kendi ihtiyariyle işler. Onun işlemiş olduğu iyi veya kötü amellerde, onu bu amelleri işlemeye icbar eden ilâhî kudretin hiçbir rolü ve tesiri yoktur. Kim hak yolu seçer ve o yolda gitmek isterse, Allah onu o yolda bırakır. Fakat kim de o yoldan sapar ve batıla yönelirse, ona da engel olmaz. Bu, Allah'ın değişmeyen sünnetinin bir gereğidir. Şu var ki Allah, dilerse, günahkâr kullarından dilediğinin şirk dışındaki günahlarını bağışlar. Ancak şirk koşanları asla bağışlamaz. Nitekim bundan sonraki ayetlerinde bu konuya yer vermiş ve Allah'a şirk koşanların bağışlanmamalarının bazı sebeplerini zikretmiştir.

Kim, kendisine mucizeler vasıtasıyla doğru yol belli olduktan sonra, Allah'tan getirdikleri hususunda peygamberin emrine karşı çıkar ve müminlerin yolundan başka bir yola girerse onu kötü tercihi ile baş başa bırakır ve ceza olarak onu cehenneme sokar. Cehennem onlar için, varılacak ne kötü bir yerdir.²⁸⁰

Haşr Suresi 4. ayet-i kerimesi:

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِّ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

“Bu, onların Allah’a ve Resulüne karşı olmaları sebebiyledir. Kim Allah’a karşı gelirse bilsin ki, Allah’ın azabı şiddetlidir.”

Çünkü onlar Allah ve Resulü’ne karşı geldiler. Allah ve Resulü’ne karşı şak oldular, şikak oldular. Allah ve Resulü’ne karşı bir cephe oluşturdular. Sadece bu Yahudiler değil, yeryüzünde her kim ki, hangi toplum ki Allah ve Resulü’ne savaş açar, Allah ve Resulü’ne

²⁸⁰

Sâbûni, I/27.

karşı bir cephe oluşturursa, gücü, kuvveti ne olursa olsun bilesiniz ki Allah'ın cezalandırması çok çetindir.

Cenabı Hakk'ın "Bunun sebebi şudur: Çünkü onlar, Allah'a ve peygamberine muhalefet ettiler" cümlesi, yahudilerin evlerinin harap, işinin sebebinin, onların Allah ve Resulüne muhalefet etmeleri olmasını gerektirir.

Buna göre eğer, "Şayet muhalefet etmeleri, bu harab edişin sebebi olsaydı, "Bu muhalefet her ne zaman bulunursa, harab ediş de bulunur" denilmesi gerekirdi. Oysaki durumun böyle olmadığı malumdur" denilirse, biz deriz ki: Bu, nasla (açıkça) belirtilmiş bir illetin (sebebin), bir şeye tahsis edilmesinin, onun doğruluğuna zarar vermeyeceğine delâlet eden şeylerden birisidir.

Cenabı Allah daha sonra, "Kim Allah 'a muhalefet ederse, şüphe yok ki Allah çetin azaplıdır" buyurmuştur. Bundan maksat, (insanları muhalefetten) menetmektir.²⁸¹

Bu sürgün ve azap, onların Allah'a muhalefet, düşmanlık, emrine isyan, işlemiş oldukları suçlar ve Resulüne verdikleri sözü bozmaları sebebiyledir. Kim Allah'ın emrine muhalefet ve dinine düşmanlık ederse, bilinmelidir ki, Allah ondan intikamını alır. Çünkü Allah'ın azabı şiddetli, cezası elem vericidir: "Rabbin, haksızlık eden memleketleri yakaladığında, O'nun yakalayışı işte böyle şiddetlidir. Çünkü O'nun yakalaması pek elem verici, pek çetindir"²⁸²

Bundan sonra Yüce Allah, müslümanların yaptığı hurma ağaçlarını kesme ve bazı meyve ağaçlarını yakma olaylarının hepsinin, Allah'ın, emir ve iradesiyle olduğunu bildirdi.²⁸³

Yüce Allah ayetin baş tarafında onların azaba layık oluşlarının sebebini açıklarken kendisinden yana olmayı, Peygamberinden yana olmakla aynı tutmuştur. Ayetin sonunda ise sadece Allah'tan yana olmamayı belirtmekle yetinmiştir. Zira Allah'tan yana olmamak, O'nun elçisinden yana olmamayı da içine alır. Şimdi karşı çıkanlar Yüce Allah'ın huzurunda karşı tarafta dikilsinler. Bu gerçekten çok çirkin, çok hayâsızca bir tutumdur. Yaratılmışların kendi yaratıcılarına karşı diklenmeleri, O'na kafa tutmalarıdır. Bu aynı zamanda korkunç bir tutumdur. Bu güçsüz zayıf yaratıkların kendilerini Allah'ın öfkesi ve cezası ile karşı karşıya getirmeleri anlamına gelir. Allah'ın cezası ise çok çetindir.²⁸⁴

İşte bu şekilde Allah'a karşı gelenlerin akıbetleri somut bir şekilde kalplere yerleşmektedir. Nerede ve ne zaman olursa olsun durum değişmez. Bu (sürgün ve ahiretteki ceza) onların Allah'a ve Resulüne karşı gelmeleri sebebiyledir. Kim Allah'a karşı gelirse şüphesiz Allah'ın azabı şiddetlidir.

²⁸¹ Râzi, Fahrettin, XXI/403–404.

²⁸² Hüd, 11/102.

²⁸³ Sabuni, VI/376.

²⁸⁴ Kutup, XIV/375–376.

Bu Allah'a ve Resulüne muhalefet etmelerindendir. Yan çizmelerindendir, O'na karşı gelmelerindendir. Kim Allah'a karşı gelirse onun için azabın en şiddetlisi vardır.

Yahudiler Allah ve Resulüne muhalefet ettiler, karşı geldiler, isyan ettiler, dünyada sürgün cezasına, ahirette cehennem cezasına çarptırıldılar. Ama bu Yahudilere has değil.

Allah genelleştiriyor. Allah'a karşı gelen, Allah'a isyan eden, Allah karşısında kendisini de bir taraf kabul eden, yani "sen dersen ben de derim, sen yasak koyarsan ben de yasak koyarım" diyenlerinde şiddetli bir azap ile cezalandırılacaklarını Allah bize haber veriyor.

SONUÇ

Araştırmamızın ana konusunu teşkil eden itaat, her şeyden önce iman ve amelle ilgili bir kavramdır. Bu sebeple zaman ve mekân kaydı aranmaksızın bütün müslümanları yakından ilgilendirmektedir. Biz konuyu Kuran ayetleri çerçevesinde incelemeye çalıştık.

İtaat, Kuran'ın emridir. Kuran, sünnete uymayı herhangi bir ayırım yapmadan bir bütün olarak tavsiye eder. Hz. Peygamber'e iman edilmesi emrinin iman şartları içinde yer alması, Resulullah'ın konumunu belirlediği gibi ona uymayı gerekli kılar. Kuran'ın, Hz. Peygamber'i mutlak olarak bir alan ayırımı yapmadan müslümanlara örnek göstermesi aynı zamanda sünnetin hayatın bütün yönlerine hitap ettiğini gösterir.

Kuran'ın bu emirleri çerçevesinde Hz. Peygamber, Kuran tebliğinde gösterdiği hassasiyeti, sünnet konusunda da göstermiş, İslâmiyet'in sünnetteki yorumuyla yaşanması için sünnete bağlılığın yerleşmesine son derece gayret göstermiştir. Kitab ve Sünnet'e bağlı müslüman bir nesil yetiştirmeye çalışmıştır. Adeta müslüman kimliği ve yaşayışının sünnetle oluştuğunu ve sünnete sarılmakla müslüman kimliğinin sürekliliğinin sağlanacağı mesajını vermiştir. Resulullah'ın bu gayretleri doğrultusunda ilk müslüman nesil olan sahâbîler de sürekli olarak sünneti yaşama titizliği içinde olmuşlardır.

Sahabelerdeki itaat uygulamalarının tüm yönlerinde Hz. Peygamber'in teşviki vardır. Bu sebeple sahabiler, birkaç şekilde yapma imkânı olan herhangi bir fiili, sünnette olduğu haliyle yapmaktan asla tâviz vermemişlerdir.

İtaatin, dolayısıyla peygambere bağlılığın, temel bir kulluk tavrı olduğu ve kişi hürriyetini kısıtlamadığı, tam aksine hayatı sünnete göre tanzim ettiği ve başıboşluktan kurtardığı ulaştığımız bir başka neticedir. İtaatte itidal vardır. Sünnete sarılarak yaşanacak bir İslâm, mutedil ve dengeli bir müslümanlık demektir. İtaat edenler gerektiğinde azimeti, gerektiğinde ruhsatı tercih etmişlerdir. İtaat, körü körüne uymak ve bağlanmak değil, bilinçli bir şekilde Hz. Peygamber'e uymak, onu örnek almaktır. Bunun sonucunda Resulullah'a tâbi olan ve onu örnek alan ferdin, gerçek dine yönelmesi, kötülüklerden temizlenmesi, dengeli bir şahsiyete ulaşması tabiidir. Sahabelerin itaati, bir anlamda sünnete bağlananların ana özelliklerini vermektedir. “And olsun ki Resulullah'ta sizin için, Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnek vardır” âyetinde işâret edildiğine göre Hz. Peygamber'i örnek alma konusunda bir sınırlama bulunmamaktadır. Ancak onun kimlere

örnek olduğu belirtilmiş, “sizin için” denilerek bütün müslümanlar sünnete uymak durumundadır. Sünnete uygun davranışlar da kişiyi iyiliğe yöneltir, güzel duygular kazandırır. Çünkü gerek ilke gerekse uygulama olarak sünnet, her dönemdeki bireyler /toplumlar için ortak değerler kaynağıdır. Peygambere itaat, hem müslüman kimliğinin sürekliliğinin korunması, hem de dinin peygamber uygulamalarıyla yaşanması demektir.

Son bir kez daha vurgulamak gerekirse sünnet, kendisine ait zenginlik, muhteva ve uygulama kolaylığı, esnekliği ve evrenselliği içinde uygulanması halinde sahabe döneminde olduğu gibi, her dönemde ve her yerde İslam kimlik ve kişiliğinin korunması için yeterli olacaktır. Önemli olan onu doğru olarak algılayıp maksadına uygun şekilde uygulayabilmektir.

Bu araştırmanın neticesinde, araştırma konusuna ait örneklerin sunulduğu ayet/ayet grupları, Kuran’ın bizzat kendisi ve Hz. Peygamber’in uygulamaları ışığında bütün ayrıntılarıyla tespit edilmeden, peygambere itaatin İslâm toplumu için taşıdığı önemi yeterince kavramanın ve yorumlamanın mümkün olamayacağı kanaatine ulaşmış bulunmaktayız.

Sahâbe dönemi sonrasında görülen bidat, rey, aşırılık, hevaya uyma, firkalaşma, gayr-i müslimlere özenme gibi peygambere itaati engelleyici unsurlar ve bunlara bağlı olarak meydana çıkan sosyal yapı hakkında yapılacak ilmî araştırmalar bizim bu çalışmamızın gündeme getirdiği müstakbel çalışma alanları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırmalar gerçekleştirildiği takdirde, bizim bu çalışmamızın da anlam ve önemi daha açık bir şekilde ortaya çıkacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

ABDÜLBAKİ, Muhammed Fuat, Mucemü'l-Müfehres li Elfazi'l-Kurani'l-Kerim, Çağrı Yayınları, İstanbul 1990.

AKBULUT, Ahmet, Nübüvvet Meselesi Üzerine, Birleşik Yayınları, Ankara 1992.

ATAY, Hüseyin, Kuran'a Göre İslam'ın Temel Kuralları, Gelişim Yayınları, Ankara 1981.

BAYRAKLI, Bayraktar, Yeni Bir Anlayışın Işığında Kuran Tefsiri, Bayraklı Yayınları, İstanbul 2002, (I-XIII).

BUHARİ, İmam Ebi Abdillan Muhammed b. İsmail, Sahihu'l-Buhari, Daru'l-Ulumi'l-İnsaniye, Dımişk 1993, (I-VIII).

-----, Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercümesi, (Çev: Ahmet Naim, Kamil Miras) DİB Yayınları, Ankara 1982, (I-XIII).

CÜRCANİ, Seyyid Şerif Ali b. Muhammed, Tarifat, Kahire, 1970.

ÇANGA, Mahmut, Kuran'ı Kerim Lügatı, Timaş Yayınları, İstanbul 1999.

DERVEZE, Muhammed İzzet, et-Tefsiru'l-Hadis, Daru'l-İhyai'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut, 1962, (I-IV).

DÖNMEZ, İbrahim Kâfi, DİA, İcma Maddesi, XXI, 417-431.

DUMAN, Zeki, Vahiy Gerçeği, Fecr Yayınevi, Ankara 1997.

ECE, Hüseyin Kerim, İslam'ın Temel Kavramları, Beyan Yayınları, İstanbul 2000.

EZHERİ, İbn Mansur Muhammed b. Ahmet, Tezhibü'l-Lüga, (tahkik: Dr. Abdulhalim en-Neccar) Mısır 1964.

FEYYUMİ, Ali el-Mekkari, Misbahu'l-Münir, Lübnan 1978.

FİRUZABADİ, Muhammed b. Yakup, Kamusu'l-Muhit, Mısır 1952, II. Baskı.

- GARAUDY, Roger, İslam Ve İnsanlığın Geleceği, (Çev: Cemal Aydın), Pınar Yayınları, İstanbul 1990.
- GAZALİ, Ebu Hamit Muhammed b. Muhammed b. Ahmet, el-Mustasfa, Mısır 1904.
- GÖLCÜK, Şerafettin, Kalam, Tekin Kitabevi, Konya 1991.
- HANBEL, Ebu Abdullah Ahmet b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal eş-Şeybani, el-Müsned, Mısır 1313, (I-VI).
- HİCAZİ, Muhammed Mahmud, Furkan Tefsiri, (Çev: Mehmet Keskin) İlim Yayınları, İstanbul 1989, (I-VI).
- İBN DUREYD, Muhammed b. Hasan, Cemheratu'l-Lüga, Daru'l-İlim lil Melayin, Beyrut 1987, (I-III).
- İbn HAZM, Usulu'd-Din (Dinin Kaynaklarına Bir Bakış) (Çev: İbrahim Aydın), İnsan Yayınevi, İstanbul 1991.
- İBN KESİR, İmaduddin Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer, Hadislerle Kuran'ı Kerimin Tefsiri, (Çev: Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner) Çağrı Yayınları, İstanbul 1988, (I-XVI).
- İBN MACE, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid b. Mace el- Kazvim, Sünenü İbn Mace, Daru'l-Marifet, Beyrut 1997, (I-II).
- İBN MANZUR, Ebu'l-Fazl Cemaluddin Muhammed, Lisanu'l-Arab, Beyrut 1993, (I-XV).
- İNCİL, Yeni Yaşam Yayınevi, İstanbul 2003.
- İSLAMOĞLU, Mustafa, İman Risalesi, Denge Yayınları, İstanbul 1993.
- KARDAVİ, Yusuf, Sünneti Anlamada Yöntem, (Çev: Bünyamin Erul), Rey Yayınları, İstanbul 1991.
- KIRBAŞOĞLU, Hayri, İslam Düşüncesinde Sünnet, Fecr Yayınları, Ankara 1993
- KOÇKUZU, Ali Osman, Rivayet İlimlerindeki Haberi Vahitlerin İtikat ve Teşri Yönlerinden Değeri, DİB Yayınları, Ankara 1988.
- KOÇYİĞİT, Talat, Hadis İstılahları, A.Ü.İ.F. Yayınları, Ankara 1985.

- KARAMAN, Hayrettin, Mustafa Çağrııcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş Kuran Yolu, DİB Yayınları, 2006, Ankara.
- KURAN-I KERİM MEALİ, Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, DİB Yayınları, Ankara 2005.
- KURTUBİ, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmet b. Ebubekir b. Farh el-Ensari, el-Camiu li Ahkami'l-Kuran, Mısır 1950, (I-XX).
- KUTUP, Seyyid, Fi Zılali'l-Kuran, (Çev: Bekir Karlığa, Emin Saraç, Hakkı Şengüller) Hikmet Yayınevi, İstanbul 1979, (I-XVI).
- MALİK b. ENES, b. Malik b. Ebi Amr el-Asbahi, el-Muvatta, Daru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, tsz, (I-II)
- MEVDUDİ, Seyit Ebu'l-Ala, Tarih Boyunca Tevhit Mücadelesi ve Hz. Muhammed'in Hayatı, (Çev: Ahmet Asrar) Pınar Yayınları, İstanbul 1992, (I-III).
- , Tefhimu'l-Kuran Kuran'ın Anlamı ve Tefsiri, (Çev: Y.Karaca, N.Şişman, İ.Bosnalı, A.Ünal, H.Aktaş) İnsan Yayınları, İstanbul 1991, II. Baskı, (I-VII).
- MU'CEMÜ'L-VASİT, Komisyon, Mektebetü'ş-Şuruku'd-Düveliye, Kahire, 2004.
- MÜSLİM, İmam Ebi'l-Hüseyin Müslim b. Haccac el- Kuşeyri en-Neysaburi, Sahihu Müslim, Mektebetü'l-İslamiye, İstanbul, tsz, (I-V).
- NEDVİ, Seyyid Süleyman, Asrı Saadet (Rasulullah'ın Tebligatı ve Talimatı, I-V cilt bir arada), (Çev: Ali Genceli), Sebilürreşat Neşriyat, İstanbul 1967.
- NESAI, İmam Ebi Abdirrahman Ahmet b. Şuayb, Kitabu's-Süneni'l-Kübra, Risale Neşriyat, Beyrut 2001, (I-IV).
- RAGIB, Ebu'l-Kasım el-Hüseyin b. Muhammed el-İsfehani, el-Müfredat fi Garibi'l-Kuran, Beyrut 1992.
- RAZİ, Fahrudin Muhammed b. Ömer, Peygamberlerin Masumiyeti, (Çev: Fehmi Ulus) İlim Yayınları, İstanbul 1986.

- , Tefsir-i Kebir, Mefatihü'l-Gayb, (Çev: Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru) Akçağ Yayınları, Ankara 1988, I. Baskı, (I-VIII).
- RAZÎ, Muhammed b. Ebi Bekr, Muhtaru's-Sıhah (Mu'cemü'r-Râzi) Çağrı Yayınları, İstanbul 1980.
- SABUNÎ, Muhammed Ali, en-Nübüvvetü ve'l-Enbiya, Şam 1981.
- , Peygamberler Tarihi, (Çev: Hanifi Akın) Ahsen Yayınları, İstanbul 1999.
- , Safvetü't-Tefasir, (Çev: Sadrettin Gümüş, Nedim Yılmaz) Ensar Neşriyat, İstanbul 1983, (I-VII).
- SOYALAN, Mehmet, Müslümanların İslam Anlayışları Hakkında Kısa Bir Tenkit Yazısı, İktibas Dergisi, Şubat, Ankara 1991.
- ŞAFÎ, Muhammed b. İdris, er-Risale, İstanbul 1985, (Kahire 1969 Seyyid Kılanı baskısının tıpkıbasımı).
- ŞİMŞEK, Sait, Kuran Kıssalarına Giriş, Yöneliş Yayınları, İstanbul 1993.
- TABERÎ, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, Camiu'l-Beyan an Tevili Ayi'l-Kuran, Daru'l-Fikr, Beyrut h.1405, (I-XXX).
- TEFTAZANÎ, Sadettin Mesut b. Ömer, Şerhu'l-Akaid, (Çev: Süleyman Uludağ) Dergâh Yayınları, İstanbul 1991.
- TİRMİZÎ, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre, Sünenü Tirmizi el-Camiu'l-Muhatasar mine's-Süneni an Rasulillah, Daru'l-Fikr, Beyrut 2001, (I-V).
- ÜNAL, Ali, Kuran'da Temel Kavramlar, Beyan Yayınları, İstanbul 1986.
- YAZIR, Muhammed Hamdi, Hak Dini Kuran Dili, Eser Neşriyat, İstanbul 1979, (I-X).
- YILDIRIM, Celal, İlmin Işığında Asrın Kuran Tefsiri, Anadolu Yayınları, İzmir 1986, (I-XIV).
- ZEMAHŞERÎ, İmam Muhammed b. Amr, el-Keşşaf an Hakaik'i Cevami'it-Tenzil, Mısır h.1354, (I-IV).

ZUHAYLİ, Vehbe, Tefsiru'l-Münir, Risale Yayınları, İstanbul 1991, (I-XV).

ÖZGEÇMİŞ

Alaattin TÜRKOĞLU, 27.02.1977 yılında Kahramanmaraş/Türkoğlu ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğretimini Kahramanmaraş'ta, yüksek öğrenimini Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamladı. 2001 yılında başladığı Diyanet İşleri Başkanlığındaki memuriyet hayatına Diyanet Kayseri Eğitim Merkezini bitirerek Şanlıurfa/Siverek İlçe Vaizi olarak devam etmektedir. Evlidir.